

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ČESKÉ NIŽŠÍ ŠKOLSTVÍ V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH V LETECH
1918–1938**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Autor práce: Denisa Zborková

Studijní obor: Historie – Archivnictví

Ročník: 4.

2022

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích 5. 12. 2022

.....

Denisa Zborková

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala především doc. PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc. za cenné rady, podnětné připomínky a svatou trpělivost s mou osobou při vedení této bakalářské práce. Velké díky rovněž patří mé rodině za podporu během celého studia a nejbližším přátelům, bez kterých bych tak daleko nedošla. V neposlední řadě děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu v Českých Budějovicích, jmenovitě PhDr. Jiřímu Cukrovi, Mgr. Tomášovi Hunčovskému, Ph.D. a PhDr. Danielu Kovářovi, za podporu a snahu pomoci za každé situace.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou školství v éře první republiky. Jejím cílem je zmapovat a představit okolnosti vzniku a vývoj obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích. Na širším teoretickém pozadí proměn školství od tereziánských reforem po rok 1938 budou představeny klíčové milníky dějin vzdělanosti v českých zemích s ohledem na nižší i vyšší stupně škol. Předkládaná práce rovněž zohlední někdejší postavení učitelů a podobu jejich vzdělání. Z toho důvodu bude vedle českobudějovických obecných a měšťanských škol věnována pozornost také místním učitelským ústavům. Druhou rovinu této práce bude tvořit charakteristika podoby, rozsahu a obsahové hodnoty pramenné základny k jednotlivým školám, přičemž budou komparovány české chlapecké a dívčí obecné školy.

Klíčová slova: školství, české nižší školství, obecné školy, měšťanské školy, jižní Čechy, České Budějovice, první republika.

Annotation

The bachelor thesis deals with the topic of education during the era of the First Czechoslovak republic (1918–1938). It aims to outline the development of Czech and German National Schools in České Budějovice and the circumstances of their foundation. Several key milestones in the history of education will be introduced on a theoretical background of the evolution of the educational system in the Czech lands since the reforms of Maria Theresia until 1938. Both primary and lower secondary education will be taken into account. The thesis will also approach the form of teacher training, respectively the institutions in České Budějovice which provided it, and the place of a teacher in the educational system of the period. The second dimension of the thesis will focus on the description of the structure, content and extent of the archive resources. Finally, the thesis will be concluded with a comparison of all-boys schools and all-girls schools in České Budějovice.

Key words: Educational System, Czech primary and lower secondary education, National Schools, South Bohemia, České Budějovice, The First Republic.

Obsah

1. Úvod	7
2. Stručné dějiny školství v českých zemích od tereziánských reforem do roku 1938 9	
2.1 Nižší školství	9
2.2 Vývoj středního školství	15
2.3 Postavení a vzdělávání učitelů národních škol	21
3. Školství v Českých Budějovicích	26
3.1 Obecné a měšťanské školy v Českých Budějovicích	27
3.2 České Budějovice a střední školství	35
3.3 Učitelské ústavy v Českých Budějovicích.....	44
4. Českobudějovické národní školy ve světle archivních fondů ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích	50
5. Způsoby zpracování pramenů českobudějovických národních škol	61
5.1 I. česká obecná chlapecká škola v Českých Budějovicích v letech 1918–1938... 62	
5.2 I. česká obecná dívčí škola v Českých Budějovicích v letech 1918–1938..... 67	
6. Závěr	70
7. Seznam pramenů a literatury	72
Přílohy	79
Seznam příloh	79
1. Tabulky	81
2. Obrazová příloha	98

1. Úvod

Ústředním tématem předkládané bakalářské práce je problematika českého nižšího školství v Českých Budějovicích v období první republiky. Jejím hlavním cílem je blíže prozkoumat vývoj obecných a měšťanských škol, jež se v letech 1918–1938 v dnes již významné jihočeské metropoli nacházely. Pro lepší pochopení celé této záležitosti jsou také stručnou formou popsány klíčové milníky dějin školství a vzdělanosti v českých zemích, a to od reformy Marie Terezie až po rok 1938. V tomto případě je vedle institucí poskytujících nižší vzdělání určitý prostor dopřán rovněž středním školám a učitelským ústavům, které bezpochyby nelze vynechat. Ovšem až druhá kapitola práce svou pozornost obrací přímo k českobudějovickým nižším školám a jejich fungování ve sledovaném období, přičemž však zohlední i učitelské ústavy a další vzdělávací instituce. Dalším neméně důležitým cílem předkládané práce je shrnout a charakterizovat podob, rozsah i výpovědní hodnotu pramenné základny jednotlivých českobudějovických měšťanských a obecných škol na základě jejich fondů uložených ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Poslední část práce se snaží na příkladu I. české obecné chlapecké a I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích ukázat, jakou formou lze zpracovat prameny, jež je možné v těchto archivních souborech nalézt. A nabízí tak vhled například do sociálního původu žáků na základě zaměstnání jejich rodičů či jejich skladby podle místa narození. Vzhledem k velkému množství dochovaných výkazů prospěchu a docházky žáků byla k jejich výběru použita metoda sondy. Pro daný výzkum byly vybrány třídní katalogy ze tří časových období, tedy ze školních let 1919/1920, 1928/1929 a 1938/1939.¹

Téma obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích lze zařadit mezi ta, kterým nebyla věnována tak velká pozornost. Přestože patří mezi nedílnou součást historie města České Budějovice, v poslední době nevznikla žádná

---

¹ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 152–157, knihy č. 152–157; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 204–210, knihy č. 204–210; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 268–273, knihy č. 268–273; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 84, kniha č. 84; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 127–130, knihy č. 127–130; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 175–178, knihy č. 175–178.

významnější samostatná odborná práce nebo studie, která by se jejich vývoji věnovala podrobně. Mnohem více prostoru dostávají českobudějovická gymnasia a další instituce nabízející střední vzdělání. Právě to byl jeden z důvodů, proč jsem si téma národních škol v Českých Budějovicích vybrala.

K vypracování stručného přehledu dějin školství v českých zemích od druhé poloviny 18. století do první poloviny 20. století nejlépe posloužil zejména jeden ze svazků *Velkých dějin zemí Koruny české*, přesněji z tematické řady Školství a vzdělanosti.² K případnému doplnění informací dopomohly například práce Zdenky Veselé.³ Oproti tomu stála publikace o jejíž napsání se zasloužil Miroslav Novotný a kolektiv autorů.⁴ Právě tato kniha společně s dílem Emanuela Drobila pomohla nastínit problematiku školství na Českobudějovicku v letech 1918–1938.⁵

Ke vzniku druhé části bakalářské práce posloužily především archivní pomůcky jednotlivých fondů českobudějovických národních škol uložených ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích a poměrně obsáhlá pramenná základna těchto fondů. Jako základní pramen pro vypracování částí přibližující fungování a vývoj škol byly využity školní kroniky jednotlivých institucí, které se dochovaly téměř u všech obecných i měšťanských škol a v plné míře zaznamenávají události odehrávající se ve sledovaném období. Dalšími důležitými prameny, jež se staly základními stavebními kameny poslední kapitoly, která pojednává o žácích dívčí a chlapecké obecné školy v Českých Budějovicích, byly právě třídní výkazy docházky a prospěchu. Kromě uvedených dokumentů byla z fondů českobudějovických obecných škol využita taktéž korespondence, různá oznámení a nařízení Okresní školní rady nebo protokoly z porad učitelského sboru.

Výše byla také zmíněna jedna z mnoha metod, jež našla své využití při vzniku této bakalářské práce. Při získávání informací z pramenů bylo vedle metody sondy využito rovněž metod přímé, komparativní, geografické či metody historické statistiky a demografie.

---

² Miroslav NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada sv. VII. Školství a vzdělanost*, Praha 2020.

³ Zdenka VESELÁ, *Česká střední škola od národního obrození do druhé světové války*, Praha 1972; TÁŽ, *Vývoj českého školství*, Praha 1988.

⁴ Miroslav NOVOTNÝ a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.

⁵ Emanuel DROBIL, *Národní školství v pohraničních okresech jihočeských. Historicko-statistický nástin*, České Budějovice 1928.

2. Stručné dějiny školství v českých zemích od tereziánských reforem do roku 1938

První kapitola bakalářské práce seznamuje čtenáře s dějinami utváření novodobé podoby školství. Cílem této kapitoly je přiblížit nejdůležitější události a změny, které ovlivnily fungování a následný vývoj elementárních i středních škol a učitelských ústavů v českých zemích od reforem Marie Terezie a Josefa II. až po pád první Československé republiky.

2.1 Nižší školství

Éra osvícenství přinesla především v 18. století, zvaném věkem rozumu, mnoho reforem, které postupně zasáhly všechny oblasti života v říši Habsburků. Přestože mnoho změn přispělo ke zlepšení, ne vždy se dočkaly pozitivních reakcí. Za veliký přínos lze označit zrušení nevolnictví, rozkvět manufakturní výroby a s tím související příchod průmyslové revoluce. Rychlý nárůst obyvatel a rozvoj měst zapříčinil nejen snahy o zkvalitnění zdravotních či legislativních poměrů, ale dotkl se též stále nejednotného školství.

Školství v českých zemích bylo výsadní doménou katolické církve, zejména řád jezuitů měl veliký vliv na vývoj vzdělávacích institucí. Situace se změnila ve chvíli, kdy v červenci 1773 papež Klement XIV. na nátlak některých evropských panovníků podepsal dokument, jenž zrušil jezuitský řád.⁶ Tím započal proces laicizace škol v habsburské monarchii a postupně se utvořily základy nové školské soustavy. Avšak k urychlení toho procesu přispěly především reformy stanovující pravidla pro chod všech stupňů škol, o jejichž vydání se zasloužila Marie Terezie a následně i její syn Josef II. Nejdůležitější reforma týkající se právě elementárního školství je spojena s členem Dvorské studijní komise a dolnorakouským školním komisařem Johannem Ignazem Felbigerem.⁷ Výsledek Felbigerovy práce se dostavil v prosinci roku 1774. Tereziánský školský řád, známý též pod německým zkráceným

---

⁶ Romana BESTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1870-1920*, České Budějovice 2019 (diplomová práce), s. 14.

⁷ Johann Ignaz Felbiger byl opat augustiniánského kláštera ve slezské Zaháni. Členem Dvorské studijní komise se stává až po příjezdu do Vídně v květnu roku 1774, v té době se mu do rukou dostává oprávnění k přípravě reforem nižšího školství, na nichž začal neprodleně pracovat.

názvem *Schulpatent*,⁸ vstoupil v platnost počátkem roku 1775. Pro děti od šesti do dvanácti let bez rozdílu náboženství či pohlaví zavedl tento školský řád všeobecnou vzdělávací povinnost a stal se základní právní normou, podle které došlo ke změně organizace nižšího školství habsburské monarchie.⁹ Když o třicet let později vzešel v platnost nový rakouský všeobecný školský zákoník, v německém jazyce zkráceně označovaný jako *Schulkodex*, potvrzující povinnou šestiletou všeobecnou školní docházku, znamenalo to pro školství podstatný krok zpět.¹⁰ Došlo totiž k opětovnému posílení role církve ve školské správě a od poloviny roku 1806 převzaly biskupské konzistoře v zemi dozor nad nižšími školami.¹¹ Správa škol, především těch elementárních, v habsburské monarchii vycházela ze znění *Schulpatentu* a *Schulkodexu* až do školských reforem vydávaných mezi léty 1848–1869.¹²

Jak již bylo zmíněno výše, Felbigerův školský řád dal vzniknout novému pevnému uspořádání nižšího školství, které zahrnovalo celkem tři typy škol. *Triviální školy*, jež představovaly nejnižší stupeň, byly většinou zakládány jako dvojtřídní v menších městech, případně při filiálních a farních kostelích na venkově jako jednotřídní. Vedle takzvaného trivium – výuka čtení, psaní a počítání – se děti na triviálních školách seznamovaly s náboženstvím, které bylo považováno za nezbytný základ mravní výchovy a vyučovací jazyk se rozlišoval na základě mateřského jazyka většiny obyvatel daného místa. Ve větších městech a ve městech krajských byly zakládány trojtřídní či čtyřtřídní *hlavní školy*. Tento typ nižších škol se snažil žákům prohloubit znalosti tím, že rozšířil učivo triviálních škol, výuka byla navíc doplněna o poznatky z dějepisu, latiny či geometrie. V hlavních zemských městech byl zřizován poslední typ nižších škol. Čtyřleté *normální školy* měly své

---

⁸ Celý název v německém jazyce zní *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen k. k. Erbländern*.

⁹ České země měly již na počátku osmdesátých let 18. století jednu z nejhustších sítí nižších škol v celé monarchii.

¹⁰ *Schulkodex* mimo jiné ustanovil začátek školního roku na svátek Všech svatých, tedy na 1. listopad, a na jeho konec se děti mohly těšit v září před svatým Václavem. Změna nastala v roce 1826, kdy byl začátek školního roku posunut a začínal již první pondělí po svatém Václavu. Výuka byla rozdělena na tříhodinové dopolední a dvouhodinové odpolední vyučování, ovšem byly zde i určité výjimky, například v sobotu se vyučovalo pouze dopoledne. Jan ŠAFRÁNEK, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů* I. svazek. R. 862–1848, Praha 1913, s. 219–220.

¹¹ Tamní farář se stal nadřízený učitelů, úřad okresního školního dozorce zastával místní vikář a mezi další dozorce nad školami se řadili rovněž kanovníci příslušné kapituly, které jmenoval panovník.

R. BESTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav*, s. 16.

¹² M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 151–153.

žáky připravit na vstup do učení či služby, případně na další studium.¹³ Jakmile děti dokončily své školní povinnosti, obdržely doklad hodnotící jejich chování, prospěch v jednotlivých předmětech či docházku.¹⁴

Období dlouhého 19. století přináší do dějin školství v českých zemích řadu změn. Společnost začala pociťovat nutnost přeměny školství, které nebylo v některých směrech dostačující, což může být jedním z důvodů, proč se problematika škol dostala do revolučního programu z let 1848–1849. V březnu roku 1848 nahradilo císařským rozhodnutím Studijní dvorskou komisi – do té doby pověřenou vrchním řízením školství – nově ustanovené Ministerstvo veřejného vyučování. V červnu následujícího roku ministerstvo převzalo správu církevních záležitostí, které do té doby spadaly pod Ministerstvo vnitra, a název úřadu byl změněn na Ministerstvo kultu a vyučování a jeho působnost se vztahovala na celé území monarchie.¹⁵ Avšak značný zásah zaznamenalo školství v monarchii ve chvíli, kdy v roce 1855 uzavřelo Rakouské císařství konkordát se Svatým stolicem, který katolické církvi mimo jiné zaručoval výsadní postavení v oblasti vzdělávání. Církev tak vedle revizí učebnic kontrolovala rovněž výuku, jež musela být vedena podle zásad učení katolické církve a začínat modlitbou.¹⁶ Ovšem v první polovině šedesátých let 19. století došlo k vydání zákonů, které postupně práva zaručená konkordátem porušovaly, například v září roku 1864 vyšel zákon rušící patronát, díky čemuž správu školy nově řídila obec s pomocí školního výboru. Tento proces vyvrcholil s vydáním takzvaného *Hasnerova zákona* z roku 1869. Samotný konkordát byl ze strany monarchie zrušen až v roce 1870.

Ke konci roku 1867 byl do čela Ministerstva kultu a vyučování, které se svého obnovení dočkalo v únoru stejného roku, jmenován právník a politik Leopold Hasner von Artha jenž za svého úřadování coby ministr kultu a vyučování

---

¹³ Každý z těchto typů škol měl také jasně dané požadavky a nároky kladené na učitele, které v roce 1775 shrnul Felbiger do základní didaktické příručky, zkráceně označované jako *Methodenbuch*, pro vyučování. Triviálním školám stačil na zajištění výuky pouze jeden učitel, který v případě více tříd mohl využít podučitele. Hlavní školy mívaly více učitelů, podle počtu tříd se na jedné škole mohli objevit tři až čtyři učitelé. Normální školy měly povětšinou čtyři učitele. TAMTÉŽ, s. 154–155.

¹⁴ R. BESTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav*, s. 16.

¹⁵ Po dvanácti letech své existence, tedy v roce 1860, bylo Ministerstvo kultu a vyučování zrušeno. Jeho kompetence a agendu převzalo nově zřízené *Státní ministerstvo*, které se svou působností vztahovalo jen na země Předlitavska.

¹⁶ Věra TRNÍKOVÁ, *První český učitelský ústav na jihu Čech. Učitelský ústav v Soběslavi v letech 1871–1948*, České Budějovice 2019 (diplomová práce), s. 20.

přijal hned několik významných ustanovení přinášející změny převážně v oblasti základního školství. V první řadě se jednalo o říšský zákon č. 62 přijatý 14. května 1869 – dnes již známý jako Hasnerova reforma.¹⁷ Povinná školní docházka byla prodloužena a trvala osm let, tedy do čtrnácti let věku dítěte. Zároveň došlo k vytvoření nové sítě škol – dosavadní trojstupňové elementární školství triviálních, normálních a hlavních škol bylo nahrazeno obecnými a měšťanskými školami. V šesti letech nastoupili žáci i žákyně na obecnou školu, která měla pět či osm ročníků. Po absolvování obecné školy mohly děti se studiem dále pokračovat na tříleté měšťanské škole, která navazovala na pátý ročník školy obecné, a měla poskytnout vyšší vzdělání. V každém politickém okrese musela být alespoň jedna měšťanská škola, avšak mnohdy se stalo, že v méně osídlených venkovských oblastech země nebyla měšťanka dostatečně blízko. Právě z toho důvodu měly některé obecné školy osm ročníků, čímž mohly děti splnit zákonem stanovenou povinnou školní docházku.¹⁸

Novely školského zákona vycházející převážně v osmdesátých letech 19. století přinesly kupříkladu úlevy ze školní docházky, která byla v případě nutnosti většinou u dětí ze sociálně slabších rodin zkrácena na šest let. Na přelomu 19. a 20. století došlo ke značnému poklesu počtu německých škol, přesto síť národních škol postupně houstla, což bylo zapříčiněno zakládáním českých škol, jejichž bouřlivý rozvoj na všech stupních školské soustavy spadá právě do posledních desetiletí existence monarchie. Následný rozpad Rakousko-Uherska a vznik Československé republiky v roce 1918 otevřel vstup do nové éry rozkvětu školství v českých zemích.¹⁹

Jelikož mladá Československá republika převzala zákonodárství i strukturu školství po zaniklé rakousko-uherské monarchii, může se zdát, že v období první republiky (v letech 1918–1938) nedošlo k nějak zásadním legislativním změnám ve fungování školství, ale přesto lze snahy o změnu některých ustanovení nalézt. Jako první bylo třeba vyřešit jazykovou otázku, jelikož se jednalo

---

¹⁷ Německý název toho zákona zní *Grundsätze des Unterrichtswesens bezüglich der Volksschulen*. Hasnerova reforma vzešla v platnost ve školním roce 1870/1871 a týkala se všech stupňů školství, od škol mateřských po střední školy. M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 234.

¹⁸ Tomáš KASPER – Dana KASPEROVÁ – Markéta PÁNKOVÁ (eds.), „Národní“ školství za první Československé republiky, Praha 2018, s. 12.

¹⁹ R. BESTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav*, s. 17.

o mnohonárodnostní stát. Právě proto došlo na samém počátku dubna roku 1919 k přijetí *Zákona o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích v Čechách, na Moravě a Slezsku*. Takzvaný *Metelkův zákon*, na jehož základě bylo všem dětem umožněno základní vzdělání v jejich rodném jazyce, ustanovoval otevření veřejné národní školy tam, kde bylo alespoň 40 školou povinných dětí, jež neměly v okolí bydliště žádnou vzdělávací instituci svého mateřského jazyka. V průběhu let tak byly na základě menšinového zákona po celém Československu zřizovány menšinové školy pro jednotlivé národnostní menšiny. Avšak vznikaly především školy s českým vyučovacím jazykem v národnostně smíšených oblastech země se značnou převahou německého obyvatelstva a zákon se tak mimo jiné stal v oblasti vzdělávání mládeže tématem, které rozdmýchalo již dosti hustou atmosféru mezi Čechy a Němci.²⁰ Další pokusy o změnu byly zaznamenány na začátku dvacátých let, kdy učitelé předložili osm návrhů a připomínek k úpravě školských poměrů v republice, jenže výsledek přinesl pouze obrovské zklamání. Takzvaný *Malý školský zákon*, který vyšel v červenci roku 1922 pod číslem 226, převážně doplňoval či pozměňoval nařízení týkající se například povinné školní docházky. A vedle náboženství, které Malý školský zákon stanovil jako povinný předmět, byla na obecných školách zavedena občanská nauka a výchova jako nový učební předmět, dále se chlapcům dostalo chlapeckých ručních prací.²¹ Mezi další pozitivní změny, které tento zákon přinesl, patřilo taktéž snížení maximálního počtu žáků v jedné třídě či zrušení celibátu učitelek.²²

K začátku školního roku 1927/1928 došlo v Československu ke zrušení úlev, jež byly zavedeny novelou v roce 1883, což vedlo k potvrzení povinné školní docházky na osm let. Na Slovensku tedy byla prodloužena povinnost docházet do škol o dva roky (na Podkarpatskou Rus se zákon nevztahoval vůbec). Na pravidelné a včasné docházení dětí do škol byli povinni dohlížet rodiče či zákonní

---

²⁰ M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 382. K Metelkovu zákonu a jeho aplikaci srov. například Michal ŠIMÁNĚ – Jiří ZOUNEK, *Metelkův zákon a jeho uplatnění při zřízení německé obecné menšinové školy v Roudníkách (1918–1938)*, in: Věra Ježková, *Kvalita ve vzdělání. XX. Výroční konference České asociace pedagogického výzkumu*, Praha 2012, s. 648–654.

²¹ Do té doby se obecných školách vyučovala gramotnost v podobě psaní, čtení a počítání, základní všeobecné vzdělání (tzv. reálie), zpěv, tělocvik a ženské ruční práce. Měšťánské školy své absolventy více směřovaly k praxi, tudíž reálie – jako dějepis, zeměpis, přírodopis – vyučovaly jako samostatné předměty, mezi učebními předměty dále byly kreslení, tělocvik, geometrie či základy účetnictví. M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 339–340.

²² V. TRNÍKOVÁ, *První český učitelský ústav*, s. 27.

zástupci. Pokud nebyli schopni zmíněnou povinnost plnit, mohla jim být udělena pokuta nebo trest vězení. Existovaly tři různé způsoby, jak mohly děti splnit osm let školských povinností – ukončením osmileté obecné školy, absolvováním pětileté obecné školy a na ni navazující tříleté měšťanky či dokončením pětileté obecné školy a tří let nižší střední školy.²³

K druhému desetiletí existence Československa neodmyslitelně patří i pokusné školy a takzvané *školské příhodovské reformy*.²⁴ Reformní komise v čele s Václavem Příhodou na jaře roku 1929 představila reformní program, podle kterého se měla soustava škol skládat z pětiletých obecných škol, na která navazovala čtyřletá *komenia*, kde mělo dojít ke sjednocení měšťanské a nižší střední školy, a v neposlední řadě čtyřletá *athenea*. Značná část učitelské obce podpořila Příhodovu reformu a po dlouhém otálení Ministerstvo školství a národní osvěty přece jen povolilo ve školním roce 1929/1930 otevření prvních reformních měšťanských pokusných škol v Humpolci, Praze-Nuslích, Praze-Michli a ve Zlíně. Právě Zlín se stal ideálním místem pro uskutečnění plánů meziválečné školské reformy, jelikož se zde dostávalo veliké podpory od Tomáše Bati. Pokusné školy sice otevřely ohromnou pedagogickou dílnu, ale očekávané výsledky a vznik nové koncepce školství v Československu nepřinesly.²⁵

---

²³ Pouze měšťanské školy otevíraly dětem po jejich absolvování možnost dalšího studia na odborné škole. Důležité je také zmínit fakt, že měšťanky byly – na rozdíl od malotřídních venkovských obecných škol – plně organizovány a měly tolik tříd jako ročníků. M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 338–339.

²⁴ Pedagog a docent pražské univerzity – Václav Příhoda – byl vůdčí osobností reformního hnutí ve školství v období první republiky.

²⁵ T. KASPER – D. KASPEROVÁ – M. PÁNKOVÁ (eds.), „*Národní školství*“, s. 221–223.

2.2 Vývoj středního školství

Když v roce 1906 v čele Ministerstva kultu a vyučování stanul Gustav Marchet, nevědělo se, jak moc jeho reforma, vydaná v roce 1908, ovlivní vývoj školství na počátku 20. století. Vedle již existujících reálných škol a klasických gymnasií tak díky Marchetově reformě vznikl další typ střední školy, tedy reálné gymnasium.²⁶

Reálná gymnasia, inspirovaná německým vzorem, byla osmiletá a byla rozdělena podle typu na A a B. Ke klasickému gymnasiu měla blíže varianta A, kde se sice místo řeckého učil jazyk francouzský a kladl se větší důraz na přírodní vědy, avšak latina a jiné předměty měly totožný rozsah jako gymnasia. Reformně reálné gymnasium, jak byla nazývána varianta B, bylo bližší reálným školám. Na nižším stupni probíhala výuka stejně jako na reálkách, latina či filosofická propedeutika přibyla teprve na vyšším stupni. Z těchto dvou typů reálných gymnasií byl před rokem 1918 nejvíce rozšířen typ A. Rozvoj typu B nastal až po vzniku Československa, kdy naopak docházelo k redukci klasických gymnasií.²⁷

Marchetova reforma dále upravovala obsah a rozsah osnov reálných škol i gymnasií. Byl snížen počet hodin latiny na gymnasiích a jako samostatný předmět se z přírodních věd vydělila chemie. Přičemž tomu podobně bylo i u humanitních věd, kdy se dějepis, původně vyučovaný se zeměpisem v rámci jednoho předmětu, vyčlenil jako předmět samostatný. Nově byl také zaveden povinný tělocvik. Reálné školy se více přibližovaly výukou gymnasiím. Jelikož doba studia na reálce stále trvala sedm let, velmi často docházelo k přetěžování studentů.

Nová reforma pozměnila i podobu maturitních zkoušek. Maturita již nezjišťovala, zda je student dostatečně vybaven znalostmi pro studium na vysoké škole, jako tomu bylo dříve, a naopak prokazoval znalosti, které získal během studia na střední škole. Zároveň došlo ke snížení písemných i ústních zkoušek. Pro reálná

---

²⁶ První gymnasium tohoto typu bylo založeno v Táboře roku 1862, ale bylo jinak koncipované. První dva roky studovali gymnasisté a realisté společně, následně se studenti rozhodovali mezi gymnasiální a reálnou větví.

²⁷ Po roce 1908 se v českých zemích objevily ještě další dva typy reálných gymnasií. Jedním z nich byl tzv. děčínský typ, velmi podobný tábořskému reálnému gymnasiu. Druhým typem byl tzv. valašsko-meziríčský, v tomto případě se jednalo o dívčí gymnasia, na kterých si studentky volily své zaměření až v posledních dvou letech studia. M. NOVOTNÝ a kol., *Dějiny vyššího*, s. 123–124.

gymnasia platily až na drobné odchylky stejné úpravy maturitních zkoušek. Na maturitních vysvědčeních mohli studenti místo známek najít obecný soud o tom, zda byl absolvent prohlášen za dospělého s vyznamenáním všemi hlasy nebo většinou hlasů členů zkušební komise. Mohla tedy nastat situace, že student získal maturitu, i když neprospěl z některého předmětu.²⁸ S tím, jak se středoškolský systém rozšiřoval, bylo nutné také řešit oprávnění jejich absolventů k vysokoškolskému studiu. Právě ministerským nařízením z března roku 1909 byla zrovnoprávněna maturita a maturitní vysvědčení ze všech typů středních škol. Možnost pokračovat studiem na vysoké škole tedy měli všichni absolventi středních škol.

Začátek 20. století rovněž přinesl řadu drobných změn do dívčího školství. Na základě *Prozatímního organizačního statutu šestitřídních dívčích lyceí*, jenž byl vydán v prosinci roku 1900, se začala zavádět šestiletá lycea, která dívkám poskytovala vyšší obecné vzdělání. Ovšem tyto ústavy byly nestátní, jejich zřizovatelem byly vzdělávací spolky či obce. Přestože vzdělání bylo především založeno na výuce moderních jazyků, studentky lyceí získaly všeobecné vzdělání a ústavy též poskytovaly přípravu pro samostatné povolání. Šestileté studium bylo zakončeno maturitní zkouškou. Jelikož absolventky lyceí nemohly dále pokračovat studiem na vysoké škole, rostla tak všeobecná nespokojenost a sílil tlak na přiblížení lyceí k ostatním typům středních škol.²⁹ Úprav osnov, jež se přiblížily osnovám reálných škol a nových reálných gymnasií, se dívčí lycea dočkala až v roce 1912. Nově byla dívčí lycea, stejně jako ostatní střední školy, dvojstupňová a zároveň bylo možné připojit jako druhý stupeň reformované reálné gymnasium.³⁰

S počátkem nového století se také zvyšoval počet dívek, které studovaly na dosavadních chlapeckých gymnasiích. Ovšem jejich studium bylo velmi omezeno, neboť mohly být přítomny na hodinách, ale musely skládat zvláštní zkoušky a přestávky trávily ve vyhrazených místnostech pod dozorem vyučujícího.³¹ Až první světová válka a vznik Československé republiky se dá považovat za mezník změny v přístupu k dívčímu vzdělávání. Například školní kronika Jirsíkova gymnasia

---

²⁸ Kateřina ŘEZNIČKOVÁ, *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*, Praha 2007, s. 26–27.

²⁹ Od roku 1908 mohly dívky po složení maturity na dívčím lyceu studovat pouze některé obory na filosofické fakultě, eventuelně mohly po složení doplňkových zkoušek studovat farmacii.

³⁰ Z. VESELÁ, *Česká střední*, s. 49.

³¹ K. ŘEZNIČKOVÁ, *Študáci*, s. 34.

v Českých Budějovicích uvádí, že na konci školního roku 1919/1920 zde bylo celkem 509 studentů, z nich bylo 13 dívek a 7 z těchto studentek dokonce ve stejném školním roce skládalo maturitní zkoušku.³²

První světová válka měla na školství, stejně jako na ostatní stránky běžného života, velice nepříznivý dopad, jelikož přinášela mnoho omezení a změn. Mnohé školní budovy byly obsazeny pro potřeby armády nebo v nich byly zřizovány lazarety. Vyučování se tak přesunulo do prozatímních prostor, které ani mnohdy nevyhovovaly a neměly potřebné vybavení, dále se vyučovalo na směny a postupně se zkracovaly vyučující hodiny i celý školní rok.³³

Válka také velmi brzy zasáhla do řad studentů a profesorů, kteří museli odejít na frontu. Záleželo hlavně na věku studentů, mohlo se tedy stát, že do armády byli povoláni i někteří studenti ze sexty, ale největší dopad měly odvozy na dva nejvyšší ročníky. Odvedení studenti se na několik týdnů vraceli do škol, kde skládali zkoušky či válečnou maturitu. Ani studenti, kteří nebyli povoláni do vojenských služeb, neměli zrovna lehké studium. Ke konci války docházelo k častému uvolňování z vyučování kvůli pracím v hospodářství, nebo se na úkor vyučování museli účastnit různých sbírek. Na chudší studenty zase doléhal nedostatek způsobený válkou, kdy ve školách omdlávali únavou a podvýživou.³⁴ Co se vyučujících týče, odchod na frontu měl ve většině případů dopad na celý pedagogický sbor. Zbylí profesori tedy museli vyučovat více hodin a zároveň je úřady využívaly jako výpomoc při administrativní a organizační práci.

Změny se dotkly obsahu výuky, jelikož střední škola byla nově pověřena vojenskou přípravou studentů. Od školního roku 1915/1916 byla do výuky povinně zavedena tzv. Junobrana (*Jungwehr*), v podstatě se jednalo o vojenský výcvik, který nahradil tělocvik. Starší studenti prováděli praktický výcvik, jenž byl obvykle doplněn o teoretické přednášky o taktice. Celá gymnasia pak v rámci školního programu pravidelně vyrážela na pochodová cvičení. Během těchto válečných let se změny projeví i ve školní četbě, kdy studenti četli především texty s válečnou

---

³² SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Gymnasium J. V. Jirsíka, *Školní kronika*, inv. č. 6, sign. I/b-1, kniha č. 6.

³³ Zkracování školního roku především probíhalo pozdním zahajováním a uhelnými prázdninami, také byla zastavena výuka nepovinných předmětů.

³⁴ K. REZNIČKOVÁ, *Študáci*, s. 28–29.

a vojenskou tematikou, a dále se měnily obsahy učebnic, které byly upravovány nebo se z nich odstranily nevhodné pasáže. Kvůli prosazování prorakouské vlastenecké výchovy byly podrobovány prohlídkám žakovské knihovny a mizela literatura, která se zdála neloajální. Studenti se snažili různými způsoby protestovat proti potlačování českého národního hnutí, zakládali například speciální revoluční kroužky nebo nosili různé české odznaky.³⁵

Konec Velké války a zánik monarchie v roce 1918 přinesli mnoho změn. Mezi nově vzniklými nástupnickými státy, které ještě donedávna tvořily součást mnohonárodnostní habsburské říše, bylo rovněž Československo které ve svých počátcích navazovalo v oblasti správy na zažité struktury a pořádky, jež v době monarchie fungovaly, což se také odrazilo na školství, jelikož podstata rakousko-uherského školského systému zůstala zachována.³⁶ Období mezi léty 1919–1923 se vyznačuje snahou o sjednocení nižšího stupně středních škol – tedy sloučení škol měšťanských a středních – ale žádný z řady návrhů nikdy nebyl realizován. Vznik republiky dokonce přispěl k rozšíření systému středních škol. Ke klasickým, reálným i reformním reálným gymnasiím a reálkám se tak s velkou slávou oficiálně přidaly i učitelské ústavy, kterým se do té doby o statutu střední školy mohlo jen zdát.

Dalším tématem k řešení byly střední školy na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Na Slovensku se ve sféře školství stále silně rezonovaly zažité principy platné pro oblast Horních Uher – hlavní úlohu při zakládání středních škol se hrávala církev, kdežto stát provoz škol pouze hradil. Co se týče správy středních škol, v roce 1922 byl v Bratislavě zřízen Referát ministerstva školství a národní osvěty s církevním oddělením pro oblast Slovenska, jenž měl stejné kompetence jako české zemské školní rady. Podobná situace platila i pro Podkarpatskou Rus, kde byl roku 1919 v Užhorodu vytvořen školský odbor, ten byl následně nahrazen školským referátem. Ale do doby než se příslušné referáty a odbory v těchto částech Československa zřídily, fungovaly na Slovensku a Podkarpatské Rusi prostředkující orgány ministerstva školství.³⁷

---

³⁵ TAMTĚŽ, s. 30–31.

³⁶ M. NOVOTNÝ a kol., *Dějiny vyššího školství*, s. 126.

³⁷ M. NOVOTNÝ (ed.) *Velké dějiny*, s. 359–360.

Druhá polovina dvacátých let se nesla především v duchu úprav středoškolských osnov. Takřečená *malá středoškolská reforma*, ustanovena dne 17. června 1927 výnosem ministerstva školství, dala vzniknout dvěma společným čtyřletým základům. Vyřešilo se tak sjednocení nižších stupňů klasických a reálných gymnasií a zároveň byly podobné úpravy provedeny i na nižších stupních reálek a reformních reálných gymnasií.³⁸ Největší změny reforma přinesla právě do osnov a učebních plánů reformních reálných gymnasií. Například na nižších stupních se latina nevyučovala a na těch vyšších byl počet hodin latiny týdně značně snížen – téměř na polovinu. Tím ale reformní snahy neskončily, na jaře roku 1929 byla otázka středoškolských reform zнову otevřena. Ovšem tolik očekávané výsledky ankety o školské reformě, kterou sestavilo Ministerstvo školství a národní osvěty, nakonec s ničím novým do diskuse nepřispěly, z toho důvodu se rozhodlo o zachování stávajícího stavu.³⁹

V prosinci roku 1929 byl do funkce ministra školství a národní osvěty ustanoven Ivan Déřer, právník a politik slovenského původu, jenž ve funkci působil do února roku 1934. Funkční období ministra Déřera rovněž přineslo řadu změn – hlavně zнову ustanovení komise pro školskou reformu.⁴⁰ Komise nezhálela a na jaře roku 1930 vypracovala návrh na úpravu učebních plánů nižších tříd reálek a gymnasií, který již od školního roku 1930/1931 vzešel v platnost ministerským výnosem. Došlo tak ke sjednocení prvních dvou tříd středních škol, čímž se značně přiblížily ke školám měšťanským. Samotným vrcholem všech změn a uprav osnov, které komise pro školskou reformu přinesla, byly nové učební plány a osnovy,⁴¹ podle kterých měla gymnasia klasická a reálná zajistit výuku v I. až IV. třídách a reformní reálná gymnasia a reálky v I. až V. třídách již od školního roku 1933/1934. Zbylé třídy středních škol se podobné reformy dočkaly až o čtyři roky později. Do poslední zmiňované reformy z roku 1933 výuka stále probíhala podle částečně upravených učebních plánů a osnov převzatých z Rakousko-Uherska,

---

³⁸ Francouzský jazyk na reálných gymnasiích byl přesunut do V. třídy, stejně tak řečtina na gymnasiích klasických.

³⁹ Z. VESELÁ, *Vývoj českého školství*, Praha 1988, s. 98.

⁴⁰ Pedagog Václav Příhoda byl jmenován předsedou komise pro reformu národní školy a předsedou komise pro reformu školy střední se stal Bohumil Bydžovský.

⁴¹ Byly vydány ministerským výnosem dne 14. července 1933.

po téměř patnácti letech tak nakonec došlo k vytvoření české střední školy v pravém smyslu slova.⁴²

Za poměrně krátkou dobu si střední školství prošlo mnoha úpravami. Nedá se říct, že všechny změny posunuly české školství vpřed, ale jistě zde byla určitá snaha zlepšit výuku na nižších i středních ústavech.

---

⁴² Z. VESELÁ, *Vývoj*, Praha 1988, s. 101–102.

2.3 Postavení a vzdělávání učitelů národních škol

Vzdělávání učitelů pro primární a nižší sekundární stupeň školství, jehož počátky lze sledovat již ve druhé polovině 18. století, bylo v mnoha ohledech od studia vyučujících na středních školách značně odlišné. Středoškolská profesoria své vědomosti získávali na rozdíl od kantorů obecných a měšťanských škol v pedagogických seminářích pod záštitou filosofických a od roku 1920 i přírodovědeckých fakult.⁴³ Můžeme tedy s jistotou říci, že budoucí profesoria středních škol měli zajištěno to, čeho se marně snažili dosáhnout i učitelé národních škol – tj. vysokoškolské vzdělání.⁴⁴ Právě postavení, vývoji vzdělávání a snahám o získání vysokoškolského vzdělání pedagogů obecných i měšťanských škol se věnuje tato podkapitola.⁴⁵

Reformy Marie Terezie nezasáhly pouze do systému škol, během tohoto období začaly vznikat první vzdělávací instituce, které si za cíl kladly výchovu budoucích učitelů, aby je podle dobového úzu co nejlépe připravily na jejich budoucí profesi. Takzvané *preparandy*, jinými slovy učitelské přípravky, se zaváděly nejprve při normálních a později též při hlavních školách a měly dva přípravné kurzy trvající tři a šest měsíců.⁴⁶ Profesionální dráha studentů, kteří si vybrali tříměsíční kurz, se ubírala směrem venkovských škol. Pomocnými učiteli na škole ve městě se mohli stát v případě, že absolvovali delší šestiměsíční kurz.⁴⁷ Ovšem až po dosažení dvaceti let věku, splnění roční praxe a složení zkoušky učitelské způsobilosti se mohl absolvent delšího kurzu preparandy – do té doby působící pouze jako pomocný učitel – stát řádným učitelem.

---

⁴³ Právo, jež opravňovalo učitele, kteří složili zkoušku ke způsobilosti vyučovat na gymnasiu, používat titul profesora bylo zavedeno v únoru roku 1866.

⁴⁴ Studium na univerzitě zakončené státní zkouškou trvalo tři až čtyři roky. Zkušební komisi jmenovaly státní úřady a povětšinou se skládala z univerzitních profesorů. Aby se student vůbec ke státní zkoušce mohl dostavit, bylo nutné k přihlášce doložit například potvrzení o absolvování pedagogického studia. Následně absolventa od místa středoškolského profesora dělila pouze jednoletá praxe na střední škole. Ovšem kvůli nedostatku vyučujících přestal být po roce 1919 požadován rok praxe jakožto nezbytnost pro přijetí na učitelské místo. O tři roky později byl taktéž zřízen tzv. čekatelský rok. Absolvent tím pádem mohl vyučovat, šlo ale o poloviční úvazek s nižším platem. M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 400–401.

⁴⁵ Není-li uvedeno jinak, následující text vychází z těchto prací V. TRNÍKOVÁ, *První český učitelský ústav* a R. BESTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav*.

⁴⁶ Na učitelské přípravky byli přijímáni absolventi hlavních nebo normálních škol, případně i studenti s ukončeným nižším stupněm gymnasia.

⁴⁷ V říjnu roku 1848 došlo guberniálním nařízením ke změně termínu *pomocný učitel* či *učitelský pomocník na podučitel*.

Po revoluci v roce 1848 se preparandy z dob tereziánských reforem, přestože byly od roku 1819 prodlouženy na 6, respektive 12 měsíců, zdály již nedostačující a začaly se objevovat nové úvahy o zlepšení vzdělání učitelů, načež bylo v září roku 1848 vydáno nařízení Ministerstva kultu a vyučování o prodloužení šestiměsíčního kurzu na jeden rok. Následoval ministerský výnos z 13. července roku 1849, na základě jeho znění se z preparand staly dvouleté učitelské ústavy. Během následujících let se dvouleté české učitelské ústavy otevřely například v Praze a Hradci Králové, německá příprava se nacházela v Litoměřicích či v Praze a dvojjazyčná zase v Českých Budějovicích. Po splnění roční praxe se mohli studenti ucházet o složení závěrečné zkoušky, úspěšní absolventi se mohli těšit z vysvědčení učitelské způsobilosti a oproti tomu ti méně úspěšní z vysvědčení podučitele.⁴⁸

Další větší změny s tendencí ke zkvalitnění vzdělání učitelů přinesl až Hasnerův školský zákon vydaný v květnu roku 1869. Nový zákon zavedl jako povinnost pro budoucí učitele i učitelky obecných a měšťanských škol studium na čtyřletých učitelských ústavech završených maturitní zkouškou a po dokončení praxe trvající tři roky zkouškou učitelské způsobilosti – teprve poté se mohli stát definitivními učiteli.⁴⁹ V následujících letech vznikly při těchto ústavech cvičné školy, kdy u škol dívčích byly vedle obecných i školy mateřské. První dva čtyřleté učitelské ústavy otevřely dveře veřejnosti v Praze ve školním roce 1869/1870, o čtyři roky později je následoval mužský učitelský ústav v Hradci Králové. Postupně se působnost ústavů rozšířila i do dalších měst českých zemí.⁵⁰ Po rozpadu Rakousko-Uherska tento systém vzdělávání učitelů národních škol nově vzniklé Československo nadále uplatňovalo.

Studium na středních školách bylo zpoplatněno již za monarchie, ale rovněž v meziválečném období mohli studenti za pololetí na gymnasiu zaplatit až 200 korun, tento fakt je jedním z důvodů, proč se po absolvování obecné a měšťanské školy

---

⁴⁸ M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 288–289.

⁴⁹ Ze strany učitelstva se moc kladných reakcí na Hasnerův zákon neobjevilo. Docházelo k propouštění pedagogů ze škol, na kterých dlouhá léta působili, protože neměli odpovídající vzdělání. Což zapříčinilo nedostatek vyučujících a z toho důvodu byly učitelské ústavy dočasně zkráceny na tři roky. Absolventi gymnasií či reálků se po dokončení jednoletého kurzu při učitelském ústavu mohli rovněž stát učiteli.

⁵⁰ Činnost učitelských ústavů lze dohledat například v Plzni, Kutné Hoře nebo v Soběslavi, kam byl v roce 1870 přeložen z Tábora. Do roku 1918 vzniklo v českých zemích celkem čtyřicet devět učitelských ústavů. Jednalo se o ústavy české i německé, státní a soukromé, i ženské a mužské.

o studium na učitelských ústavech ucházely převážně děti ze středních vrstev – studia zde byla bezplatná.⁵¹ Pro přijetí ke studiu museli studenti, kteří dosáhli 15 let věku a absolvovali měšťanskou školu, nižší stupeň reálné školy či gymnasia, prokázat své znalosti v matematice a vyučovacím jazyce. Posudek lékaře o zdravotní způsobilosti byli uchazeči o studium povinni předkládat až od první poloviny třicátých let 20. století.⁵²

Za první republiky si učitelské ústavy v první řadě zakládaly na odborných předmětech jako byla například pedagogika, didaktika, psychologie a speciální didaktika s důrazem na pedagogickou praxi, kterou studenti, toužící po učitelské profesi, absolvovali na již zmíněných cvičných školách. Součástí učebních plánů byly rovněž předměty vyučované na měšťanských školách, ovšem doplněné metodikou. Vzdělávací program studentů, kteří se připravovali na učitelskou dráhu na obecných školách, se od toho pro budoucí učitele na školách měšťanských lišil pouze v závěru studia, kdy se po splnění praxe trvající v rozmezí dvou až pěti let skládala zkouška učitelské způsobilosti buď pro obecnou, nebo měšťanskou školu.⁵³

Přelom 19. a 20. století přinesl množství návrhů volajících po změně ve školství, ale byly to především události první světové války, které pozastavily postup vyřešení otázek týkajících se školství. Po osmadvacátém říjnu roku 1918 a vzniku Československa se tak objevil dostatečně veliký prostor k diskusi ohledně realizace návrhů nejen na změny vzdělávání učitelů národních škol a řady problémů s tím spojených.

Učitelé měšťanských a obecných škol se řady pozitivních změn dočkali už v prvních jarních měsících mladé republiky. V jednu chvíli se do popředí dostaly například názory o zlepšení platových podmínek učitelů, což 23. května roku 1919 vedlo k vydání tzv. paritního zákona, jenž upravoval mzdy všech vyučujících, čímž byli platově zrovnoprávněni se státními úředníky, kteří měli stejnou úroveň vzdělání. Ale dlouho nadšení kantorům obecných a měšťanských škol z navýšení příjmů nevydrželo, již koncem roku 1921 byly z rozhodnutí Vavro Šrobára –

---

⁵¹ Otakar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství*. I. díl, Praha 1929, s. 206.

⁵² M. NOVOTNÝ (ed.), *Velké dějiny*, s. 363.

⁵³ Vedle učitelských ústavů rovněž existovaly dvouleté ústavy pro budoucí učitelky domácích nauk. Pro přijetí musely dívky splňovat věkovou hranici sedmnácti let, být absolventkami měšťanských či nižších středních škol a mít splněné dva roky odborné školy pro ženská povolání. Ústavy pro vzdělávání učitelek mateřských škol přijímaly dívky starší šestnácti let. TAMTÉŽ, s. 363.

tehdejšího ministra školství a národní osvěty – platy opět upraveny a došlo ke značnému snížení a k odebrání některých příplatků.⁵⁴

Za zmínku rozhodně stojí i zákon č. 306/1919 Sb. z 9. dubna 1919. Na základě tohoto zákona se změnil systém obsazování učitelských míst na školách. Nově na volné místo vypsal okresní školní výbor konkurz a z přihlášených vybírala místní školní rada tři nejvhodnější kandidáty, ze kterých opět okresní školní výbor zvolil jednoho nejvíce vyhovujícího uchazeče a následně svou volbu poslal k posouzení zemské školní radě, jež učitele na dané místo jmenovala. Rozhodujícím kritériem se při posuzování mezi aspiranty stala hlavně kvalifikace, délka učitelské praxe a zdravotní stav.⁵⁵

Dále nebyla opomenuta ani populární idea emancipace žen. Učitelský celibát, zavedený v Čechách v polovině sedmdesátých let 19. století, v praxi znamenal, že rozhodla-li se učitelka provdat, sňatek byl ze zákona považován za dobrovolné vzdání se služby.⁵⁶ Z tohoto důvodu stálo mnoho žen před těžkou volbou – raději si zvolit učitelskou profesi na úkor rodinného života či naopak? Mladé Československo, podporující genderovou rovnost, udělalo zásadní krok a vyslovilo se pro zrušení celibátu literních i industriálních učitelek,⁵⁷ rozhodnutí byla stvrzena vydáním zákona v červenci roku 1919. Ovšem nelze opomenout fakt, že i po zrušení celibátu potřebovaly učitelky k provdání souhlas od okresní školní rady, jestliže ještě neměly splněnou počáteční službu. Teprve po roce 1928 se mohly vdát bez jakýchkoliv potíží ze strany vykonávaného povolání.

K zavedení povinného vysokoškolského vzdělání učitelů obecných a měšťanských škol i přes veškeré snahy a podporu univerzitních profesorů pedagogiky, především Otakara Kádnera, Josefa Hendricha, Václava Příhody

---

⁵⁴ Michal ŠIMÁNĚ, *České menšinové školství v Československé republice. Ke každodennosti obecných škol v politickém okrese Ústí nad Labem*, Brno 2019, s. 125.

⁵⁵ Miroslav SOMR, *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987, s. 219.

⁵⁶ Josef KLIKA, *Škola obecná v nejdůležitějších zákonech a nařízeních. Sbirka nejdůležitějších zákonů říšských a zemských, ustanovení ministerských a vnesení c. k. zemské rady školní u věcech obecného školství, vydaných do m. června r. 1883*, Praha 1884, s. 54 (Část IV., § 51: „Za dobrovolné vzdání se služby považuje se také, když ženská osoba učitelská se provdá, nebo když podučitel, který má tolik vysvědčení zralosti, neobdrží povolení okresní rady školní (§ 32), se oženi.“)

⁵⁷ I pedagogický sbor na národních školách měl svou hierarchii. Mezi řídicími učiteli (neboli správci školy) a učiteli náboženství šlo také nalézt industriální učitelky, které se na školách věnovaly ženským ručním pracím. Oproti nim stáli kantoři literní, ti naopak vyučovali všechny všeobecné vzdělávací předměty.

či Otokara Chlupa, za celou dobu trvání první republiky nedošlo. Československá obec učitelská se proto rozhodla jednat sama. Výsledek se dostavil hned v říjnu 1921, kdy byla v Praze založena dvouletá Škola vysokých studií pedagogických, která se svou činností snažila zlepšit vzdělávání učitelů národních škol po celé období první republiky, a o rok později následovalo otevření nové pobočky v Brně.⁵⁸ Po roce 1937 vznikaly pobočky i v dalších městech Československa – například v Plzni, v roce 1938 v Táboře a v dalším roce i v Českých Budějovicích.⁵⁹

Ministr školství a národní osvěty – Ivan Dérer – se na počátku třicátých let snažil vyslyšet návrhy na zlepšení vzdělání učitelů, což vedlo k založení první státní pedagogické akademie v Bratislavě. V následujícím roce 1931 byla pedagogická akademie zřízena rovněž v Praze a v Brně. Na studentech se mělo vyzkoušet, zda zvládnou během jednoho roku studia pojmout vysokoškolské metody, jednalo se tedy pouze o nepovinnou náhradu vysokoškolské přípravy pro absolventy pedagogických ústavů. Ke zrušení těchto akademií došlo s příchodem okupace a po válce k jejich obnovení nedošlo.⁶⁰ Problém spojený s vysokoškolským vzděláním učitelů národních škol opět v roce 1937 otevřela Československá obec učitelská, ale návrhy založené na idejích Otokara Chlupa se očekávané odezvy nedočkaly. Plány na vzdělávání učitelů obecných a měšťanských škol na univerzitách se realizovaly až po druhé světové válce.

---

⁵⁸ Z. VESELÁ, *Příspěvek k dějinám českého školství*, Praha 1984, s. 102.

⁵⁹ Tomáš KASPER a kol., *Meziválečná školská reforma v Československu*, Praha 2015, s. 9.

⁶⁰ Vedením pražské akademie byl pověřen Otakar Kádner, akademie v Brně se ujal Josef Tvrđý a řízením bratislavské Josef Hendrich. Poslední zmiňovaný spolu s řadou dalších pedagogů usiloval o to, aby se studium na pedagogické akademii rozšířilo z jednoho roku studia na dva, avšak naplnění těchto snah nedošlo. Z. VESELÁ, *Příspěvek*, s. 104.

3. Školství v Českých Budějovicích

Přestože postupné zvýšení aktivity politických stran lze na Českobudějovicku sledovat již od revolučního roku 1848, o intenzivním rozvoji kulturního života a společenském sdružování ve městě lze hovořit až od druhé poloviny 19. století, přesněji se jedná o období po pádu Bachova absolutismu v šedesátých letech. Oživení českého národního vědomí a národnostní spory mezi českobudějovickými Němci a Čechy, které se nad městem vznášely až do vzniku Československé republiky, kdy došlo ke zklidnění vztahů mezi oběma stranami, obohatilo českobudějovickou politickou scénu o množství českých i německých spolků.⁶¹

Přirozeně mohou vyvstat otázky, jak vztahy Čechů a Němců a spolkový život v druhé polovině 19. století souvisí se školstvím. Obě tato témata jsou nedílnou součástí historie jihočeské metropole a významně se prolínají. Budování sítě českého školství na Českobudějovicku se oproti protežovanému německému školství potýkalo s řadou překážek. Avšak právě díky činnosti spolků, ženských kongregací a českobudějovického biskupství, jež měly na vybudování základů českého školství ohromný podíl, se podařilo otevřít množství českých škol. Nejvýznamnějším spolkem, z jehož iniciativy byla založena a udržována řada obecných, měšťanských i reálných škol, byla českobudějovická Matice školská.⁶² A neméně významná je osobnost Jana Valeriána Jirsíka, jenž v Českých Budějovicích mezi léty 1851–1883 zastával biskupský úřad.⁶³

---

⁶¹ M. NOVOTNÝ a kol., *Dějiny*, s. 133–135. Mimo jiné se česko-německým vztahům na přelomu 19. a 20. století blíže věnuje Romana BESTREJKOVÁ, *Česko-německé vztahy v Českých Budějovicích na počátku 20. století ve světle českobudějovického německého tisku (Českobudějovický pakt)*, České Budějovice 2016 (bakalářská práce).

⁶² Českobudějovická Matice školská, jakožto spolek určený převážně k podpoře školství, vznikla v prosinci roku 1872 na návrh významného politika a zástupce českobudějovických Čechů – Augusta Zátky. Vedle obecných škol, hudební školy, českého učitelského ústavu a opatroven spolek taktéž zřídil a financoval české školy v Rožnově, Rudolfově či v Českém Vrbném. Matice školská v Českých Budějovicích fungovala až do ledna roku 1925, kdy se spolek dobrovolně rozešel. Robert SAK, *Sto let budovy Základní školy v ulici Matice školské v Českých Budějovicích 1901–2001*, Č. Budějovice 2001, s. 5–10.

⁶³ Pozornost J. V. Jirsíka nebyla obrácena pouze k výchově duchovních, zajímal se rovněž o činnost vzdělávacích institucí, a tak byl z podnětu budějovického biskupa ve městě zřízen například ústav pro hluchoněmé. M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 135. Více se osobnosti J. V. Jirsíka věnuje Jaroslav KADLEC, *Jan Valerián Jirsík, biskup českobudějovický*, České Budějovice 1993.

Různé formy ústavů poskytujících vzdělání jsou nedílnou součástí větších měst už od středověku a rovněž je nutno podotknout, že se školství vyvíjelo tak, jak si to doba žádala. A aby bylo možné porozumět historii nejen národních škol v Českých Budějovicích za první republiky, je třeba se nejprve podívat do doby jejich založení – zejména do období druhé poloviny 19. a počátku 20. století, kdy se počet školských zařízení násobně zvýšil. Z toho důvodu nabízí následující podkapitoly stručný přehled dějin národních a středních škol i učitelských ústavů nacházejících se ve městě od jejich počátku až do samotného konce první Československé republiky.

3.1 Obecné a měšťanské školy v Českých Budějovicích

Národní školy – tedy školy obecné a měšťanské – poskytovaly nejmladší složce určité společnosti základy životního rozvoje, což je řadilo mezi nejdůležitější kulturní statky.⁶⁴ Tento fakt si plně uvědomovaly i soupeřící tábory českobudějovických Němců a Čechů. Obě znepřátelené strany našly nový cíl – snažily se v každé oblasti města, tj. na Lineckém, Vídeňském a Pražském předměstí a ve vnitřním městě, otevřít vlastní dívčí, chlapeckou či smíšenou obecnou školu a na ni navazující měšťanku. Ještě na počátku 20. století se více dařilo německé straně, která měla ve městě celkem sedm škol obecných a tři měšťanské školy, zatímco českých obecných škol se v Českých Budějovicích nacházelo pouze pět a dvě měšťanky. Ovšem právě v období první republiky se počty českých i německých národních škol výrazně změnily.⁶⁵

Od počátku sedmdesátých do samého konce osmdesátých let 19. století fungovalo ve městě celkem sedm německých obecných škol a tři německé měšťanky. Během několika let tak bylo založeno mnoho nových ústavů poskytujících základní vzdělání a zároveň se ze starých škol postupně vyčleňovala oddělení, ze kterých rovněž vznikaly nové instituce.⁶⁶ Takovým příkladem může být právě obecná a měšťanská škola, nacházející se v té době v Kněžské ulici, jež roku 1872 vznikla z městské hlavní a vyšší dívčí školy. Přestože měšťanská škola

---

⁶⁴ E. DROBIL, *Národní školství*, s. 3.

⁶⁵ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 136.

⁶⁶ Věra TRNÍKOVÁ, *Českobudějovické obecné školy v letech 1870–1918*, Brno 2010 (bakalářská práce), s. 12.

byla vyhrazena pouze pro vzdělávání dívek, obecná škola měla až do roku 1878 dívčí i chlapecké oddělení. Právě v roce 1878 byla škola, z důvodu přesunu chlapeckého oddělení na jiný ústav, přejmenována na Německou obecnou školu dívčí, I. okres a Německou měšťanskou školu dívčí.⁶⁷

Oddělením chlapeckých tříd od výše zmíněné školy vznikla v roce 1878 I. obecná a měšťanská škola chlapecká. Školní budova tohoto ústavu se rovněž nacházela v Kanovnické ulici a – stejně jako na dívčí obecnou školu – i sem docházely děti převážně z vnitřního města a do první poloviny osmdesátých let 19. století z Vídeňského i Lineckého předměstí. Větší změna na instituci čekala v roce 1899, kdy byla obecná škola oddělena od měšťanky a až do svého zániku v roce 1920 nesla název Německá obecná škola chlapecká, I. okres.⁶⁸ Žáci z Vídeňského předměstí a jeho blízkého okolí, docházející na dívčí či chlapeckou obecnou školu I. okresu, se v září roku 1881 dočkali otevření Německé obecné školy smíšené, III. okres, kam byli přesunuti. Jako smíšená fungovala instituce, sídlící v Jeronýmově ulici, až do roku 1898. V té době došlo k oddělení dívčích tříd, a přestože se chlapecké i dívčí oddělení stále nacházelo ve stejné budově, fungovaly oba ústavy pro Vídeňské předměstí nezávisle na sobě jako Německá obecná škola chlapecká, III. okres a Německá obecná škola dívčí, III. okres.⁶⁹

Ze Staroměstské farní školy vznikla v roce 1880 třetí německá obecná škola v Českých Budějovicích, a to Německá obecná škola smíšená, II. okres, do které povětšinou docházely děti školou povinné z Pražského předměstí, dále pak například z Nemanic, Kněžských Dvorů či Čtyř Dvorů. Vzdělávací ústav takto fungoval necelých dvacet let. Až na samém konci 19. století, tedy v září roku 1899, došlo k přesunu chlapeckého oddělení do budovy v Nové ulici, kde pod správou Německé měšťanské školy chlapecké, II. okres, jež se v prostorách budovy rovněž nacházela, fungovala jako Německá obecná škola chlapecká,

---

⁶⁷ Tamtéž. Tento název škola nesla až do konce 19. století. V roce 1898 totiž došlo k dalšímu přejmenování, a to na Německou obecnou a měšťanskou školu dívčí.

⁶⁸ Viz školní kroniky SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond I. obecná a měšťanská škola chlapecká (německá) České Budějovice (1875)1878–1899, *Schulchronik*, inv. č. 1, kniha č. 1. SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond I. obecná škola chlapecká (německá) České Budějovice 1899–1920, *Schulchronik*, inv. č. 1, kniha č. 1.

⁶⁹ V. TRNÍKOVÁ, *Českobudějovické obecné školy*, s. 13.

II. okres.⁷⁰ Třídy původní smíšené obecné školy, do kterých docházely dívky, se přetvořily na Německou obecnou školu dívčí, II. okres.⁷¹

Jako sedmou a poslední německou obecnou školu, založenou v období druhé poloviny 19. století, je třeba zmínit Německou obecnou školu smíšenou, IV. okres. Počátky tohoto vzdělávacího ústavu ve městě lze zaznamenat již v roce 1883, kdy bylo odděleno několik paralelních tříd Německé obecné školy chlapecké, I. okres, ovšem jako smíšená obecná škola pro Linecké předměstí byla oficiálně otevřena až v září roku 1884.⁷²

Dvacátá leta 20. století byla pro většinu německých národních škol na Českobudějovicku převratná. Poválečné události a vznik Československa citelně ovlivnily rozvoj národního školství. České děti, které z různých důvodů, navštěvovaly německé školy přestupovaly do škol českých, čímž německé národní školy přišly o značnou část žactva. A tak kvůli výrazné redukci německých vzdělávacích ústavů byl pro většinu výše zmíněných institucí školní rok 1919/1920 tím posledním.⁷³ Ovšem ne všechny německé národní školy byly uzavřeny. Hned na začátku června byla Německá měšťanská škola chlapecká, I. okres přetvořena na nástupnickou německou měšťanskou školu chlapeckou a německá obecná škola pro chlapce vznikla jako nástupnická škola z Německé obecné školy smíšené, IV. okres. Obě školy, se sídlem v Kanovnické ulici, vedle sebe až do sloučení na počátku ledna roku 1925 působily jako samostatné instituce. Sloučení nově vzniklé Německé obecné a měšťanské škole chlapecké vydrželo necelý rok – v prosinci téhož roku se část obecné školy od měšťanky oddělila.⁷⁴ Německé národní školy pro dívky čekal podobný osud. Z dosavadní německé dívčí měšťanky pro I. okres vznikla německá škola dívčí jakožto škola nástupnická a jako německá obecná škola dívčí dále pokračovala Německá obecná škola dívčí,

---

⁷⁰ Německou chlapeckou měšťanku pro II. okres lze rovněž nalézt pod názvem Německá měšťanská chlapecká škola císaře Františka Josefa I.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Více o raných letech školy a následném vývoji v SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond IV. obecná škola smíšená (německá) České Budějovice (1216)1883-1920(1924), *Gedenkbuch der deutschen Volksschule des IV. Bezirkes in Budweis*, inv. č. 1, kniha č. 1.

⁷³ E. DROBIL, *Národní školství*, s. 102–103.

⁷⁴ Jana ŘEHOŮŠKOVÁ, *Inventář. Hlavní škola chlapecká (německá) České Budějovice*, České Budějovice 2004, s. II. Podrobněji o osudu školy ve školní kronice viz SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Hlavní škola chlapecká (německá) České Budějovice, *Chronik der deutschen KnabenBürgerschule in B. Budweis*, inv. č. 1, kniha č. 1.

III. okres. I tyto nástupnické školy se dočkaly sloučení a na konci roku 1925 se taktéž část obecné školy odloučila od té měšťanské, což nakonec vedlo ke sloučení chlapeckých i dívčích oddělení obecných škol a otevření Německé obecné školy smíšené, jejíž budova se nacházela v Kněžské ulici. Všechny tři německé školy – tedy Obecná škola smíšená, Měšťanská škola dívčí a Měšťanská škola chlapecká – fungovaly až do konce druhé světové války, kdy byly definitivně uzavřeny a tím kapitola dějin týkající se německého národního školství v Českých Budějovicích skončila.⁷⁵

Sledování historie německých národních škol v Českých Budějovicích se může v určitých okamžicích zdát velmi matoucí a u těch českých tomu není jinak. Pojdme se proto vrátit na samý počátek října roku 1873, kdy byla ve městě díky iniciativě českobudějovické Matice školské otevřena vůbec první česká obecná škola pro chlapce. Nejprve jako čtyřtřídní přivítala Česká obecná chlapecká škola, v čele s řídícím učitelem Václavem Novotným, ve svých lavicích 276 chlapců. Na pětitřídní byla instituce přeměněna až v následujícím roce. Prostory pro výuku matiční škole zpočátku poskytoval dům českobudějovické Zálžny v Divadelní ulici, ale trvalo dalších dvacet let, během kterých se instituce stěhovala do třech různých budov, než našla své sídlo v Dlouhé ulici, kde fungovala až do roku 1940.⁷⁶ Českobudějovický spolek Matice školské vydržoval Českou obecnou chlapeckou školu pouze do 1. ledna roku 1879, poté přešla do správy města, ovšem status veřejnosti ústav obdržel již v roce 1877.⁷⁷ Větší zásah do řízení instituce přišel v červenci roku 1899 s usnesením c. k. zemské školní rady v Praze, které ustanovovalo rozdělení České obecné chlapecké školy na dva samostatné ústavy.⁷⁸ Původní instituce pod novým názvem I. česká obecná chlapecká škola zůstal ve stávající budově v Dlouhé ulici a do budovy v Kailově ulici (dnes ulice Štítného) se přesunula nově vytvořená II. česká obecná chlapecká škola, která do roku 1918 rovněž působila pod názvem Česká obecná škola chlapecká císaře

---

⁷⁵ Jana ŘEHOUSKOVÁ, *Inventář. Hlavní škola dívčí (německá) České Budějovice*, České Budějovice 2004, s. II.

⁷⁶ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

⁷⁷ V. AMBROŽ: *Čtyřicet let měšťanských škol v Českých Budějovicích*, Jihočeské listy 39, 1933, 30. 8., s. 2.

⁷⁸ V té době měla českobudějovická obecná škola celkem pět tříd s pěti definitivními a dalšími pěti zatímními pobočkami.

Františka Josefa I. Avšak kvůli změně školních obvodů byl název tohoto vzdělávacího zařízení po roce 1912 změněn na III. českou obecnou chlapeckou školu.⁷⁹

Ještě před rozdělením České obecné školy chlapecké rostla kvůli dělení města na čtyři městské obvody potřeba založení alespoň jedné české obecné školy v každé dané oblasti, navíc jeden český ústav poskytující nižší vzdělání chlapcům z celého města přestal být dostačující. Právě proto došlo k zakročení ze strany budějovické Matice školské, která v roce 1897 přenesla správu české reálky do rukou státu a mohla se tak plně soustředit na zřízení nové České obecné smíšené školy pro Linecké předměstí. Ve školním roce 1897/1898 bylo do první třídy zapsáno celkem 56 dětí. Postupně docházelo k otevírání dalších tříd, přičemž ve školním roce 1901/1902 bylo otevřeno všech pět s celkovým počtem 247 žáků.⁸⁰ V tomto duchu ústav fungoval až do října roku 1910, kdy se uskutečnilo zasedání české místní školní rady, kde se o osudu české obecné smíšené školy velmi rychle rozhodlo. Kromě přijetí smíšené matiční školy do veřejné správy se taktéž projednávala úprava nových školních obvodů a s tím související vznik dvou nových obecných škol ve IV. a III. obvodu.⁸¹ Již následujícího roku se vše dalo do pohybu, v srpnu byla Česká obecná smíšená škola pro Linecké předměstí nahrazena nově zřízenou městskou školou zvanou IV. česká obecná škola smíšená, která převzala učitelský sbor i pronajaté školní prostory v soukromých domech. Na základě nově ustanovených školních obvodů byli žáci převzati z I. obecné školy chlapecké i dívčí a rovněž na škole zůstaly děti ze zrušené matiční instituce. Z bludného kruhu pronajímání prostor potřebných k vyučování se ústav vymanil až na počátku dvacátých let 20. století, kdy se přestěhoval do budovy v dnešní Mánesově ulici. Pro III. obvod, v roce 1912 změněný na II. obvod, zahrnující část Pražského předměstí, Starého Města a dalších obcí jako například Čtyři Dvory či Kněžské Dvory, vznikla spojením pěti chlapeckých a pěti dívčích oddělení českých obecných škol I. obvodu III. obecná

---

⁷⁹ SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 4, kniha č. 4.

⁸⁰ U tohoto vzdělávacího zařízení byly zřizovány smíšené třídy, což bylo poměrně nezvyklé. Ostatní smíšené školy měly zřízené třídy pro chlapce a k nim paralelní pro dívky. SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond VII. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

⁸¹ V pozdějších letech došlo ke změně III. obvodu na II. obvod. SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond VII. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 2, kniha č. 2.

smíšená škola.⁸² Je rovněž třeba zmínit, že do dvacátých let 20. století probíhalo vyučování v dnes již neexistující budově ve Staroměstské ulici, posléze se sídlo školy nacházelo v Nové ulici. Jako smíšené fungovalo vzdělávací zařízení až do září roku 1920, kdy došlo k jejímu rozdělení na II. obecnou chlapeckou školu s návazností na správní agendu zaniklého ústavu a II. obecnou dívčí školu v Dlouhé ulici.⁸³

Vznik a vývoj českých obecných škol pro dívky se od těch chlapeckých nijak zásadně nelišil. Česká společnost pocítovala nutnost zřídit ve městě veřejnou českou obecnou školu výhradně pro dívky. Na Českobudějovicku sice fungovala česká obecná škola pro dívky, ale byla to instituce církevní, tudíž soukromá. Ke zrealizování plánu dopomohlo nařízení zemské školní rady a již 2. ledna roku 1885 přivítala Česká obecná dívčí škola 264 zapsaných žákyň v pronajatých prostorách v Krajinské ulici. O prázdninách před školním rokem 1893/1894 došlo k přestěhování ústavu do nové školní budovy v Jírovcově ulici, kde škola zůstala téměř 46 let. Stejně jako tomu bylo s chlapeckou obecnou školou na samém konci roku 1893 došlo k rozdělení i České obecné dívčí školy na dvě samostatně fungující instituce. Na správní agendu zaniklé školy navázala I. česká obecná škola dívčí a pro II. okres, od roku 1912 III. okres, byla otevřena Dívčí obecná škola císaře Františka Josefa I., ovšem po vzniku Československa zněl oficiální název III. obecná dívčí škola.⁸⁴

Mnohem trnitější cestu měly před sebou české měšťanské školy. Zemský zákon č. 22 z února roku 1870 stanovil, že v obvodu každého správního okresu má být otevřena alespoň jedna měšťanka. A jelikož následujícího roku došlo v Českých Budějovicích ke zprovoznění německé měšťanské školy, nebylo, ani přes protesty a naléhání ze strany českobudějovických Čechů, otevření další – tentokrát české – měšťanky třeba. K lepšímu se situace obrátila po roce 1885, kde se okresním školním inspektorem stal profesor František Smolík, který podporoval ideu Augusta Zátky o zřízení české měšťanky ve městě, ovšem stále nebylo o věci plně rozhodnuto.⁸⁵ Po téměř osmi letech jednání přišel na počátku devadesátých let 19. století ze strany Ministerstva kultu a vyučování a zemské školní

---

⁸² O rok později dochází ke změně názvu na II. česká obecná smíšená škola.

⁸³ Jana ŘEHOŮŠKOVÁ, *Inventář. III. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002, s. 2.

⁸⁴ SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond VI. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 2, kniha č. 2.

⁸⁵ V. AMBROŽ, *Čtyřicet let*, s. 2.

rady souhlas ke zřízení české měšťanské školy jak pro chlapce, tak i pro dívky. Pod názvem Česká měšťanská škola zahájil ústav školní rok 16. září 1893 v budově na rohu Jírovcovy a Dlouhé ulice. Do prvních otevřených tříd byly převzaty děti z dosud šestitřídních českých obecných škol (chlapeckých i dívčích), které do té doby byly kvůli absenci české měšťanky ve městě organizovány sice jako pětileté, ale s ponechanými pokračovacími třídami.⁸⁶ První česká měšťanka takto fungovala celých 17 let. V prvním desetiletí 20. století bylo na školu zapsáno téměř 1100 žáků a žákyň a prostory školní budovy přestaly takovému počtu dětí vyhovovat. Zemská školní rada v červenci 1912 povolila oddělení dívčí části instituce, čímž jí zajistila vlastní správu.⁸⁷

Na počátku dvacátých let 20. století přichází se zrušením německých škol nová vlna dětí, které rodiče zapsali na české národní školy. Což vedlo k přeplnění České měšťanské chlapecké školy i České měšťanské dívčí školy.⁸⁸ Jako východisko z této nelehké situace se objevilo rozhodnutí zemské školní rady o dalším rozdělení obou škol do městských obvodů, které tento typ školského zařízení stále postrádaly. A tak v roce 1919 v budově v Jírovcově ulici vznikla I. měšťanská chlapecká škola a do budovy v Nové ulici byla přesunuta II. měšťanská chlapecká škola. Stejně rozdělení proběhlo u měšťanek poskytující vzdělání dívkám – v Jírovcově ulici zůstala I. měšťanská dívčí škola a II. měšťanská dívčí škola našla nové sídlo v budově v Nové ulici. K poslední dělení stávajících vzdělávacích institucí tohoto typu došlo v roce 1921. Do budov v Doudlebské ulici – dnes Dukelské ulici – byla umístěna jak III. měšťanská škola chlapecká, tak i III. měšťanská dívčí škola.⁸⁹ Od roku 1931 nesla tato dívčí měšťanka název Masarykova jubilejní III. měšťanská dívčí škola, nařízení o přejmenování ústavu přinesly až události spojené s rokem 1939.

Na pozadí těchto událostí se na poli českobudějovického školství poměrně aktivně angažovaly ženské kongregace. Za otevření vůbec první obecné školy

---

⁸⁶ V. AMBROŽ, *Čtyřicet let měšťanských škol v Českých Budějovicích*, Jihočeské listy 39, 1933, 2. 9., s. 1.

⁸⁷ SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovcovy ulice České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

⁸⁸ Koncem školního roku 1918/1919 navštěvovalo českou chlapeckou měšťanku přes 700 dětí.

⁸⁹ V. AMBROŽ, *Čtyřicet let měšťanských škol v Českých Budějovicích*, Jihočeské listy 39, 1933, 9. 9., s. 1.

výhradně pro dívky v roce 1871 stála Kongregace školských sester de Notre Dame. K obecné škole na počátku 20. století otevřely školské sestry i dívčí měšťanku a ženský učitelský ústav, ke kterému byla ve dvacátých letech obecná škola přiřčena jako cvičná. Všechna tato školská zařízení byla soukromá a kongregace je provozovala v domě U svatého Josefa v ulici Na Sadech. Další soukromou obecnou dívčí školu, otevřenou v roce 1903 jako cvičnou k ústavu pro vzdělávání učitelek, spravovala Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti na Rudolfovské třídě. V roce 1922 přibyla k soustavě církevních škol spravované touto kongregací rovněž soukromá dívčí měšťanka. Poslední a často opomíjenou soukromou českou obecnou smíšenou školu provozovala od roku 1909 v dnešní Jirsíkově ulici Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, ke které byla v listopadu roku 1928 otevřena i soukromá měšťanská smíšená škola.⁹⁰

Taková tedy byla síť českých národních škol v Českých Budějovicích ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Všechny sedm obecných a šest měšťanských škol fungovalo – až na menší změny v době trvání protektorátu – do roku 1953, kdy definitivně ukončily svou činnost. O osudech církevních národních škol bylo rozhodnuto o něco dříve.

---

⁹⁰ Jana ŘEHOŮŠKOVÁ, *Inventář. Soukromá národní a střední škola smíšená U sv. Karla Boromejského České Budějovice*, České Budějovice 2002, s. 1. Tématu učitelské činnosti Kongregace Školských sester se mimo jiné věnuje Dana JAKŠIČOVÁ, *"Vezmi dítě a vychovej mi je!" Učitelská a výchovná činnost Kongregace Školských sester de Notre Dame v Českých Budějovicích v letech 1871–1950*, České Budějovice 2003 (diplomová práce). A Kongregaci Sester Nejsvětější Svátosti věnovala práci Miluše MARŠÁKOVÁ, *Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích*, České Budějovice 2002 (diplomová práce).

3.2 České Budějovice a střední školství

Ještě do první poloviny 20. století se kvalita školství na Českobudějovicku odrážela od gymnasií a dalších škol gymnasiálního typu, kterých – ať už českých či německých – nebylo ve městě pomálu. První a tím pádem nejstarší gymnasium v Českých Budějovicích založili v roce 1762 piaristé. Gymnasium spravované řádem mělo původně pouze šest tříd, avšak na základě reforem došlo na samém konci čtyřicátých let 19. století ke sloučení piaristického gymnasia s dvouletým filosofickým ústavem, fungujícím ve městě od roku 1804. Tyto kroky vedly ke vzniku osmitřídního gymnasia, které v září roku 1862 přijalo němčinu za svůj vyučovací jazyk. Protože českých studentů stále přibývalo, byly ve stejném roce zřízeny pobočky německého gymnasia, které navštěvovaly právě české děti. Gymnasium spadalo pod správu piaristického řádu až do června roku 1871, kdy přešlo do rukou státu, a o dva roky později, tedy v roce 1873, nesla instituce oficiální název C. k. německé vyšší gymnasium. Další změny nastaly až počátkem 20. století, kdy se v říjnu roku 1903 instituce přestěhovala do nově postavené školní budovy nacházející se na Zátkově nábřeží a v České ulici. V prostorách této budovy fungovalo Německé státní gymnasium, jak zněl nový název ústavu po vzniku Československa, až do roku 1922, kdy se muselo přestěhovat do budovy Německé státní vyšší reálky nacházející se na rohu Lannovy třídy a Jeronýmovy ulice. Po roce 1923 obě německé školy splynuly v Německé státní vyšší reálné gymnasium. Události vyvolané druhou světovou válkou, ale ústavu příliš nepřály. V roce 1939 došlo k poslednímu přejmenování instituce a nový název zněl Německá vyšší škola. Ovšem při leteckém útoku spojenců na město na samém sklonku války došlo ke zničení školní budovy tohoto ústavu a o několik týdnů později nalezlo konec i samotné nejstarší českobudějovické gymnasium.⁹¹

Ještě v první polovině šedesátých letech 19. století fungovala v jižních Čechách vedle německého reálného gymnasia v Prachaticích a německého klasického gymnasia v Českých Budějovicích pouze tři česká klasická gymnasia, která se nacházela v Písku, Jindřichově Hradci a Táboře.⁹² Právě zde nastával problém. Pro české studenty z Českých Budějovic a blízkého okolí bylo jednodušší

---

⁹¹ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 139.

⁹² Nejmladší z jmenovaných gymnasií bylo to táborské, které bylo slavnostně otevřeno roce 1862. O necelých šest let později, tedy v roce 1868, vzniklo další české klasické gymnasium, a to v Třeboni.

navštěvovat německé gymnasium ve městě než dojíždět do Jindřichova Hradce nebo Písku na gymnasium české. Jelikož více než polovina studujících na ústavu v Českých Budějovicích byla české národnosti, začali českobudějovičtí občané, včetně biskupa Jana Valeriána Jirsíka, usilovat o přeměnu školy na českou, nebo přinejmenším dvojjazyčnou. Kvůli nesouhlasu z německé strany se žádná ze zamýšlených změn neuskutečnila.

Ve školním roce 1862/1863 byla jako kompromis za přispění školního rady Václava Svobody zřízena první česká paralelka při 1. třídě německého gymnasia a zapsalo se do ní 51 studentů.⁹³ V následujících letech byly zásluhou biskupa Jirsíka a školního rady Svobody zřizovány i další paralelní třídy, takže ve školním roce 1866/1867 byly otevřeny již ve všech třídách nižšího gymnasia. Mezi lety 1867–1868 měly být české paralelky německého gymnasia přesunuty do Třeboně jako samostatné nižší gymnasium.⁹⁴ Českobudějovický biskup Jirsík se rozhodl zakročit, začal proto plánovat stavbu nové školní budovy a založení soukromého nižšího i vyššího biskupského gymnasia. Slavnost položení základního kamene pro budovu gymnasia a kostela se konala 22. dubna 1868.⁹⁵ Výuka pro I.–V. třídu byla zahájena již v říjnu téhož roku a z větší části tvořili jednotlivé třídy studenti přecházející z českých paralelek. Biskupskému gymnasiu bylo v červnu následujícího roku uděleno právo veřejnosti, tudíž první vysvědčení vydaná tímto ústavem již měla státní platnost.⁹⁶

První tři roky fungování ústavu financoval sám biskup Jirsík, ale vedení ústavu se ukázalo jako velmi finančně náročná záležitost. Idea postátnění gymnasia se tak stala nejlepším možným východiskem. Čeští českobudějovičtí občané dlouho neváhali a v červenci roku 1871 podali na ministerstvo žádost o převedení biskupského gymnasia do státní správy. Ještě v září téhož roku bylo žádosti vyhověno a budova školy se tak spolu se zahradou, kostelem sv. Václava i sbírkami stala státním majetkem.⁹⁷

---

⁹³ 1868–1928: *Šedesát let Jirsíkova gymnasia v Č. Budějovicích*, s. 25–26.

⁹⁴ K tomuto kroku došlo proto, že českobudějovické zastupitelstvo zamítlo návrh na založení českého nižšího gymnasia z českých poboček a odmítlo jakoukoliv podporu a finanční účast na jeho zřízení.

⁹⁵ Budova se nacházela na nároží dnešních ulic Skuherského a Kostelní.

⁹⁶ SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Gymnasium J. V. Jirsíka, *Školní kronika*, inv. č. 6, sign. I/b-1, kniha č. 6.

⁹⁷ 1868–1928, s. 30–31.

Celkový počet studentů, kteří gymnasium navštěvovali první rok vzniku, byl 268 a jejich počet s každým rokem viditelně stoupal. Svého maxima s celkovým počtem 599 studentů dosáhl ústav ve školním roce 1884/1885, mimo to byly pro všechny třídy otevřeny ještě paralelky, a věčný problém s nedostatkem místa byl na světě. Takovému množství studentů budova nestačila, proto došlo k zabírání učitelských kabinetů, které problém s nedostatkem učeben vyřešily jen na krátkou chvíli. Muselo se tedy přistoupit k pronajímání místností v soukromých domech, jako například u jednoho z vyučujících, Rudolfa Engla, nebo ve dvoře pana Trägra. Roku 1883 dokonce Rudolf Engel postavil na svém dvoře zvláštní budovu pro šest až sedm paralelek gymnasia, kterou škole pronajímal.⁹⁸ Mezi hlavní nedostatky Engelovy budovy patřila například vzdálenost od hlavní budovy či absence vodovodu. Přesto se zde vyučovalo téměř 20 let. Postupem času přestala i hlavní školní budova vyhovovat úplně. Situace se zhoršila především poté, co v blízkém okolí stavby vznikla nová ulice a vysoké domy postavené blízko ústavu bránily proniknutí světla do přízemních místností. Dalším faktorem, znepříjemňujícím chod gymnasia, byla nově vzniklá silnice. Podlaha přízemních učeben se dostala pod její úroveň, což zapříčinilo vlhko, které znemožňovalo vyučování v šesti učebnách.⁹⁹

Deputace rodičů na situaci reagovala tak, že se vypravila k vicepresidentovi zemské školní rady a přednesla mu žádost na výstavbu nové školní budovy. Nedlouho poté dostalo ředitelství gymnasia úkol vyhledat pro stavbu vhodný pozemek. Nakonec byl vybrán a roku 1899 zakoupen pozemek na rohu Haasovy (dnešní ulice Fráni Šrámka) a Jírovcovy ulice. S výstavbou se začalo v červenci roku 1902 a slavnostního otevření nové budovy Jirsíkova gymnasia se studenti dočkali již v září roku 1903.¹⁰⁰ Nová školní budova byla příležitostně propůjčována i jiným ústavům, případně využívána pro vojenské potřeby. Když v září roku 1903 probíhalo v okolí Českých Budějovic vojenské cvičení, v budově ústavu byli právě tito vojáci ubytováni. A také od konce února 1904 byla tělocvična Jirsíkova gymnasia dočasně

---

⁹⁸ Dům Rudolfa Engla – tzv. *Englovna* – se nacházel na západní straně Pražské třídy č. 15 téměř 200 metrů od hlavní budovy gymnasia.

⁹⁹ V budově školy tak pro výuku zbyly pouze čtyři třídy, kreslárna a fyzikální učebna.

¹⁰⁰ 1868–1928, s. 31–32.

využívána českým dívčím lyceem v Českých Budějovicích.¹⁰¹ Počet studentů se v jednotlivých obdobích lišil především na základě různých událostí. Pokles studentů škola zaznamenala především během a těsně po první světové válce. Naopak za první republiky na gymnasium docházelo studentů nejvíce, čemuž přispěl i fakt, že od školního roku 1918/1919 mohly na škole oficiálně studovat dívky.¹⁰²

Velmi krátce fungovaly na konci 19. a na počátku 20. století na Českobudějovicku taktéž dva soukromé církevní gymnasiální ústavy. O založení prvního z nich se zasloužila Kongregace bratří Nejsvětější Svátosti a v koleji Kongregace Nejsvětějšího Vykupitele fungovalo druhé ze zmíněných gymnasií tohoto druhu. První z těchto institucí sloužila k přípravě chlapců pro studium v teologickém semináři, druhá pak připravovala na vstup do kongregace.¹⁰³

Mezi školy gymnasiálního typu lze zařadit rovněž školy reálné, jež v jižních Čechách stejně jako v ostatních oblastech českých zemích vznikaly především v druhé polovině 19. století. Soupeření českého a německého tábora se v Českých Budějovicích odrazilo i na reálných školách, tudíž když si českobudějovičtí Němci ve městě založili německou reálku, tak i Češi si nedlouho poté otevřeli svou. Vyšší sedmitřídní C. k. německá státní reálka v Českých Budějovicích vznikla v roce 1866 poté, co se oddělila od hlavní školy, se kterou byla v roce 1852 spojena jako nižší reálná škola.¹⁰⁴ Ve dvacátých letech 20. století byla německá reálka sloučena s německým gymnasiem a po skončení druhé světové války byla jako Německá vyšší škola uzavřena.¹⁰⁵

Česká reálka v Českých Budějovicích se svého otevření dočkala až v roce 1884 a jednalo se o druhou školu tohoto typu s českým vyučovacím jazykem v jižních Čechách.¹⁰⁶ S návrhem založení české reálky předloženým řemeslnicko-živnostenské besedě přišel roku 1883 jeden z nejvýznamnějších představitelů českobudějovických Čechů – August Zátka. Návrh byl zdůvodněn tím, že české děti z Českobudějovicka

---

¹⁰¹ SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Gymnasium J. V. Jirsíka, *Školní kronika*, inv. č. 6, sign. I/b-1, kniha č. 6.

¹⁰² M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 140.

¹⁰³ Tamtéž, s. 141–142.

¹⁰⁴ V roce 1874 došlo k postátnění této instituce, která byla původně založena a spravována řádem piaristů. Oficiální název školy byl na *C. k. německá státní reálka v Českých Budějovicích* změněn až po postátnění instituce.

¹⁰⁵ Jiřina SMETANOVÁ, *Zátkovo státní reálné gymnázium v Českých Budějovicích v letech 1884–1914*, České Budějovice 2012 (diplomová práce), s. 69–70.

¹⁰⁶ První česká škola tohoto druhu na jihu Čech se naházela v Písku.

a blízkého okolí si nemohou dovolit navštěvovat poměrně vzdálenou českou reálku v Písku a musí proto docházet do reálky německé, která se ve městě nacházela. August Zátka dlouho neváhal a společně s profesorem německé reálky, Františkem Smolíkem, sepsal v prosinci roku 1883 petici za zřízení české nižší reálky v Českých Budějovicích, která byla předložena říšské radě a Ministerstvu kultu a vyučování. Koncem června následujícího roku byl Zátkův návrh, podaný řemeslnicko-živnostenské besedou, výnosem Ministerstva kultu a vyučování zamítnut. Ovšem beseda, která předvíдалa zamítnutí návrhu ministerstvem, ještě v lednu roku 1884 směřovala návrh, o otevření české reálky, na českobudějovickou Matici školskou a ta návrh přijala.¹⁰⁷

Instituce, zřízena jako nižší soukromý ústav s právem veřejnosti, přivítala 56 studentů – přijatých na základně přijímací zkoušky – již v září roku 1884 v pronajatých prostorách domu českobudějovické Zložny v Divadelní ulici. O studium na české reálce byl poměrně veliký zájem, což mezi léty 1884–1887 vedlo k postupnému otevření všech čtyř tříd. Avšak k otevření V.–VII. třídy a tím pádem povýšení ústavu na úplnou školu reálnou došlo až v devadesátých letech 19. století. V roce 1895 se dokonce konaly první maturitní zkoušky, na které se přihlásilo 22 studentů.¹⁰⁸ Své vlastní školní budovy, jež byla postavena na rohu ulic Karla Weise a Fráni Šrámka, se ústav dočkal až v roce 1893 a o čtyři roky později byl pod novým názvem C. k. česká vyšší škola reálná postátněn. K další změně názvu školy na Státní československá reálka Dra Augusta Zátky došlo v říjnu roku 1926.¹⁰⁹ Nejvíce zapsaných studentů škola zaznamenala v období po první světové válce, kdy se jejich počet pohyboval okolo 700. Ve dvacátých letech 20. století došlo k náhlému poklesu počtu studentů, za což mohlo především oddělení pobočných reformně reálných tříd české reálky, které se staly základním kamenem pro vytvoření dalšího typu středoškolského ústavu na Českobudějovicku. Nové České státní reformní reálné gymnasium zahájilo výuku v září roku 1923 v bývalé budově

---

¹⁰⁷ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Zátkovo státní reálné gymnasium České Budějovice, *Školní kronika 1883–1918*, sign. č. 1, kniha č. 1.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Škola byla přejmenována na počest Augusta Zátky ze dvou důvodů – jedním z nich bylo poděkování za činnost Augusta Zátky a zároveň se jednalo o dar k osmdesátým narozeninám, které Zátka oslavil v červenci roku 1927. Tento název škole zůstal až do roku 1941. Po konci druhé světové války škola nesla ve svém názvu Zátkovo jméno ještě jednou, ovšem jen krátce. J. SMETANOVÁ, *Zátkovo státní reálné gymnázium*, s. 89 a M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 141.

německého gymnasia na Zátkově nábřeží.¹¹⁰ Na samém konci dvacátých let 20. století se ústav přetvořil na samostatné osmileté Státní reformní reálné gymnasium. Takto instituce fungovala až do roku 1941, kdy byla přestěhována do budovy v Jeronýmově ulici, a nakonec sloučena s českou reálkou.¹¹¹

Nejvýznamnějšími středními školami gymnasiálního typu poskytující úplné všeobecné vzdělání výhradně dívkám byla v českých zemích od počátku 20. století šestitřídní dívčí lycea. Hlavní cíl těchto lyceí byl popsán v ministerském výnosu vydaném roku 1900. Podle ministerského výnosu z roku 1900 bylo hlavním cílem těchto lyceí otevřít studentkám cestu k vyššímu všeobecnému vzdělání a zároveň se je snažila připravit na výkon samostatného povolání. Ovšem novinkou bylo to, že výuka byla doplněna o hodiny moderních jazyků a literatury. Během dvacátých let 20. století došlo k postupné přeměně lyceí na reálná gymnasia, čímž bylo umožněno absolventkám dále pokračovat se studiem na univerzitách. V jižních Čechách fungovala rovnou dvě takováto lycea – české i německé – a obě se nacházela právě v Českých Budějovicích.¹¹²

Na Českobudějovicku se za českou stranu o rozvoj vyššího dívčího vzdělávání zasloužil především Dámský spolek Ludmila. Takzvané „ludmilky“, jak se členkám spolku říkalo, daly díky své činnosti již v roce 1887 vzniknout České pokračovací škole spolku Ludmila pro dívky. A když byl v roce 1903 podán výboru spolku Ludmila návrh o zřízení českého dívčího lycea, členky neváhaly a návrh přijaly.¹¹³ Na podzim stejného roku došlo k otevření první a čtvrté třídy, avšak postupně se otevíraly i další, tudíž se začátkem školního roku 1905/1906 mělo lyceum už všech šest tříd. Výuka probíhala v pronajatých prostorách zadního traktu domu na Pražské třídě č. 15, kterému se podle rodinného jména vlastníků říkalo

---

¹¹⁰ Německé gymnasium se o rok dříve přesunulo do budovy na nároží Lannovy třídy a Jeronýmovy ulice.

¹¹¹ O vývoji reálky i reformního reálného gymnasia po roce 1939 podrobněji v SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Zátkovo reálné gymnázium České Budějovice, *Pamětní kniha 1939–1943*, inv. č. 2, kniha 2 a SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Zátkovo reálné gymnázium České Budějovice, *Pamětní kniha 1945–1950*, inv. č. 3, kniha 3.

¹¹² M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 142.

¹¹³ Početnější výskyt dívčích šestitřídních lyceí umožnil výnos c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 11. prosince roku 1900. S myšlenkou vybudování tohoto typu školy v Českých Budějovicích podle vzoru institucí založených dámským spolkem Vesna v Brně přišel v roce 1902 tajemník obchodní komory a člen správní rady vyšší pokračovací školy – Albert Maysl – jehož záměr podpořil August Zátka. Blíže k tomu Klára NOVOTNÁ, „*Matka na svých rukou chová celý svět.*“ *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích a jeho dívčí vychovávací ústavy (1885–1950)*, České Budějovice 2011 (diplomová práce), s. 109–110.

Englovna.¹¹⁴ Jako impulz pro vybudování školní budovy přímo pro účely dívčího lycea posloužil rostoucí počet studentek a tím pádem již nevyhovující prostory pro výuku. Nová účelová budova byla postavena na pozemcích zahrady hostince U Zelené ratolesti na rohu Husovy třídy. A již 3. ledna roku 1907 bylo vyučování zahájeno právě v této budově. Dámský spolek Ludmila udržoval českobudějovické dívčí lyceum až do září roku 1919, kdy Ministerstvo školství a národní osvěty rozhodlo o přijetí ústavu do péče státu. Počátkem dvacátých let 20. století taktéž postupně dochází k proměně lycea na reálné gymnasium, které od roku 1937 neslo oficiální název Spolkové dívčí reformní reálné gymnasium Jany Zátkové. Přestože se škola těšila značného zájmu a každým rokem mohla uvítat přes 200 studentek, poválečná čtyřicátá léta znamenala pro dívčí gymnasium konec – definitivně byla škola uzavřena po konci školního roku 1948/1949.¹¹⁵

Souběžně s českým lyceem působilo ve městě taktéž lyceum německé, jehož založení je spjato s činností německého Dámského spolku ke zřízení a udržování dívčí pokračovací školy. Tento spolek ve městě vznikl v roce 1886 a nedlouho po svém vzniku otevřel samostatnou Německou dívčí pokračovací školu. Ovšem Německé dívčí lyceum s právem veřejnosti vzniklo až o 20 let později a oproti lyceu českému při něm byla rovněž otevřena i dvouletá obchodní škola. Již po dvou letech od svého vzniku, tedy v roce 1908, měla tato instituce možnost uvítat studentky ve všech šesti třídách. Je také třeba zmínit, že od roku 1910 se hlavní budova škola nacházela v Dukelské ulici, kde ústav působil až do dvacátých let 20. století, kdy došlo k uzavření německého lycea.¹¹⁶

Dívčí lycea a později dívčí reálná gymnasia ale nebyla jedinými institucemi, které by na Českobudějovicku umožnily studovat z hlediska vyššího vzdělávání výhradně dívkám. Na přelomu třicátých a čtyřicátých let 20. století totiž ve městě fungovala rovnou dvě církevní dívčí gymnasia. O otevření prvního gymnasia tohoto typu se v roce 1938 zasloužila Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti. Zpočátku se jednalo o nižší gymnasium a již po dvou letech svého fungování byla instituce uzavřena. Jako vyšší gymnasium bylo znovu otevřeno po válce,

---

¹¹⁴ Ve stejném roce došlo k dostavbě budovy českého gymnasia, které do té doby mělo prostory domu Rudolfa Engla pronajaty.

¹¹⁵ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, Fond Dívčí reálné gymnasium České Budějovice 1903–1950, *Školní kronika 1903–1948*, inv. č. 1, kniha č. 1.

¹¹⁶ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 143

avšak na počátku padesátých let 20. století bylo opět zrušeno. Kongregace Školských sester de Notre Dame měla ve své správě druhé dívčí církevní gymnasium, které fungovalo v letech 1945–1948.¹¹⁷

S ohledem na významnou roli českého a německého soupeření ve městě, které se odráželo právě i na zakládání vzdělávacích institucí, je třeba brát zřetel i na další typy škol, které na Českobudějovicku nabízely mládeži vzdělání. Prvotním podnětem pro vznik odborných škol byl industriální kurz, který byl otevřen po roce 1790 při hlavní škole. Ovšem nejvíce odborných škol ve městě vznikalo až ke konci 19. století a na počátku 20. století. Instituce se lišily jak zaměřením, tak délkou studia a u většiny byly zakladatelem různé spolky či komory – nejčastěji živnostenské a obchodní. V Českých Budějovicích byly například od konce osmdesátých let 19. století k nalezení školy zemědělské. Již v roce 1886 byly otevřeny obě rolnické školy – Německá rolnická škola i Česká škola rolnická – které ve městě působily až do roku 1945.¹¹⁸ Velkého významu v Českých Budějovicích nabyly vedle zemědělských škol i průmyslové a ani těm se nevyhnul důvěrně známý duální systém. Budova v Dukelské ulici sloužila jako sídlo II. státní průmyslové škole strojnické, která vznikla v roce 1927 sloučením německé a české strojnické školy.¹¹⁹ Instituce měla české i německé oddělení, které se se začátkem druhé světové války oddělilo. Avšak jako většina německých škol byla i tato po válce zavřena, přičemž česká část se dočkala svého obnovení jakožto čtyřletý středoškolský ústav. Od roku 1931 existovala ve městě taktéž I. státní průmyslová škola, nacházející se v budově v Resslově ulici, a její počátky jsou úzce spjaty s českou stavební školou.

Národnostní odlišnost se též odrazila na dalších odborných vzdělávacích institucích. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století se ve městě utvářely české i německé obchodní školy. Nicméně v roce 1921 se německé obchodní školy staly součástí těch českých. Následný válečný i poválečný vývoj této instituce byl podobný jako v případě školy průmyslové – nejprve se objevila idea osamostatnění a po roce 1945 došlo k úplnému uzavření Německé obchodní akademie. A v neposlední řadě fungovala v Českých Budějovicích od roku 1903

---

¹¹⁷ Tamtéž, s. 142.

¹¹⁸ Německá škola byla po válce uzavřena, čímž se až do roku 1960 stala česká zemědělská škola jedinou institucí s tímto zaměřením na Českobudějovicku. M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 138.

¹¹⁹ Základy těchto strojnických škol lze najít již v roce 1910.

česká hudební škola o jejíž věhlas se zasloužili především hudební skladatel Bohuslav Jeremiáš a jeho synové – Otakar a Jaroslav.¹²⁰

---

¹²⁰ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 138.

3.3 Učitelství v Českých Budějovicích

Původ tradice vzdělávání učitelů v Českých Budějovicích lze hledat po roce 1813, kdy byly z činnosti piaristů při čtyřtřídní hlavní škole, založené na počátku devadesátých let 18. století, otevřeny občasné kurzy pro přípravu vesnických učitelů. Nejdříve byly tyto preparandie tříměsíční, ovšem roku 1826 se dočkaly prodloužení na šest měsíců. S příchodem revolučního období v letech 1848–1849 v Rakouském císařství a s tím souvisejícími reformami, dotýkajícími se též otázky školství, vznikl v Českých Budějovicích jednoletý chlapecký ústav zajišťující přípravu učitelů dvoutřídních či trojtřídních obecných škol. Českobudějovický C. k. Německý učitelský ústav měl veliký přínos nejen pro jižní Čechy, ale mezi studenty docházející na tento ústav bylo možné nalézt rovněž zájemce o pedagogické vzdělání z Horních Rakous i jiných částí korunních zemí. Délka studia ústavu byla od školního roku 1850/1851 prodloužena na dva roky. V této době zde začali vedle piaristických učitelů z hlavní školy a gymnasia vyučovat také světské učitelé. Tímto opatřením se snažili předejít pracovnímu přetížení kantorů hlavní školy.¹²¹

Vzhledem k okolnostem období vzniku tohoto učitelského ústavu je patrné, že se jednalo o instituci s německým vyučovacím jazykem. Ovšem se začátkem šedesátých let 19. století přichází významná změna – český jazyk byl zařazen mezi nepovinnými předměty a zároveň mohli čeští studenti zkoušky vykonat v mateřském jazyce.¹²² O dalších deset let později tomu byl konec, učitelské studium bylo reformováno a učitelský ústav v Českých Budějovicích byl prohlášen za jazykově německou školu. Jako řešení otázky „*Co s českými uchazeči o učitelské studium?*“ byl na samém počátku sedmdesátých let 19. století otevřen nový učitelský ústav v Soběslavi. Přičemž na německém ústavu bylo vydáno nařízení, které pro stávající české studenty německého ústavu znamenalo přesun na český soběslavský. Ale i přes všechny rozkazy tvořili ještě v polovině sedmdesátých let 19. století zájemci o učitelské vzdělání hlásící se k české národnosti většinu mezi

---

¹²¹ Mezi tyto světské učitele lze zařadit například Johanna Köglera, působícího v ústavu v letech 1851–1868, dále zde v letech 1867–1869 učil Anton Slamek. Ovšem nelze opomenout ani osobnost školního rady Johanna Maresche a c. k. diecézního školního dozorce Josefa Kautze, zakladatele spolku pro podporu učitelské preparandie budějovické diecéze v roce 1850. Srov. M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 153 a zejm. Romana BĚSTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1870–1920*, České Budějovice 2019 (diplomová práce), s. 43.

¹²² R. BĚSTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav*, s. 83.

studenty německého pedagogia. Postupně se s přibývajícím léty tento poměr zaměnil a po příchodu nového dvacátého století potkávali na chodbách instituce němečtí studenti ty českého opravdu výjimečně.¹²³

Během druhé poloviny 19. století stále více rostl zájem o studium učitelství národních škol, což ve školním roce 1875/1876 vedlo k otevření čtyř ročníků pedagogia a též došlo k rozdělení prvního ročníku na dvě paralelní třídy. V roce 1870 byla při německém učitelském ústavu zřízena jednotřídní cvičná škola (*k. k. Übungsschule*), která byla ve školním roce 1875/1876 rozšířena na čtyři třídy a od školního roku 1904/1905 nabízela dokonce pět tříd, jež svým studentům pomáhaly prakticky prohloubit teoretické studium.¹²⁴

Během své existence se C. k. Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích potýkal s několika problémy a tím největším byly bezesporu nevhodné prostory pro výuku. První sídlo instituce se nacházelo na nároží dnešní Riegrovy ulice a ulice 28. října. Již v roce 1871 muselo pedagogium budovu opustit, jelikož její prostory zabral ústav hluchoněmých, jenž byl založen na popud biskupa Jana Valeriána Jirsíka. Německý učitelský ústav se tak na krátkou dobu musel uchýlit do pronajatých místností v domě na Pražské třídě, a přestože byly provizorní učebny dosti nevyhovující, posloužily patrně dobře.¹²⁵ Je samozřejmé, že pronájem soukromých prostor bylo pouze prozatímním řešením a k dalšímu stěhování školy došlo ještě v roce 1871. Nové působiště našla v takzvaném Haasenburgu, což je dnešní budova Polikliniky Sever nacházející se v ulici Na Sadech, avšak nebylo to poslední stěhování tohoto ústavu. K roku 1898 se českobudějovické německé pedagogium dočkalo postavení své vlastní školní budovy v Jeronýmově ulici, dnes v těchto prostorách budovy sídlí Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity. Další krušné období školu čekalo po příchodu první světové války, kdy byly prostory vzdělávací instituce zabrány a jediným řešením bylo opět se uchýlit k pronájmu prozatímních místností pro vyučování. Na počátku dvacátých let 20. století se ústav mohl vrátit do své budovy v Jeronýmově ulici, kde také zůstal až do jara roku 1945, kdy byl německý učitelský ústav definitivně zrušen.

---

¹²³ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 153.

¹²⁴ R. BESTREJKOVÁ, *Německý učitelský ústav*, s. 42.

¹²⁵ Ovšem cvičná škola spolu s hudebním sálem a knihovnou zůstaly na původním místě. Tamtéž, s. 44.

Se vznikem Československa přišly změny, které značně ovlivnily i vnitřní chod německého pedagogia v Českých Budějovicích. V tomto období se totiž mladá republika potýkala s redukcí německého školství. Nejprve došlo na konci roku 1918 k přejmenování ústavu na Německý státní ústav pro vzdělávání učitelů a k 1. září 1920 se sloučil s českobudějovickým Soukromým německým ústavem pro vzdělání učitelek. Tento krok dal ve městě vzniknout zcela nové instituci, tedy Německému státnímu koedukovanému učitelskému ústavu v Českých Budějovicích.¹²⁶

Jak již bylo zmíněno výše, počátkem nového 20. století začínal zájem o studium na německém učitelském ústavu značně upadat. Čeští zájemci o pedagogické vzdělání docházeli především na český ústav v Soběslavi, avšak pro některé studenty z Českobudějovic a blízkého okolí byla cesta do téměř 40 kilometrů vzdálené Soběslavi náročná. Zlomový okamžik nastal 23. června roku 1905, kdy vznikl český učitelský ústav i v Českých Budějovicích. Za vznikem instituce, která významně ovlivnila dějiny vzdělávání učitelů v regionu, stál August Zátka a jím založená českobudějovická Matice školská. Škola vznikla jako soukromá čtyřtřídní instituce a veškeré výuky se prvním 40 studentům dostávalo v prostorách matiční smíšené obecné školy na Lineckém předměstí, na nároží dnešních ulic Matice školské a Komenského.¹²⁷ Tato obecná škola sloužila zároveň jako cvičná škola ústavu. V prvních pěti letech existence ústavu došlo k rozšíření budovy obecné školy, byl zakoupen sousední pozemek a postupně se stávající budova ústavu rozšířila o dvě přístavby, které zajistily výrazně lepší podmínky pro výuku a další potřeby českého pedagogia.¹²⁸ Další zásadní období pro instituci nastalo na počátku února roku 1909, jelikož získal právo veřejnosti a v červnu stejného roku se český učitelský ústav dočkal prvních maturitních zkoušek. Zkoušky učitelské způsobilosti v pravidelných jarních i podzimních termínech mohli studenti skládat od roku 1915. K 1. lednu 1914 předala Matice školská pedagogium pod správu státu pod podmínkou,

---

¹²⁶ Soukromý německý ústav pro vzdělání učitelek v Českých Budějovicích vznikl z iniciativy Dámského spolku pro zřízení německých dívčích škol v roce 1892. Instituce sídlila v budově dívčí obecné školy v Riegrově ulici a tato obecná škola byla rovněž cvičnou školou pro studentky ústavu, které se připravovaly na dráhu učitelek. Jelikož stát ženskému ústavu v roce 1920 odebral právo veřejnosti a město odmítlo ústav dále podporovat, bylo sloučení s německým státním ústavem pro vzdělání učitelů jediným možným řešením, jak školu zachránit. M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 154.

¹²⁷ Přestože se do prvního ročníku českého učitelského ústavu přihlásilo téměř 80 studentů, byla jich přijata pouze polovina. SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Státní koedukační učitelský ústav České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

¹²⁸ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 158.

že se českobudějovická Matice bude stále alespoň částečně podílet na provozu školy, což pro Matici nebylo zdaleka výhodné. Až v roce 1920 zprostito Ministerstvo školství a národní osvěty Matici závazků, které vůči škole měla. Velmi trnitá cesta k postátnění instituce, ale našla konce a nejvíce tuto změnu ocenili nemajetní studenti, již mohli nyní pobírat státní stipendium.

První světová válka zasáhla do fungování mnohých institucí a českobudějovický český učitelský ústav nebyl výjimkou. V říjnu roku 1915 museli studenti školní budovu uvolnit, jelikož byla zabrána pro vojenské účely. A ti, kteří nebyli odvedeni do armády, museli až do listopadu roku 1919 fungovat v provizorních prostorách jiných škol v Českých Budějovicích. Ale ani po skončení války nenašel ústav chvíli, která by nepřinesla změny. V letech 1921–1925 totiž začaly na Československém státním učitelském ústavu v Českých Budějovicích, jak zněl nový oficiální název školy, vznikat dívčí pobočné třídy ve všech čtyřech ročnících.¹²⁹ Ovšem o úplné koedukaci lze hovořit až v roce 1928, v té době rovněž došlo k dalšímu přejmenování instituce na Československý státní koedukační ústav učitelský.¹³⁰ Téměř do konce třicátých let 20. století zažívalo české pedagogium období klidu, nicméně těžké časy mělo ještě před sebou.

Na Českobudějovicku mimo jiné fungovaly vedle mužských učitelských ústavů rovněž instituce poskytující pedagogické vzdělání dívkám. Jak již bylo zmíněno výše, Soukromý německý ústav pro vzdělání učitelek vznikl v Českých Budějovicích z iniciativy Dámského spolku pro zřízení německých dívčích škol v roce 1892 a dlouhou dobu se mohl pyšnit titulem jediné německé školy tohoto typu na jihu Čech.¹³¹ Avšak nebyla to jediná škola ve městě za jejíž existencí stál dámský spolek. O vzdělání budoucích učitelek pro výchovu dívek k vedení domácnosti a k domácím pracím se od července roku 1920 staral dvouletý Spolkový československý ústav pro vzdělání učitelek domácích nauk, o jehož založení se zasloužil Dámský spolek Ludmila.¹³² Městský úřad poskytl ústavu tři místnosti

---

¹²⁹ Ve školním roce 1919/1920 nastoupilo na českobudějovický učitelský ústav prvních 23 studentek. SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Státní koedukační učitelský ústav České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 156.

¹³² Ke vzniku dámského spolku Ludmila v Českých Budějovicích došlo v červenci roku 1885. Díky své charitativní i školské činnosti v rámci dívčího vyššího vzdělávání se spolek zapsal do dějin

v druhém patře budovy tehdy německé obchodní školy, která se nacházela na Husově třídě. Ovšem ústav se zde potýkal s problémem nevhodných prostor, právě z toho důvodu se v roce 1928 ústav přestěhoval do nově dokončené přístavby budovy Odborné školy pro ženská povolání, jež se nacházela v komplexu Jihočeské Vesny. Prvním ředitelem českého dívčího pedagogia se stal profesor českobudějovické obchodní akademie a ředitel ženské průmyslové školy, Adolf Tůma, který zde působil až do roku 1936. Zahájení školního roku se konalo 6. září 1920 a do lavic první třídy zasedlo 28 dívek, jež úspěšně splnily přijímací zkoušku, na kterou se o tři dny dříve dostavily. Taktéž je třeba zmínit, že v roce 1936 nastala pro ústav jedna zásadní změna. Od svého založení sice disponovala instituce právem veřejnosti, ale každoroční nutností se stala žádost o jeho obnovení. Tomu byla učiněna přítrž právě v roce 1936, jelikož ústav získal právo veřejnosti natrvalo.¹³³

S právem veřejnosti působily v první polovině 20. století v Českých Budějovicích taktéž dva velmi významné řeholní učitelké ústavy. Na základě výnosu Ministerstva kultu a vyučování byl Matkou Marií Magdalenou Šebestovou 12. srpna roku 1903 založen ženský učitelký ústav Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti. Čímž se škola, jež se výchově budoucích učitelek věnovala ve svém domě na rohu Rudolfovské a Lipenské ulice, stala prvním českým pedagogiem tohoto druhu ve městě. Od roku 1915 přibyly ještě další dva kurzy věnující se přípravám dívek pro učitelské povolání, byl to ústav pro vzdělávání učitelek mateřských škol a industriální kurz pro vzdělávání učitelek.¹³⁴ Studentky přijaté na tento učitelký ústav se mohly těšit na celé čtyři roky studia. Avšak první ročník otevíralo pedagogium při kongregačním kostele Sester Nejsvětější Svátosti ob jeden rok. Mohl za to především fakt, že ve školním roce 1904/1905 zahájil svou činnost ženský učitelký ústav U svatého Josefa spravovaný Kongregací Školských sester de Notre Dame, jenž se nacházel v domě U svatého Josefa stejně jako dvě dívčí školy, které kongregace Školských sester v letech 1871 a 1902 otevřela. Pro oba řeholní vzdělávací ústavy byl úkol každoročně naplnit první ročníky novými studentkami

---

města. K dámskému spolku blíže Klára NOVOTNÁ, *Členská základna dámského spolku Ludmila v Českých Budějovicích*, Jihočeský sborník historický, 85, 2016, s. 256–296.

¹³³ SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond Ústav pro další vzdělání učitelek domácích nauk České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

¹³⁴ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 157.

nemožný a problémem se rovněž stal nedostatek kvalifikovaných učitelů, kteří by vedli výuku na ústavech. Z toho důvodu došlo mezi oběma kongregacemi k dohodě. Jednotlivé ročníky se otevíraly střídavě, v sudých letech přijímaly nové studentky školské sestry a v liché roky zase sestry Nejsvětější Svátosti.¹³⁵

Kromě dílčích rozdílů se každodenní chod těchto institucí od ostatních učitelských ústavů na Českobudějovicku nijak závratně nelišil. Jednotlivé učitele i učitelky na cvičných školách, rovněž hlavní a pomocné učitele či učitele náboženství jmenovala ředitelka pedagogia se souhlasem Matky představené. Při přípravě studentek k budoucímu učitelskému povolání usilovaly sestry nejen o odborný rozvoj, ale taktéž dbaly o jejich výchovu v katolickém duchu.¹³⁶

---

¹³⁵ Je třeba zmínit, že ženský učitelství ústav U svatého Josefa kongregace Školských sester byl po svém založení veden jako soukromý a teprve v roce 1908, když na první absolventky čekaly maturitní zkoušky, začala intenzivní snaha o získání práva veřejnosti, které bylo ústavu uděleno v roce 1909.

Dana JAKŠIČOVÁ, „Vezmi dítě a vychovej mi je!“ *Učitelská a výchovná činnost Kongregace Školských sester de Notre Dame v Českých Budějovicích v letech 1871–1950*, České Budějovice 2003 (diplomová práce), s. 159–163.

¹³⁶ M. NOVOTNÝ, *Dějiny*, s. 157–158.

4. Českobudějovické národní školy ve světle archivních fondů ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích

Historický pramen, ať už se jedná o pramen písemné, ústní či hmotné povahy, je nejdůležitějším zdrojem informací o minulosti. Právě na základě pramenů vzniklo mnoho významných odborných knih, které nejen uspokojují touhu po poznání studentů a odborníků z příslušného oboru, ale také přibližují historii laické veřejnosti.

Je třeba podotknout, že práce se všemi druhy pramenů není vždy jednoduchá, neboť vždy odrážely vliv doby, ve které vznikaly, a tím pádem jsou to nedokonalé, respektive subjektivně zabarvené, a ne vždy úplně popisují dané události. Historikové si tento fakt plně uvědomují, a z toho důvodu se při práci s prameny drží určitých principů, podle nichž by měli korektně postupovat.¹³⁷ I když historik používá prameny písemné povahy, nemusí to nutně znamenat, že pracuje s literárními texty, ve většině případů se setká s listinami, úředními dokumenty, korespondencí a celou škálou ego-dokumentů, dlouhými seznamy lidí, účty, ale i naprosto všedními písemnostmi jako například záznamy o nákupu uhlí. To ale nemění nic na tom, že je třeba ke každému typu pramene přistupovat s dávkou skepticismu. Na prameny se totiž musí uplatnit stejné zásady historické kritiky a interpretace pramenů.¹³⁸

I tato práce, stejně jako mnohé před ní, mohla vzniknout jen díky pramenné základně, ke které bylo třeba, nejen kvůli době vzniku, přistupovat kriticky. Ovšem než vůbec bude možné přistoupit k této klíčové části historikovy práce je nutné si připomenout heuristiku a zdůraznit, co tato fáze tvorby představuje. Vždyť neméně důležitým úkolem po stanovení tématu práce je právě shromažďování a třídění pramenů a literatury, které historikovi poskytnou tolik potřebné informace. V tento okamžik vyvstává otázka, kde takové prameny můžeme nalézt? Veškeré archivní soubory související se školstvím na Českobudějovicku se nachází ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.

---

¹³⁷ Tomáš DVOŘÁK – Lukáš FASORA – Bronislav CHOCHOLÁČ a kol., *Úvod do studia dějepisu*. I. díl, Brno 2014, s. 29–31.

¹³⁸ Richard J. EVANS, *Na obranu historie*, Praha 2019, s. 97.

Ze všeho nejdříve je třeba zjistit, jaké prameny k danému tématu máme. To znamená, jaké archivní soubory jsou v archivech uloženy, zda jsou pracovníky archivu zpracovány a tím pádem jsou přístupné veřejnosti. V neposlední řadě nás zajímá, jaké dokumenty obsahují a v jakém jsou stavu. Je třeba brát ohled na to, že než se úřední knihy a ohromné množství spisového materiálu, vyprodukovaného školami za mnoho desítek let, dostaly do archivu, mohl se na dokumentech podepsat tok času a mnohdy i nepříznivý osud plný stěhování, třídění i ničení – ať už úmyslného či nikoli. Najednou nám může neúplně nebo mezerovitě dochovaný fond nabízet více otázek než odpovědí.

Ne vždy je známo, jak se s agendou jednotlivých nižších škol v průběhu několika desítek let zacházelo. Každá instituce mohla vyřízené dokumenty uchovávat v různých podmínkách, kde papír a inkoust byly vystaveny nástrahám v podobě vlhka, slunečního nebo jiného světla, prachu, plísní a rozličných škůdců. V dalším případě byly prostory, v nichž se instituce nacházela, menších rozměrů a došlo tak ke zničení starších nebo ne tolik důležitých písemností, aby byl uvolněn prostor pro uskladnění těch mladších. Podobně tomu mohlo být, pokud se škola stěhovala do jiné budovy. V letech druhé světové války se ze školních budov namísto zvonění a výkladů učitelů ozývaly vojenské povely a nářky nemocných, z nouze a nedostatku uhlí se topilo tím, co se našlo – obětovat pár knih ze školní knihovny či pokladní deník je mnohdy lepší než další noc mrznout. Je znám také případ, kdy vyučující zachraňoval školní kroniku jedné střední školy poté, co byla budova zničena při bombardování Českých Budějovic v březnu roku 1945.¹³⁹ Rovněž docházelo v druhé polovině čtyřicátých let k účelovému ničení dokumentů, což se týká převážně německých nižších škol. Ovšem jaký byl skutečný příběh písemností, jež vyprodukovaly českobudějovické národní školy, jsou pouze domněnky a spekulace. Pojďme se tedy podívat, jak vypadají dnes, kdy jsou uloženy v bezpečí depozitáře Státního okresního archivu v moderní budově na Rudolfovské třídě.

Největším pozitivem je fakt, že všechny českobudějovické obecné i měšťanské školy mají řádně vypracované archivní pomůcky, které slouží k lepší orientaci a dávají badateli možnost nahlédnout do obsahu archivního souboru,

---

¹³⁹ Za uvedenou informaci mnohokrát děkuji PhDr. Danielu Kovářovi, vedoucímu oddělení Státního okresního archivu v Českých Budějovicích, jenž se o tomto problému zmínil dne 17. 9. 2022 na přednášce v rámci Dnů evropského kulturního dědictví.

čímž mu umožňují vytvořit si představu o tom, jaké konkrétní dokumenty bude moci pro svou práci využít ještě před tím, než do nich nahlédne. Archivní pomůcky jako inventáře rovněž obsahují stručný rozbor obsahu fondu, archivní charakteristiku fondu a záznam o jeho uspořádání a sestavení pomůcky.¹⁴⁰ Prozatímní inventární seznam je v tomto ohledu jednodušší, vedle základního seznamu všech inventárních jednotek archivního souboru se nachází pouze základní údaje o změnách názvů, budov a ředitelů škol, jež také mohou posloužit jako pomyslný odrazový můstek. Archivní pomůcky všech českobudějovických národních škol byly sestaveny podle pomocného schématu pro pořádání škol 1. a 2. stupně.¹⁴¹

Dochované archiválie českých nižších škol fungujících v Českých Budějovicích do roku 1953 nám velmi dobře ukazují, jakými změnami si školství v jihočeské metropoli od druhé poloviny 19. až do počátku padesátých let 20. století procházelo. Díky dochovaným kronikám, mnoha řadám třídních výkazů a mnohdy i knihám zápisů konferenčních protokolů je možné nahlédnout nejen do fungování jednotlivých vzdělávacích institucí či skladby žactva, ale můžeme také zaznamenat zajímavé informace o neustávajících sporech českobudějovických Němců a Čechů, které město trápily zejména na přelomu 20. století. A i když si to v první chvíli nemusí badatel uvědomovat, je veliké štěstí, pokud v menším fondu nalezneme prameny, které časově spadají do období, jímž se zabývá, a zároveň jsou obsahově cenné. Přestože se v prozatímním inventárním seznamu dočteme informaci o tom, že fond obsahuje jeden karton korespondence a jiných dokumentů týkajících se provozních záležitostí školy z let 1917–1934, nemusí to nutně znamenat nalezení svatého grálu. Právě v případě již zmíněné korespondence nebo dalších spisových dokumentů můžeme v archivním souboru nakonec najít pouze jeden dopis z roku 1917 či 1923 a větší část archiválií z tohoto kartonu se může vázat k pozdějšímu období. Neboť jsou fondy českých obecných škol v Českých Budějovicích ve většině případech dochovány mezerovitě.

---

¹⁴⁰ Mnohdy se v úvodní části inventáře objevuje popis týkající se vývoje a dějin fondu, kde je osvětleno, co se s materiály dělo předtím, než byly odevzdány do archivu, kdy byly odevzdány do archivu a co se dělo poté. Ovšem fondy českobudějovických národních škol ve svých inventářích právě tyto části postrádají.

¹⁴¹ O metodice pro inventarizaci školních fondů podrobněji v Jiří TOPINKA, *Příspěvek k pořádání školských fondů*, Archivní časopis 58, 2008, č. 2, s. 81–115.

Právě fond I. české obecné dívčí školy¹⁴² lze, i přes mezerovité dochování, vyzdvihnout jako ten s nejrozmanitějším obsahem. Jeho základ tvoří čtyři školní kroniky obsahující zápisy z téměř sedmdesáti let existence této instituce a řada knih výkazů docházky a prospěchu žákyň z let 1906–1953. Struktura tříd ve škole se v průběhu let různě měnila. Některé roky byly slabší a kvůli nízkému počtu dětí se otevřela pouze jedna třída, jindy praskaly tři paralelní třídy jednoho ročníku ve švech.¹⁴³ Za výkazy lze rovněž nalézt jeden svazek konferenčních protokolů z konce třicátých let, dvě knihy normálií, platných pro školy mezi léty 1897–1944, a celkem šest knih týkajících se materiálních záležitostí školy, například inventář učitelské knihovny nebo seznam zapůjčených knih. Dochované je rovněž větší množství spisového materiálu. Z registraturních pomůcek se v archivním souboru nachází čtyři knihy podacích protokolů z třicátých a čtyřicátých let 20. století a také čtyři kartony plné písemností provozních záležitostí školy, korespondence – ať už od rodičů žákyň či jiných institucí – a služebních výkazů. Fond této školské instituce zakončují tři knihy účetních záležitostí, tedy pokladní deník, služební příjmy učitelů a příruční kniha účtů, které obsahují zápisy z let 1934–1950.¹⁴⁴

Dalším zajímavým fondem, avšak ne tolik pestrým jako předešlý, je fond I. české obecné chlapecké školy. Ten lze díky metrāži 3,15 bm zpracovaného materiálu zařadit mezi ty nejobsáhlejší. K tomuto číslu dopomohla především řada 308 svazků výkazů docházky a prospěchu žáků I., IV. a V. tříd z let 1900–1952, čtyři knihy školních kronik popisující události od vzniku instituce až do jejího zániku a 16 svazků protokolů z porad učitelského sboru pokrývající léta 1920–1945. A zvláštností v tomto archivním souboru jsou čtyři matriky žáků ze sedmdesátých a osmdesátých let 19. století. Ovšem mezi všemi těmi knihami se schovává jediný karton všeobecné agendy týkající se správy a provozu školy v roce 1938.¹⁴⁵ Za zajímavé a ojedinělé prameny v rámci archivních souborů českobudějovických nižších škol lze považovat zápisy stavebního výboru včetně nákladů na výstavbu

---

¹⁴² Přestože názvy fondů vycházejí z posledního či jinak běžně využívaného názvu původce, jenž nemusel být jeho posledním názvem, v případě této kapitoly se pro lepší orientaci používá název instituce v letech 1918–1938 a nikoli název samotného archivního souboru, pod kterým je uložen i ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.

¹⁴³ Nebyl to neobvyklý jev, s tímto problémem se setkávají téměř všechny školy.

¹⁴⁴ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímni inventární seznam. II. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002, s. 3–10.

¹⁴⁵ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímni inventární seznam. I. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002, s. 3–13.

nové školní budovy z let 1900–1901, které se nacházejí ve fondu IV. české obecné smíšené školy. Jedná se o poměrně malý fond, obsahuje pouze 86 inventárních jednotek, z nichž většinu tvoří opět třídní výkazy a školní kroniky.¹⁴⁶ Na druhé straně se nachází fond Dívčích škol sester Nejsvětější Svátosti, který můžeme označit jako ten nejskromnější co se týče obsahu i celkové metráže dochovaných a zpracovaných dokumentů. Archivní soubor se skládá pouze ze 77 třídních katalogů I., III., později rovněž II., IV. i V. ročníků a tříd jednorozročných učebních kurzů.¹⁴⁷

Složení fondů českých měšťanských škol od těch obecných se v mnoha ohledech neliší. Tedy alespoň v případě I. měšťanské chlapecké školy, fond této instituce se skládá z pěti svazků školních kronik, šesti svazků konferenčních protokolů z let 1900–1912 a celé řady výkazů docházky a prospěchu žáků pokrývající období let 1898–1953. Dochovaly se taktéž dva kartony spisů týkajících se provozních záležitostí školy a rozmanité korespondence z čtyřicátých let 20. století.¹⁴⁸ Vedle toho je archivní soubor II. měšťanské chlapecké školy o něco pestřejší. Celkem 94 inventárních jednotek tvoří informačně nejobsáhlejší tři svazky kronik zachycující chod školy od roku 1919 do roku 1953, dále 74 knih třídních katalogů ze stejného období, ke kterým se v padesátých letech přidaly rovněž knihy výkazů o závěrečných zkouškách studentů. Z účetních písemností zde můžeme najít pokladní deník se záznamy z let 1937–1951 a nelze si nevšimnout jediného fasciklu v tomto fondu, jež uchovává dokumenty o zařízení a převzetí školní budovy.¹⁴⁹ S téměř stejným scénářem se potýkají i dívčí měšťanky a zbylé české národní školy v Českých Budějovicích.¹⁵⁰

Fondy německých obecných a měšťanských škol svými obsahy – v porovnání s českými – pochopitelně zaostávají. Lze si rovněž všimnout, že instituce, které k roku 1920 ukončily svou činnost, mají ve svých fondech alespoň jednu knihu školní kroniky a několik desítek knih výkazů prospěchu a docházky žáků

---

¹⁴⁶ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímni inventární seznam. VII. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002, s. 3–5.

¹⁴⁷ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímni inventární seznam. Soukromá národní a střední škola Kongregace sester Nejsvětější Svátosti České Budějovice*, České Budějovice 2002, s. 3–5.

¹⁴⁸ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímni inventární seznam. I. střední škola České Budějovice*, České Budějovice 2002, s. 3–5.

¹⁴⁹ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímni inventární seznam. III. střední škola Nová ulice České Budějovice*, České Budějovice 2003, s. 3–5.

¹⁵⁰ Viz přílohy – Tabulka č. 3.

pokrývajících období od vzniku školy až po její zánik, ve výjimečných případech obsahují knihu konferenčních protokolů nebo pokladní deník. Ze spisového materiálu nenajdeme nic ani ve fondech německých škol, jež své vyučování ve městě zahájily na počátku dvacátých nebo třicátých let 20. století.

Jednoznačně nejobsáhlejší je svým úplně dochovaným obsahem fond Německé obecné a měšťanské dívčí školy, I. okres, který obsahuje celkem pět knih školních kronik pokrývajících léta 1872–1920, pouze jednu knihu konferenčních protokolů z let 1915–1921, dále 97 knih výkazů docházky a prospěchu žáků obecné i měšťanské školy opět z let 1872–1920, dvě knihy matrik a z účetních písemností si nelze nevšimnout pokladního deníku, do kterého vedení školy zapisovalo záznamy po dobu 46 let. Ve fondu o rozsahu 2,15 bm se tak nachází 106 archivních jednotek.¹⁵¹ Na druhé straně je obsahově nejchudší fond s metrází 0,92 bm, který patří Německé obecné chlapecké škole, II. okres. U takto malých archivních souborů vzdělávacích institucí bývá díky barvitým zápisům nejvýznamnější knihou kronika, kterou v tomto případě nenalezneme. A přestože se celý fond skládá pouze z 82 knih výkazů docházky a prospěchu žáků jednotlivých tříd ze školních let 1899/1900–1919/1920, na přínosnosti mu to neubírá.¹⁵² Rozsahově nejmenší fond má ze všech českobudějovický německých národních škol se svou metrází 0,31 bm inventarizovaných dokumentů II. měšťanská škola chlapecká (německá), České Budějovice. V tomto archivním souboru nalezneme 22 knih. První a také tou největší knihou je školní kronika popisující celé období existence školy, tedy léta 1906–1920, kompletní celek tvoří rovněž výkazy docházky a prospěchu žáků ze stejného období.¹⁵³ Vzhledem k tomu, že správa probíhala obdobným způsobem i u ostatních institucí, jsou jejich archivní soubory až na drobné rozdíly obsahové podobné.¹⁵⁴

Zajímavé prameny pro výzkum tématu národních případně středních škol nabízí i další archivní soubory. Takovým příkladem mohou být záznamy o činnosti různých zájmových spolků, které při některých vzdělávacích institucích fungovaly.

---

¹⁵¹ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímní inventární seznam. I. obecná a měšťanská škola dívčí (německá), České Budějovice*, České Budějovice 2003, s. 3–5.

¹⁵² Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Prozatímní inventární seznam. II. obecná škola chlapecká (německá), České Budějovice*, České Budějovice 2003, s. 2–4.

¹⁵³ Jana ŘEHOŤSKOVÁ, *Inventář. II. měšťanská škola chlapecká (německá), České Budějovice*, České Budějovice 2004, s. 1–2.

¹⁵⁴ Viz přílohy – Tabulka č. 4.

Do této kategorie lze zařadit rovněž rodičovská sdružení, která vznikala, stejně jako v dnešní době, především kvůli bližší spolupráci školy a rodičů žáků. Tyto spolky přinášely výhody pro obě strany. Rodiče, kteří byli jejich členy, se mohli podílet na výchovné a vzdělávací činnosti školy, což byl také hlavní účel vzniku rodičovských sdružení. Na druhé straně stála škola, která díky činnosti aktivních rodičů získala finanční prostředky, které mohla využít podle svých potřeb. Peníze získávaly tyto spolky dobrovolnými příspěvky od členů, pořádáním různých školních akcí – například školních besídek nebo akademií – a mimo jiné získávaly dary od podniků a firem fungujících ve městě a jeho okolí.

Ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích můžeme nalézt hned dva malé a lehké přehledné archivní soubory, které existenci rodičovských sdružení při školách – v tomto případě při národních školách – ve městě dokládají. Ovšem nelze pevně určit, jak moc velké úsilí členové sdružení vynaložili při vedení agendy a kolik dokumentů vzniklých z činnosti spolku se nedochovalo.

Tím prvním archivním souborem je fond rodičovského sdružení při Německé měšťanské chlapecké škole. Z činnosti tohoto sdružení se dochovala pouze jedna kniha, a to kniha zápisů z výborových a členských schůzí z let 1932–1938.¹⁵⁵ Druhé rodičovské sdružení, jehož fond lze najít v českobudějovickém okresním archivu, fungovalo při II. obecné dívčí škole. I zde se dochovala pouze kniha zápisů výborových a členských schůzí z let 1946–1953, která byla nalezena při pořádání dokumentů českobudějovických národních a středních škol v roce 1963.¹⁵⁶

Svůj spolek měli kromě rodičů rovněž učitelé. Jeho posláním bylo seznamovat učitelstvo s novými učebními osnovami, zákony týkajícími se školství a učitelů či poskytovat informace o volných učitelstevských místech. Učitelstevský spolek, jenž fungoval v Českých Budějovicích od roku 1898, byl založen jako odbor Zemské ústřední jednoty učitelek v Praze a fungoval až do počátku padesátých let 20. století. Tento spolek, jehož výbor se skládal ze zástupců každé školy ve městě, sdružoval všechny učitelky. Dokonce měla každá ze sedmi českých

---

¹⁵⁵ Václav BŘEČKA, *Inventář. Rodičovské sdružení při měšťanské škole chlapecké (německé), České Budějovice*, České Budějovice 1963, s. 1–2.

¹⁵⁶ Anna BRYCHOVÁ, *Inventář. Rodičovské sdružení při II. obecné škole dívčí, České Budějovice*, České Budějovice 1964, s. 1–2.

obecných a šesti měšťanských škol v Českých Budějovicích jmenovanou důvěrnici, která byla pověřena vybíráním členských příspěvků. Českobudějovický odbor Ústřední jednoty učitelek má svůj fond uložený ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Přestože tento spolek fungoval přes padesát let a muselo tak z jeho činnosti vzniknout mnoho dokumentů, zachovala se opět pouze jedna kniha zápisů z výborových a členských schůzí, a to až z let 1934–1940. Avšak v tomto případě je v knize zmínka o tom, že první kniha zápisů, které se vedla od založení tohoto spolku ve městě, již k roku 1938 neexistuje a lze pouze polemizovat o tom, jaký osud knihu potkal. Mimo jiné se zachovala malá část spisového materiálu z přelomu třicátých a čtyřicátých let 20. století, která podává svědectví o organizaci učitelstva v té době.¹⁵⁷

Je třeba počítat s tím, že ne vždy nám takto malé archivní soubory poskytnou kýžené informace. Mnohem větší přínos mohou mít fondy školních výborů a rad. Archivní soubory Okresních školních výborů podávají přehledy školských záležitostí například na národních nebo mateřských školách v jednotlivých okresech a můžeme je nalézt právě v okresních archivech, kdežto fond Zemské školní rady, který obsahuje dokumenty vydávané tímto úřadem s platností pro celou zemi, nalezneme v Národním archivu v Praze. Pro lepší porozumění poslouží menší exkurz do správy školství v předmnichovském Československu.

Po vzniku samostatného Československa vznikla potřeba zajistit nejvyšší státní správu, k tomu dopomohl Národní výbor zákonem č. 2/1918 Sb. na jehož základě bylo zřízeno 12 úřadů pro správu, jež později převzaly název ministerstvo.¹⁵⁸ Poslední úpravy školské správy v období první Československé republiky přinesl na počátku dubna roku 1920 zákon č. 292/1920 Sb., který hned v úvodu poznamenává, že nejvyšší správa veškerého vyučování, výchovné činnosti a dozoru

---

¹⁵⁷ A. BRYCHOVÁ, *Inventář. Ústřední jednoty učitelek, odbor České Budějovice*, České Budějovice 1964, s. 1–4.

¹⁵⁸ Veškeré školské záležitosti, kromě věcí týkající se zemědělského školství, které po vzniku ministerstev řídilo Ministerstvo zemědělství, patřily pod Úřad pro správu vyučování a národní osvětu, ze kterého vzniklo Ministerstvo školství a národní osvěty. Toto ministerstvo ale nevzniklo jen jako nejvyšší orgán správy škol. Do jeho kompetencí spadaly taktéž záležitosti osvěty, vědy i umění. Zdeňka Hledíková – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ., *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 395.

k němu přísluší státu, a ten ji výkonová právě skrze Ministerstvo školství a národní osvěty.¹⁵⁹

Ministerstvo se dělilo na prezídium a osm odborů, avšak následně se jejich stav snížil na sedm. Studijní oddělení, jež se převážně zbývalo organizací školství, didaktickými věcmi, vzděláním učitelů či sjednocením učebních osnov, bylo přiřčeno k prezídiu. Oproti tomu jednotlivé odbory se soustředily na všechny záležitosti týkající se mateřských i národních škol, také opatroven a škol pro postižené děti, všech typů středních škol, odborných škol, učitelských ústavů a v neposlední řadě i vysokých škol. Ovšem vedle toho odbory pod Ministerstvem školství a národní osvěty spravovaly veškeré církevní záležitosti a oblast národní činnosti, do které spadala jak ochrana památek, archivnictví nebo muzejnictví, tak i divadelnictví a jiné formy kultury a umění.

Pravomoc, kterou mělo ministerstvo nad národními, odbornými i středními školami, byla realizována prostřednictvím třístupňového systému školních rad. Status nejvyššího školského úřadu v celé zemi držela zemská školní rada, jejímž předsedou byl přednosta zemské politické správy nebo jím zvolený zástupce. Na druhém místě na tomto pomyslném žebříčku stály okresní školní výbory, které bylo možné nalézt v každém školním okrese, tedy na území politických okresů. V případě národnostně smíšeného okresu, byly zřizovány buď dva výbory (jako tomu bylo na Českobudějovicku), nebo se školy přidělily nejbližšímu školnímu okresu stejného jazyka. Složení tohoto školního výboru bylo prosté – vedle předsedy, jímž byl okresní hejtman, stáli okresní školní inspektoři a zástupci učitelstva a občanstva. Obdobou okresních školních výborů byly městské školní rady, které působily pouze ve statutárních městech, a v jejich čele stál starosta města. Jako poslední byly v systému školských úřadů místní školní rady zřizované jakožto veřejný úřad v každé obci, kde byla škola. Přímý dozor nad činností rady, jež se skládala z předsedy, ze zástupců školní obce a ze zástupců školy, vykonávali jak okresní, tak i zemští školní inspektoři.

Dále v tomto období nově fungovaly místní školní výbory, které vznikaly jako pomocné správní orgány ministerstva pro menšinové školy. Přestože se jejich

---

¹⁵⁹ Zákon č. 292/1920 Sb., jímž se upravuje správa školství. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer [cit. 2022-7-12]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1873/1/2>.

složení nijak nelišilo od struktury místních školních rad, měly výbory vcelku omezenou působnost. Tato skutečnost byla zapříčiněna především tím, že všechny náklady potřebné k provozu menšinových škol hradil stát z prostředků ministerstva. Když v polovině třicátých let 20. století vyšel zákon č. 233/1935 Sb. o újezdních měšťanských školách, začaly se v obcích, kde se újezdní měšťanská škola nacházela, zakládat újezdní školní rady, které zastávaly funkci správního orgánu pro školní újezd i pro školní obec. Tomu všemu se vymykaly vysoké školy, které spravovalo přímo ministerstvo.¹⁶⁰

Ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích je vedle doposud nepřístupného fondu Místní školní rady, obsahujícího dokumenty převážně hospodářských záležitostí škol vázících se k období konce 19. a první třetině 20. století, uložen poměrně obsáhlý fond Okresního školního výboru. Tento plně dochovaný fond tak umožňuje prostřednictvím deponovaných dokumentů, nahlédnout do školských záležitostí všech mateřských, obecných, měšťanských i soukromých škol spadajících do tehdejšího českobudějovického okresu, přičemž více než 6 bm dokumentů pokrývá období mezi léty 1869–1949. Uvedený rozsah archivního materiálu poskytuje nemalou míru pravděpodobnosti nálezu spisu podávajícího právě tu informaci, jež by napomohla nalézt odpovědi na dosud nevyřešené otázky či vyjasnit jiné nepřesnosti.

Na samý závěr je rovněž třeba připomenout, že ještě v první polovině 20. století se rozloha dnes významné jihočeské metropole pohybovala v mnohem menších číslech. Již za první republiky byly součástí městské aglomerace samosprávné obce, které byly k Českým Budějovicím připojeny v roce 1952, mezi ně lze zařadit Rožnov, Nemanice, Mladé, Kněžské dvory a Čtyři dvory.¹⁶¹ Děti, žijící v těchto obcích nacházejících se v těsné blízkosti tehdejších Českých Budějovic, ve většině případů musely docházet i do několik kilometrů vzdálené školy ve městě. Ale nemuselo tomu tak být vždy. Například v Rožnově fungovala německá obecná škola, kam mohly docházet i české děti, avšak v roce 1912 se svého otevření dočkala také menšinová česká obecná škola a na sklonku dvacátých let 20. století byla v obci

---

¹⁶⁰ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ., *Dějiny*, s. 420–421

¹⁶¹ Urbanistický vývoj. In: *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2022-10-6]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/urbanisticky-vyvoj>.

slavnostně otevřena i škola měšťanská.¹⁶² Nejen rožnovské mládeži se naskytla příležitost navštěvovat českou národní školu v místě jejich bydliště. V roce 1930 se otevření české měšťanské školy dočkali taktéž obyvatelé obce Čtyři Dvory.¹⁶³ I tyto vzdělávací instituce, ať už stále fungující či nikoli, mohou dochovanými úředními spisy nebo barvitými zápisy ve školních kronikách doplněnými fotografiemi a novinovými výstřižky, týkajícími se popisovaných událostí, dopomoci k hlubšímu pochopení problematiky českobudějovického nižšího školství.

---

¹⁶² SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Národní škola Rožnov, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

¹⁶³ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Střední škola Čtyři Dvory, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1

5. Způsoby zpracování pramenů českobudějovických národních škol

Prameny a informace, které jsou v nich obsaženy, je možné zpracovat odlišnými způsoby. Právě v této kapitole si na příkladu I. české chlapecké a I. české dívčí obecné školy v Českých Budějovicích, jejichž archivní soubory jsou nejvíce rozmanité, ukážeme, jak lze s informacemi získanými z dokumentů, vzniklých činností těchto národních škol, nakládat.

Přestože nemůžeme i přes poměrně velké množství dochovaných dokumentů plně rekonstruovat náplň školního dne, díky zápisům ve školních kronikách obecných škol, dochovaných pro celé sledované období, je nám umožněno alespoň trochu nahlédnout do vnitřní struktury a fungování těchto institucí. Z toho důvodu je třeba přeceňované kroniky zařadit mezi základní prameny pro zpracování této kapitoly.¹⁶⁴ Pro doplnění informací byly rovněž použity knihy zápisů z porad učitelského sboru.¹⁶⁵

Neméně důležitými prameny pro vypracování této kapitoly se staly výkazy prospěchu a docházky žáků.¹⁶⁶ Do těchto katalogů byli v abecedním pořadí žáci zapisováni podle tříd, v každém záznamu je vedle jména žáka, známek z jednotlivých předmětů a celkového prospěchu uvedeno rovněž místo a datum jeho narození, náboženské vyznání či povolání poručníka. Ve většině případů je každá třída zaznamenána v jedné útlé knize, ovšem i když se jedná o pětitřídní obecné školy, ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích jsou k jednotlivým školním létům uloženy knihy třídních výkazů docházky a prospěchu pouze pro I., IV. a V.

---

¹⁶⁴ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1 a SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 4, kniha č. 4.

¹⁶⁵ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Protokol z porad učitelského sboru*, inv. č. 5–16, knihy č. 5–16 a SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Konferenční protokoly*, inv. č. 7, kniha č. 7.

¹⁶⁶ SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 152–157, knihy č. 152–157; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 204–210, knihy č. 204–210; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 268–273, knihy č. 268–273; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 84, kniha č. 84; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 127–130, knihy č. 127–130; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 175–178, knihy č. 175–178.

třídy.¹⁶⁷ Tento fakt se odrazil na výsledcích prováděného výzkumu a ovlivnil tak výsledná čísla.

Cílem bylo soustředit se především na čtyři základní aspekty, tedy počet žáků, náboženské vyznání, teritoriální původ podle místa narození a sociální původ žáků z hlediska zaměstnání rodičů. Vzhledem k tomu, že je vybrané časové období poměrně rozsáhlé, byly vytyčeny tři stěžejní školní roky. Školní rok 1919/1920, leč již téměř jeden rok od vzniku Československé republiky, stále v některých ohledech odráží zažitě zvyklosti z dob Rakouska-Uherska. Ve školním roce 1928/1929 už se začínají projevovat změny, především v oblasti náboženského vyznání, a poslední je školní rok 1938/1939, kdy došlo ke zlomovým událostem, jež otrásly dějinami českých zemí. Ovšem nedají se vyloučit další možnosti zpracování informací, které katalogy žáků národních škol poskytují. Dále lze sledovat například prospěch či teritoriální složení žáků na základě jejich bydliště – i tyto údaje jsou v těchto pramenech běžně uváděné.

5.1 I. česká obecná chlapecká škola v Českých Budějovicích v letech 1918–1938

Jak již bylo zmíněno výše, to, jak škola v průběhu let mohla fungovat, nám nejlépe nastíní záznamy ve školních kronikách. Každému školnímu roku je v knize věnováno hned několik stran, které krátkými zprávami popisují zahájení školního roku, renovace školní budovy a další události, jež školu v průběhu roku zastihly. I když nám kroniky a ani protokoly z porad učitelského sboru, obsahující například zápisy o nově vydaných výnosech okresního školního výboru, o udělení výstupního vysvědčení žákům, nebo o tom, zda byla probrána a dostatečně procvičena učební látka, neposkytnou potřebné informace týkající se náplně jednotlivých hodin, můžeme poměrně detailně sledovat změny v učitelském sboru. Fakt, že se učitelský sbor velmi často proměňoval, nebyl neobvyklý, právě naopak. Vyučující odcházeli do penze, stěhovali se nebo je v těch horších případech potkala smrt. Během dvaceti let sledovaného období se před tabulemi I. české obecné

---

¹⁶⁷ V případě I. české obecné školy dívčí v Českých Budějovicích jsou záznamy ke školnímu roku 1919/1920 o začátek ze všech pěti tříd uvedeny v jednom svazku.

chlapecké školy v Českých Budějovicích vystřídal mnoho vyučujících. Oproti tomu, řídicích učitelů či zatímních řídicích učitelů stálo v čele této školy pouze šest.¹⁶⁸

Neméně prostoru bylo věnováno na stránkách kroniky chlapcům, kteří do obecné školy docházeli. Téměř u každého školního roku se nachází velmi stručný zápis o zdravotním stavu žáků, očkovaní proti záškrtu, prohlídkách školního lékaře, ale i o úmrtnosti dětí, a to všechno je doplněno poznámkami o tom, že žáci byli nabádáni k čistotě a dodržování přísných hygienických předpisů. Stávalo se, že kvůli epidemiím chřipky byla na základě výnosů okresní politické správy přerušena výuka i na několik dní, a pokud nešlo o epidemii, k uzavření školy v zimních měsících mohlo dojít i kvůli nedostatku uhlí, kterým se ve škole topilo. Každý rok instituce myslela i na chudé žactvo, například místní školní rada poskytovala chlapecké škole peníze na knihy a potřeby na psaní, pořádaly se různé sbírky, a ani komitét při Okresní péči o mládež v Českých Budějovicích nezahálel a obstarával vaření kakaa či polévky pro chudé děti. Nejen takové záležitosti řešila Okresní péče o mládež.¹⁶⁹

Ať už se jednalo o oslavy připomínající úmrtí nebo narození významných osobností českých dějin, národní svátky či jiná jubilea, žáci se při každé podobné události mohli dočkat proslovů učitelů, kteří tak na své svěřence přenášeli ryze vlastenecké idey. Mnohdy podobné oslavy doprovázela recitační a pěvecká čísla. Časté jsou taktéž zápisy o výletech do nedalekého okolí, čímž se učitelé dětem snažili zpestřit výuku. Například ve školním roce 1920/1921 vyučující vyrazili v rámci vlastivědy s chlapci ze IV. a V. tříd na poučnou vycházku na Kleť. Chlapci se dále mohli v následujících letech těšit i na lovecký zámeček Ohradu u Hluboké nad Vltavou, do Tábora a na Kozí Hrádek, na hrad Rábí či Zvíkov. Mimo to se žáci dočkali občasného promítání filmu v biografu Grand nebo návštěvy výstavy.¹⁷⁰ V květnu roku 1924 se žáci českobudějovických národních škol účastnili průvodu stromkové slavnosti, kde později chlapci navštěvující I. obecnou chlapeckou školu

---

¹⁶⁸ Viz přílohy – Tabulka č. 6.

¹⁶⁹ Ve fondu I. obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích lze nalézt opis dopisu z počátku roku 1938, ve kterém vedení školy upozorňuje Okresní péči o mládež v Českých Budějovicích o týrání žáka I. třídy jeho matkou. K opisu je přiložena i odpověď úřadu, jenž chování matky chlapce prověřil. SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Všeobecná agenda týkající se správy a provozu školy*, inv. č. 333, karton č. 1.

¹⁷⁰ V září roku 1924 pořádal Okrašlovací spolek v Českých Budějovicích výstavu květin a hub, kterou si šli prohlédnout i chlapci I. obecné chlapecké školy.

zazpívali. V létě následujícího roku uspořádal učitelský sbor školní oslavu k padesátému výročí od založení školy, kde chlapci společně s dívkami z I. obecné dívčí školy sehráli divadelní hru, jež byla k této události speciálně sepsána. Dále je třeba zmínit, že na samém počátku třicátých let začal učitelský sbor s Haléřovým spolkem každoročně pořádat žakovskou besídku s bohatým programem.¹⁷¹ Je tedy jisté, že z hlediska kulturní stránky života žáci nestrádali.

Mimo události, se kterými se potýkala škola jako taková, se v kronice můžeme dočíst i o událostech, které se dotýkaly celého města. Takovým příkladem může být rovněž informace o zvolení nového okresního školního výboru nebo návštěva prvního československého prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka Českých Budějovic v srpnu roku 1921 nebo v červnu o tři roky později, rovněž úmrtí Augusta Zátky v roce 1935 a slavnostní odhalení jeho pomníku následujícího roku.¹⁷² Ovšem velmi často jsou popisovány události, které zasáhly celé Československo – prezidentské volby, návštěva rumunského krále v Praze a mnoho dalších.

V určité míře zasáhlo chod školy i politické dění, které se nad Československou republikou a víceméně nad celou Evropu na konci třicátých let 20. století vznášelo jako černý mrak. Lze to poznat i na zápisech v kronikách, kdy zprávy jindy sršící vlastenectvím byly najednou strohé. Od českobudějovického Okresního školního výboru začali ředitelé a správci národních škol dostávat upozornění a předpisy. Ze stěn tříd musely být sundány podobizny prvních dvou prezidentů Československé republiky, došlo k úpravám osnov vlastivědy a občanské nauky, nabádalo se ke zdokonalování německého jazyka, a školní knihovna byla revidována s tím, že pokud se našly knihy, které neodpovídaly duchu doby, byly vyřazeny. Na podzim roku 1938 byly prostory školní budovy I. obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích poskytnuty jako ubikace vojska.¹⁷³

---

¹⁷¹Haléřový spolek byl na škole založen v roce 1924. S návrhem o jeho založení přišel tehdejší správce školy s úmyslem stádat peněz na nákup knih do žakovské knihovny či vyučovacích pomůcek.

¹⁷²Těchto slavností se mnohdy účastnili žáci českobudějovických národních škol. V květnu roku 1937 navštívil České Budějovice tehdejší prezident Edvard Beneš. Špalír na Lannově třídě tvořili žáci středních, odborných i měšťanských škol. Ve školní kronice je zaznamenám rovněž okamžik, kdy žák IV. třídy I. obecné chlapecké školy podával prezidentovi a jeho choti kytici.

¹⁷³SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Všeobecná agenda týkající se správy a provozu školy*, inv. č. 333, karton č. 1.

Pojďme se ale teď podívat, co všechno lze o žácích navštěvujících I. českou obecnou chlapeckou školu v Českých Budějovicích v letech existence první Československé republiky zjistit právě na základě třídních katalogů.

Celkový počet žáků se v průběhu roku různě proměňoval. Mohlo za to například úmrtí žáka, ale mnohem pravděpodobnější byl přechod dítěte z jedné obecné školy na druhou, což bylo nejčastěji zapříčiněno stěhováním rodiny. Později, tedy ke konci třicátých let 20. století, se můžeme taktéž setkat s fenoménem, u kterého hrálo velkou roli národnostní cítění rodičů. Jedná se o přesun dětí z českých škol do německých a naopak. Školní kronika uvádí jako celkový počet zapsaných chlapců na počátku školního roku 1919/1920 ve všech pěti ročnících číslo 623. O téměř deset let později je množství žáků o něco menší, ale stále srovnatelné, kdežto školní rok 1938/1939 už zaznamenává znatelný úbytek žactva o polovinu.¹⁷⁴

Dalším záznamem z mnoha uváděných v třídních katalogích bylo náboženství žáků. Ještě ve školním roce 1919/1920 se valná většina chlapců přihlásila k římskokatolickému vyznání. Avšak ke konci dvacátých let se začíná čím dál tím více u žáků objevovat vyznání československé (tzn. příslušnost k Církvi československé) a výjimečně i českobratrské. Obdobný poměr přetrvává i ve školním roce 1938/1939. Lze si rovněž všimnout postupného nárůstu žáků bez náboženského vyznání a výjimečně se objevují i další vyznání – například židovské, pravoslavné nebo řeckokatolické.¹⁷⁵

Tabulka, kterou lze v příloze nalézt pod číslem 9, zobrazuje teritoriální původ žáků I. obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích podle místa narození. Získané informace byly rozděleny podle několika hledisek a rovněž je třeba si uvědomit, že kraje a okresy uvedené v tabulce jsou brány podle dnešního rozdělení České republiky. Nejprve bylo třeba si uvědomit, zda se dítě narodilo v Československu či za jeho hranicemi. Nejvíce se takových případů nachází právě ve školním roce 1919/1920, rodiče těchto žáků mohli totiž pracovat kdekoli jim to Rakousko-Uhersko dovolovalo a později se i s rodinou přestěhovat. Podobné scénáře mohly nastat u chlapců navštěvujících českobudějovickou obecnou školu ve školním roce 1928/1929, ovšem zde se mohlo jednat i o děti legionářů.

---

¹⁷⁴ Bližší údaje o I., IV. a V. třídách uvádí tabulka č. 5.

¹⁷⁵ Viz přílohy – Tabulka č. 8.

Pokud se žák narodil na území Československa, postupovalo se podle dnešních krajů a v případě Jihočeského kraje i podle okresů. Jelikož se jedná o národní školu, nikoliv o školu střední či gymnasium, není překvapivé, že majoritní část chlapců pocházela z oblastí Českobudějovicka nebo přímo z Českých Budějovic.

Poslední část tohoto výzkumu spočívala v zjištění sociálního původu žáků z hlediska zaměstnání rodičů. Ve valné většině případů byla ve třídním katalogu uvedena pouze profese otce či jiného poručníka. Zaměstnání matky bylo uvedeno zřídka, a pokud byla žena vdova, její povolání se neuvádělo téměř vůbec. Pro větší přehlednost byla zjištěná zaměstnání roztržena do několika odvětví a pododvětví, ovšem přes veliký počet a různorodost profesí došlo k jejich zobecnění či zařazení do kategorie *ostatní*.¹⁷⁶ Z průzkumu vyplynulo, že ze všech tří sledovaných školních let pracoval největší počet rodičů chlapců, navštěvujících I. českou obecnou školu v Českých Budějovicích, v průmyslu nebo vykonával řemeslo, a naopak překvapivě nejméně zastoupeným odvětvím bylo právě zemědělství.¹⁷⁷

---

¹⁷⁶ Často se objevovaly záznamy typu – dělník, pomocný dělník nebo tovární dělník.

¹⁷⁷ Blíže viz přílohy – Tabulka č. 7.

5.2 I. česká obecná dívčí škola v Českých Budějovicích v letech 1918–1938

Mezi českými dívčími a chlapeckými obecnými školami v Českých Budějovicích nalezneme pouze málo odlišností, v mnoha ohledech totiž tyto instituce fungovaly shodně. Stejně jako na chlapecké škole se vedení dívčí obecné školy vypořádávalo s nedostatkem paliva v zimě uzavřením instituce nebo se přešlo na střídavé vyučování. Stejně tak se i nařízení vydávaná Okresní školní radou v Českých Budějovicích týkala všech národních škol bez rozdílu, pokud nebylo jinak upřesněno. Zde je rovněž zajímavé, že se často zápisy ve školních kronikách I. české obecné chlapecké a I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích doplňují. V jedné knize se můžeme dozvědět více informací o dění, které bylo v knize druhé pouze stručně zmíněno nebo se o něm nepsalo vůbec. Mezi takové události, o kterých se zmiňuje školní kronika I. české obecné dívčí školy můžeme zařadit uzavření školy na podzim roku 1918, protože se ve městě začala velmi rychle šířit epidemie španělské chřipky, nebo vyklizení školních budov v zimních měsících roku 1919 pro ubytování vojáků vracejících se z Itálie a Francie – v tomto případě se dívky navštěvující tuto instituci vracely do lavic dříve, než čekaly, jelikož prostory I. české dívčí obecné školy využity nebyly.

Vedení této instituce, v jehož čele stálo ve sledovaném období více žen než mužů, se dívkám snažilo co nejvíce přiblížit kulturní dění.¹⁷⁸ Svědčí o tom četné zápisy ve školních kronikách. Vedle oslavování výročí narozenin či úmrtí českých velikánů, pořádala škola každoročně školní besídky či akademie, nebo se dívky účastnily slavností, které pořádaly různé spolky fungující v té době v Českých Budějovicích. Ve dvacátých letech to byly právě stromkové slavnosti organizované českobudějovickým Okrašlovacím spolkem. Ale ani dámský spolek Ludmila nezahálel. Na počátku dvacátých let se konala vánoční nadílka, kde členky spolku obdarovaly chudé dívky oblečením, případně pořádaly „ludmilky“ nebo českobudějovický komitét Okresní péče o dítě dětský nebo mikulášský den, kde se vybíraly peníze na chudou mládež či pro sirotky po československých legionářích. I těchto akcí se žákyně I. české obecné dívčí školy v Českých

---

¹⁷⁸ Přehled správců instituce a jejich funkční období více přibližuje Tabulka č. 11.

Budějovicích účastnily. Je ovšem samozřejmé, že škola měla i své vlastní besídky.¹⁷⁹ Jedna taková besídka uspořádaná pro rodiče dívek se konala v tělocvičně školy v listopadu roku 1925. Rodiče byli bohatým programem, který si žákyně za pomoci učitelského sboru připravily, nadšeni do takové míry, že výsledná peněžní částka vybraná na této akci činila 500 československých korun. Za vybrané peníze se nakoupily nové knihy do školní knihovny. Se získáváním peněz pro školní potřeby žákyně si instituce poradila i jinak. Po vzoru Haléřového spolku I. české obecné chlapecké školy, vznikl na dívčí obecné škole Krejcarový spolek, který rovněž strádal peníze pro případnou koupi pomůcek potřebných k vyučování nebo knih do žakovských čítáren, kterou mohly dívky navštěvovat.

Zatím zde byly popsány pouze paralely mezi českobudějovickou dívčí obecnou školou a chlapeckou obecnou školou, ale lišily se v něčem tyto dvě instituce? Ani u jedné z vybraných obecných škol se nedochovaly dokumenty, které by nás informovaly o náplni výuky jednotlivých předmětů, v tomto případě tudíž nemůžeme říci, zda se obsah výkladů učitelů rozcházel. Víme však jistě, že také učitelé dívčí obecné školy brávali v rámci hodin vlastivědy své svěřenkyně na výlety do blízkého okolí, jsou zaznamenány například výlety do Zlaté Koruny, na Dobrou Vodu či do Husince. Po nahlédnutí do výkazů o prospěchu a docházky žáků si lze ve výčtu předmětů všimnout jednoho rozdílu mezi chlapeckými a dívčími nižšími školami. Žákyně měly v rozvrhu vedle náboženství, občanské nauky, počtů či německého jazyka rovněž předmět věnovaný dívčím ručním pracím, které byly doplněny naukou o domácím hospodářství.¹⁸⁰ Velmi často připravovaly učitelky pro žákyně ve třídách výstavky ručních ženských i výchovných prací. Díky zápisu ve školní kronice víme, že se žákyním I. a II. tříd I. obecné dívčí škole v Českých Budějovicích podařilo vystavit ukázky ručních prací na výstavě znázorňující činnost vykonávanou za deset let národní svobody na jihu Čech, konané v říjnu roku 1928 z podnětu Místní školní rady ve spojení s různými českobudějovickými korporacemi.

---

¹⁷⁹ Například Vánoční besídka škola organizovala téměř každý rok, avšak mezi největší oslavy, jež českobudějovická I. česká obecná dívčí škola pořádala patří ty konané v polovině třicátých let k padesátiletému výročí od založení školy. Přípravy této slávy se ujal celý učitelský sbor společně s velmi aktivním rodičovským sdružením.

¹⁸⁰ Žáci na chlapeckých či smíšených školách bylo také vyučování ručním pracím, ale ty chlapecké měly od dívčích odlišnou náplň.

A jak na tom byly dívky navštěvující I. českou obecnou dívčí školu na základě informací z třídních katalogů oproti žákům z I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích? Ani v tomto případě nelze najít mnoho odlišností. Krátce po vzniku Československa vydala Národní rada provolání s výzvou, aby české děti, které dosud plnily německé školy, přešly do českých vzdělávacích institucí. Díky této akci s příhodným názvem „*České dítě do české školy*“ zaznamenala i českobudějovická obecná dívčí škola nárůst žáků. Vyšší počet dívek přihlášených na této instituci se držel i na počátku dvacátých let. Na samém začátku školního roku 1919/1920 zasedlo do lavic všech pěti ročníků celkem 521 dívek. O deset let později došlo stejně jako u chlapecké školy k razantnímu snížení množství dětí, což také vedlo k tomu, že ve vyšších ročnících nebylo třeba otevírat prozatímní pobočky. Ani v posledním sledovaném školním roce 1938/1939 se škole co do počtu žákyň příliš nedařilo.¹⁸¹ Menší rozdíly můžeme spatřit u náboženského vyznání dívek. Oproti chlapcům je zde ve všech třech školních letech vyšší počet dívek židovského vyznání a mnohem méně bezvěrců. Ovšem to může být zapříčiněno faktem, že dívek bylo v poměru počtu chlapců mnohem méně. Dále je možné si jako v předešlém případě i zde všimnout nárůstu vyznavačů československé církve, což je díky jejímu rozšíření ve druhé polovině dvacátých let 20. století pochopitelné.¹⁸²

Zbylé části výzkumu soustředící se na složení žákyň I. obecné dívčí školy v Českých Budějovicích na základě místa jejich narození a sociální původ podle zaměstnání rodičů, také do značné části odpovídají výsledkům z průzkumu provedeného u chlapecké obecné školy.¹⁸³

---

¹⁸¹ Podrobnější rozpis zjištěných čísel v Tabulce č. 10.

¹⁸² Viz přílohy – Tabulka č. 13.

¹⁸³ Viz přílohy – Tabulky č. 12 a 14.

6. Závěr

Záměrem této bakalářské práce bylo zmapovat všechny obecné a měšťanské školy v Českých Budějovicích v období první republiky, čímž chtěla přispět k dějinám školství a vzdělanosti v jižních Čechách, konkrétně tedy na Českobudějovicku.

Předložená práce má dvě roviny. Ta první se na širším teoretickém pozadí proměn školství od tereziánských reforem až do strastiplného konce první Československé republiky snaží představit důležité události s ohledem na nižší a střední školy. Avšak nejsou opomenuti ani vyučující, jejichž cesta za vzděláním a vydobytím lepšího postavení je taktéž stručně popsána v první kapitole. Paralelně k této kapitole vznikla část popisující vznik a fungování českých i německých národních škol v Českých Budějovicích do roku 1938. Jedná se o několik desítek obecných a měšťanských škol, jejichž osudy nebyly vždy úplně příznivé. Pro lepší pochopení a rozšíření vědomostí o jihočeské metropoli, věnuje práce pozornost také středním školám a učitelským ústavům v první polovině 20. století, protože právě ty v českobudějovickém školském systému hrály obrovskou roli.

Druhou rovinu tvoří převážně charakteristika archivních souborů k jednotlivým českobudějovickým národním školám, jež jsou uloženy v depozitáři Státního okresního archivu v Českých Budějovicích. Jelikož se jedná o mnoho malých fondů, byly na základě archivních pomůcek jednotlivých archivních souborů vytvořeny tabulky, které nabízejí přehled obsahu těchto fondů. Tato kapitola se vedle popisu podoby, rozsahu a obsahové hodnoty pramenné základy nižších škol věnuje také problematice uchovávání dokumentů u původce nebo ukazuje další možnosti nálezů zajímavých pramenů, jež se mohou posloužit dalším badatelům při jejich výzkumu týkajícího se národních či středních škol v Českých Budějovicích a blízkém okolí.

Poslední kapitola je věnována způsobům a některým možnostem zpracování pramenů, které jsme získali při heuristické části práce. Složit si představu o tom, jak škola v období první republiky mohla fungovat, na základě školních kronik není nic složitějšího. Z toho důvodu byly na základě třídních katalogů žáků I. české obecné chlapecké a I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích metodou

sondy vytvořeny tabulky znázorňující celkové počty dětí navštěvující tyto ústavy, jejich náboženské vyznání, sociální původ na základě zaměstnání jejich rodičů a složení podle místa narození. Přičemž byly následně výsledné hodnoty komparovány.

Na samý závěr vyvstává otázka, zda je možné se nižšímu školství věnovat i v budoucnu. Jelikož se tato práce věnuje pouze období v rozmezí 20 let, je zde stále mnoho neprobádaného prostoru kolem dění českobudějovických národních škol v mladších letech nebo lze více prozkoumat školy německé. Avšak je třeba mít na paměti fakt, že ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích bohužel nejsou dochovány prameny, jež by nám poskytly informace o náplni jednotlivých vyučovacích předmětů na obecných a měšťanských školách. Což může být občas poněkud limitující. Téma obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích jako takové je velmi často opomíjeno. Může za to především skutečnost, že národní školy jsou zde schované ve stínu významných gymnasií a dalších škol poskytujících střední vzdělání. Rovněž kvůli jejich velkému množství, a ne tolik pestré pramenné základně si je badatelé nevybírají jako první volbu.

7. Seznam pramenů a literatury

7.1 Nevydané prameny

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Protokoly z porad učitelského sboru*, inv. č. 5–16, knihy č. 5–16

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 152–157, knihy č. 152–157.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 204–210, sign, knihy č. 204–210.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 268–273, knihy č. 268–273.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Všeobecná agenda týkající se správy a provozu školy*, inv. č. 333, karton č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. obecná a měšťanská škola chlapecká (německá) České Budějovice (1875)1878–1899, *Schulchronik*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. obecná škola chlapecká (německá) České Budějovice 1899–1920, *Schulchronik*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Konferenční protokoly*, inv. č. 7, kniha č. 7.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 4, kniha č. 4.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 84, kniha č. 84.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 127–130, knihy č. 127–130.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 175–178, knihy č. 175–178.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. střední škola Jírovцова ulice České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond III. střední škola Nová ulice České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond IV. obecná škola smíšená (německá) České Budějovice (1216)1883-1920(1924), *Gedenkbuch der deutschen Volksschule des IV. Bezirkes in Budweis*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond VI. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 2, kniha č. 2.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond VI. střední škola Nová ulice České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond VII. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond VII. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 2, kniha č. 2.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Dívčí reálné gymnasium České Budějovice 1903–1950, *Školní kronika 1903–1948*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Gymnasium J. V. Jirsíka, *Školní kronika*, inv. č. 6, sign. I/b-1, kniha č. 6

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Hlavní škola chlapecká (německá) České Budějovice, *Chronik der deutschen KnabenBürgerschule in B. Budweis*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Národní škola Rožnov, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Státní koedukační učitelství České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Střední škola Čtyři Dvory, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Ústav pro další vzdělání učitelů domácích nauk České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Zátkovo státní reálné gymnasium České Budějovice, *Školní kronika 1883–1918*, sign. č. 1, kniha č. 1.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond Zátkovo reálné gymnázium České Budějovice, *Pamětní kniha 1939–1943*, inv. č. 2, kniha 2

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, Zátkovo reálné gymnázium České Budějovice, *Pamětní kniha 1945–1950*, inv. č. 3, kniha 3.

7.2 Vydané prameny

1868–1928: *Šedesát let Jirsíkova gymnasia v Č. Budějovicích*, Výbor pro oslavu šedesátiletého trvání ústavu, 1928.

KLÍKA Josef, *Škola obecná v nejdůležitějších zákonech a nařízeních. Sbirka nejdůležitějších zákonů říšských a zemských, ustanovení ministerských a vynesení c. k. zemské rady školní u věcech obecného školství, vydaných do m. června r. 1883*, Praha 1884.

7.3 Literatura

BESTREJKOVÁ Romana, *Česko-německé vztahy v Českých Budějovicích na počátku 20. století ve světle českobudějovického německého tisku (Českobudějovický pakt)*, České Budějovice 2016 (bakalářská práce).

BESTREJKOVÁ Romana, *Německý učitelský ústav v Českých Budějovicích v letech 1870–1920*, České Budějovice 2019 (diplomová práce).

BRYCHOVÁ Anna, *Inventář. Rodičovské sdružení při II. obecné škole dívčí, České Budějovice*, České Budějovice 1964.

BRYCHOVÁ Anna, *Inventář. Ústřední jednota učitelek, odbor České Budějovice*, České Budějovice 1964.

BŘEČKA Václav, *Inventář. Rodičovské sdružení při měšťanské škole chlapecké (německé)*, České Budějovice, České Budějovice 1963.

DROBIL Emanuel, *Národní školství v pohraničních okresech jihočeských. Historicko-statistický nástin*, České Budějovice 1928.

DVOŘÁK Tomáš – FASORA Lukáš – CHOCHOLÁČ Bronislav a kol., *Úvod do studia dějepisu*. 1. díl, Brno 2014.

EVANS Richard J., *Na obranu historie*, Praha 2019.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ Jan, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007.

- JAKŠIČOVÁ Dana, *"Vezmi dítě a vychovej mi je!" Učitelská a výchovná činnost Kongregace Školských sester de Notre Dame v Českých Budějovicích v letech 1871–1950*, České Budějovice 2003 (diplomová práce).
- KADLEC Jaroslav, *Jan Valerián Jirsík, biskup českobudějovický*, České Budějovice 1993.
- KASPER Tomáš a kol., *Meziválečná školská reforma v Československu*, Praha 2015.
- KASPER Tomáš – KASPEROVÁ Dana – PÁNKOVÁ Markéta (eds.), *„Národní“ školství za první Československé republiky*, Praha 2018.
- KÁDNER Otakar, *Vývoj a dnešní soustava školství*. I. díl, Praha 1929.
- MARŠÁKOVÁ Miluše, *Kongregace Sester Nejsvětější Svátosti v Českých Budějovicích*, České Budějovice 2002 (diplomová práce).
- NOVOTNÁ Klára, *Členská základna dámského spolku Ludmila v Českých Budějovicích*, Jihočeský sborník historický, 85, 2016, s. 256–296.
- NOVOTNÁ Klára, *„Matka na svých rukou chová celý svět.“ Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích a jeho dívčí vychovávací ústavy (1885–1950)*, České Budějovice 2011 (diplomová práce).
- NOVOTNÝ Miroslav a kol., *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*, České Budějovice 2006.
- NOVOTNÝ Miroslav (ed.), *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada sv. VII. Školství a vzdělanost*, Praha 2020.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Inventář. II. měšťanská škola dívčí (německá)*, České Budějovice, České Budějovice 2004.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Inventář. II. měšťanská škola chlapecká (německá)*, České Budějovice, České Budějovice 2004.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Inventář. Hlavní škola dívčí (německá) České Budějovice*, České Budějovice 2004.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Inventář. Hlavní škola chlapecká (německá) České Budějovice*, České Budějovice 2004.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Inventář. Obecná škola chlapecká a dívčí (německá)*, České Budějovice, České Budějovice 2004.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Inventář. Soukromá obecná škola smíšená U sv. Karla Boromejského (německá) České Budějovice*, České Budějovice 2004.

- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. I. měšťanská škola chlapecká císaře Františka Josefa (německá) České Budějovice*, České Budějovice 2003.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. I. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. I. obecná a měšťanská škola dívčí (německá), České Budějovice*, České Budějovice 2003.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. II. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. II. obecná škola chlapecká (německá), České Budějovice*, České Budějovice 2003.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. III. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. III. obecná škola chlapecká (německá), České Budějovice*, České Budějovice 200.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. IV. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. IV. obecná škola smíšená (německá), České Budějovice*, České Budějovice 2004.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. V. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. VI. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. VII. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. I. střední škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. II. střední škola Jírovcova ulice České Budějovice*, České Budějovice 2003.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. III. střední škola Nová ulice České Budějovice*, České Budějovice 2003.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. IV. střední škola Nová ulice České Budějovice*, České Budějovice 2003.

- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. V. střední škola dukelských hrdinů Dukelská ulice České Budějovice*, České Budějovice 2003.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. VI. střední škola Nová ulice České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. VII. národní škola České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. Soukromá národní a střední škola Kongregace sester Nejsvětější Svátosti České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEHOUŠKOVÁ Jana, *Prozatímní inventární seznam. Národní a střední škola smíšená U sv. Josefa České Budějovice*, České Budějovice 2002.
- ŘEZNÍČKOVÁ Kateřina, *Študenti a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*, Praha 2007.
- SAK Robert, *Sto let budovy Základní školy v ulici Matice školské v Českých Budějovicích 1901–2001*, Č. Budějovice 2001.
- SMETANOVÁ Jiřina, *Zátkovo státní reálné gymnázium v Českých Budějovicích v letech 1884–1914*, České Budějovice 2012 (diplomová práce).
- SOMR Miroslav, *Dějiny školství a pedagogiky*, Praha 1987.
- ŠAFRÁNEK Jan, *Školy české. Obraz jejich vývoje a osudů I. svazek. R. 862–1848*, Praha 1913.
- ŠIMÁNĚ Michal, *České menšinové školství v Československé republice. Ke každodennosti obecných škol v politickém okrese Ústí nad Labem*, Brno 2019.
- ŠIMÁNĚ Michal – ZOUNEK Jiří, *Metelkův zákon a jeho uplatnění při zřízení německé obecné menšinové školy v Roudníkách (1918–1938)*, in: JEŽKOVÁ Věra, *Kvalita ve vzdělání. XX. Výroční konference České asociace pedagogického výzkumu*, Praha 2012, s. 648–654.
- TOPINKA Jiří, *Příspěvek k pořádání školských fondů*, Archivní časopis 58, 2008, č. 2, s. 81–115.
- TRNÍKOVÁ Věra, *Českobudějovické obecné školy v letech 1870–1918*, Brno 2010 (bakalářská práce).
- TRNÍKOVÁ Věra, *První český učitelský ústav na jihu Čech. Učitelský ústav v Soběslavi v letech 1871–1948*, České Budějovice 2019 (diplomová práce).

VESELÁ Zdenka, *Česká střední škola od národního obrození do druhé světové války*, Praha 1972.

VESELÁ Zdenka, *Příspěvek k dějinám českého školství*, Praha 1984.

VESELÁ Zdenka, *Vývoj českého školství*, Praha 1988

7.3 Novinové články

AMBROŽ V., *Čtyřicet let měšťanských škol v Českých Budějovicích*, Jihočeské listy 39, 1933, 30. 8.

AMBROŽ V., *Čtyřicet let měšťanských škol v Českých Budějovicích*, Jihočeské listy 39, 1933, 2. 9.

AMBROŽ V., *Čtyřicet let měšťanských škol v Českých Budějovicích*, Jihočeské listy 39, 1933, 9. 9.

7.4 Internetové zdroje

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1873/1/2> (poslední přístup 12. července 2022).

<http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame> (poslední přístup 2. srpna 2022).

<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/urbanisticky-vyvoj> (poslední přístup 6. října 2022).

<https://www.skolnibudovy.cz/budova/293> (poslední přístup 6. října 2022).

<https://www.zsmatices.cz/skola/historie-skoly/> (poslední přístup 6. října 2022).

Přílohy

Seznam příloh

TABULKOVÉ PŘÍLOHY

Tabulka č. 1: Přehled českých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích mezi léty 1918–1938.

Tabulka č. 2: Přehled německých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích mezi léty 1918–1938.

Tabulka č. 3: Zjednodušený přehled obsahů fondů českých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích uložených ve SOkA České Budějovice.

Tabulka č. 4: Zjednodušený přehled obsahů fondů německých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích uložených ve SOkA České Budějovice.

Tabulka č. 5: Počty žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.

Tabulka č. 6: Řídící učitelé I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.

Tabulka č. 7: Povolání rodičů žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích.

Tabulka č. 8: Počty žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích hlásících se k jednotlivým náboženským vyznáním.

Tabulka č. 9: Složení žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích podle rodného kraje.

Tabulka č. 10: Počty žákyň I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.

Tabulka č. 11: Řídící učitelé I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.

Tabulka č. 12: Povolání rodičů žákyň I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích.

Tabulka č. 13: Počty žákyň I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích hlásících se k jednotlivým náboženským vyznáním.

Tabulka č. 14: Složení žákyň I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích podle rodného kraje.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrázek č. 1: Plán národních škol v Českých Budějovicích v roce 1919.

Obrázek č. 2: Plán národních škol v Českých Budějovicích v roce 1936.

Obrázek č. 3: Budova Matiční školy na Lineckém předměstí v Českých Budějovicích.

Obrázek č. 4: Školní budovy v dnešní Dukelské ulici.

Obrázek č. 5: Školní budova v Nové ulici, která v letech 1899–1914 sloužila Německé měšťanské chlapecké škole, II. okres a následně II. české obecné chlapecké škole a II. české měšťanské škole dívčí i chlapecké.

Obrázek č. 6: Budova dívčí školy U sv. Josefa Na Sadech.

Obrázek č. 7: Úryvek článku o českých měšťanských školách z novin Jihočeské listy z 2. září 1933.

Obrázek č. 8: Oznámení o veřejné protestní schůzi rodičů v kronice Masarykovy jubilejní III. měšťanské dívčí školy uložené v SOkA České Budějovice.

Obrázek č. 9: Ukázka ze školní kroniky II. měšťanské chlapecké školy v Českých Budějovicích uložené v SOkA České Budějovice.

Obrázek č. 10: Úvodní list protokolu z porad učitelského sboru I. obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích.

1. Tabulky

Tabulka č. 1: Přehled českých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích mezi léty 1918–1938.

Údaje uvedené v tabulce č. 1 a 2 vycházejí ze zápisů školních kronik jednotlivých škol a informací z řádně vypracovaných archivních pomůcek fondů těchto škol, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.

České obecné a měšťanské školy v Českých Budějovicích		
Škola	Změny v názvu školy do roku 1938	Sídlo školy v letech 1918–1938
I. obecná chlapecká škola	1873–1948 I. česká obecná chlapecká škola	1873–1940 Dlouhá (Dnes Jírovцова)
II. obecná chlapecká škola	1912–1920 II. česká obecná smíšená škola 1920–1941 II. obecná chlapecká škola	1919–1921 Staroměstská 1921–1926 Resslerova (dnes Husova) 1926–1939 Nová
III. obecná chlapecká škola	1912–1918 III. česká obecná škola chlapecká (<i>Česká obecná škola chlapecká císaře Františka Josefa I.</i>) 1918–1941 III. obecná chlapecká škola	1914–1919 pronajaté místnosti v soukromém domě Nákladní (dnes Nádražní) 1919–1931 Štítného 1931–1941 Jeronýmova
I. obecná dívčí škola	1903–1941 I. česká obecná dívčí škola	1893–1940 Jírovцова
II. obecná dívčí škola	1920–1941 II. obecná dívčí škola	1920–1948 Dlouhá (dnes J. Š. Baara)
III. obecná dívčí škola	1912–1918 III. česká obecná dívčí škola (<i>Dívčí obecná škola císaře Františka Josefa I.</i>) 1918–1941 III. obecná dívčí škola	1916–1919 Dlouhá (dnes J. Š. Baara) 1919–1941 Štítného
IV. česká obecná smíšená škola	1897–1911 Česká obecná smíšená škola pro Linecké předměstí 1911–1941 IV. česká obecná smíšená škola	1918–1922 Komenského 1922–1941 Hardtmuthova (dnes Mánesova)
Dívčí školy U sv. Josefa	1905–1925 Dívčí školy U sv. Josefa (<i>Ústav ku vzdělávání učitelek, česká měšťanská škola a česká obecná dívčí škola U sv. Josefa</i>) 1925–1941 Ústav pro vzdělávání učitelek s cvičnou obecnou školou a Soukromá česká měšťanská dívčí škola U sv. Josefa	1871–1942 Na Sadech
Dívčí školy Sester Nejsvětější Svátosti	1903–1922 Český ústav ku vzdělání učitelek a Soukromá dívčí obecná škola Sester Nejsvětější Svátosti 1922–1938 Český ústav ku vzdělání učitelek, Soukromá dívčí obecná škola Sester Nejsv. Svátosti a Soukromá dívčí měšťanská škola Sester Nejsv. Svátosti	1903–1942 Rudolfovska
Soukromé církevní školy Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského	1909–1928 Soukromá česká obecná škola smíšená U sv. Karla Boromejského 1928–1941 Soukromá obecná a měšťanská škola smíšená U sv. Karla Boromejského	1909–1942 Doudlebská (dnes Jirsikova)
I. měšťanská chlapecká škola	1893–1912 Česká měšťanská škola (chlapecká a dívčí) 1912–1919 Česká měšťanská chlapecká škola 1919–1937 I. měšťanská chlapecká škola 1938–1941 I. újezdni měšťanská chlapecká škola	1911–1940 Jírovцова
II. měšťanská chlapecká škola	1919–1937 II. měšťanská chlapecká škola 1938–1941 II. újezdni měšťanská chlapecká škola	1919–1921 Žizkova (klášter petrinů) 1921–1945 Nová
III. měšťanská chlapecká škola	1921–1937 III. měšťanská chlapecká škola 1938–1941 III. újezdni měšťanská chlapecká škola	1921–1926 Nová 1926–1939 Doudlebská (dnes Dukelská)
I. měšťanská dívčí škola	1912–1919 Česká měšťanská dívčí škola 1919–1937 I. měšťanská dívčí škola 1938–1941 I. újezdni měšťanská dívčí škola	1912–1940 Jírovцова
II. měšťanská dívčí škola	1921–1937 II. měšťanská dívčí škola 1938–1941 II. újezdni měšťanská dívčí škola	1921–1939 Nová
III. měšťanská dívčí škola	1919–1921 II. měšťanská dívčí škola 1921–1937 III. měšťanská dívčí škola od roku 1931 Masarykova jubilejní III. měšťanská škola 1938–1939 Masarykova újezdni III. měšťanská dívčí škola	1919–1931 Jeronýmova 1921–1945 Doudlebská (dnes Dukelská)

Tabulka č. 2: **Přehled německých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích mezi léty 1918–1938.**

Německé obecné a měšťanské školy v Českých Budějovicích	
Změny v názvu školy do 1938	Sídlo školy ro roku 1938
1899–1920 Německá obecná chlapecká škola, I. okres (<i>Deutsche Knabenvolksschule, I. Bezirk</i>)	1899–1920 Kanovnická (dnes Kněžská)
1899–1920 Německá obecná chlapecká škola, II. okres (<i>Deutsche Knaben-Volksschule, II. Bezirk</i>)	1914–1920 Josefa Taschka (dnes Dukelská)
1898–1920 Německá obecná chlapecká škola, III. okres (<i>Deutsche Knabenvolksschule, III. Bezirk</i>)	1896–1919 Klaudiova (dnes Jeronýmova) 1919–1920 Lobkovické náměstí (dnes Riegrova)
1898–1920 Německá obecná a měšťanská dívčí škola, I. okres (<i>Deutsche Mädchen- Volks- und Bürgerschule in Budweis, I. Bezirk</i>)	1872–1920 Kněžská
1899–1920 Německá obecná dívčí škola, II. okres (<i>Deutsche Mädchen-Volksschule, II. Bezirk</i>)	1885–1920 Lobkovické náměstí (dnes Riegrova)
1898–1920 Německá obecná dívčí škola, III. okres (<i>Deutsche Mädchen-Volksschule, III. Bezirk</i>)	1885–1920 Hardtmuthova (dnes Mánesova)
1884–1920 Německá obecná škola smíšená, IV. okres	1898–1919 Klaudiova (dnes Jeronýmova) 1919–1920 Lobkovické náměstí (dnes Riegrova)
1899–1920 Německá měšťanská chlapecká škola, II. okres nebo též Německá měšťanská škola chlapecká císaře Františka Josefa (<i>Deutsche Knabenbürgerschule, II. Bezirk, Kaiser Franz-Josef-Knabenbürgerschule</i>)	1914–1920 Josefa Taschka (dnes Dukelská)
1906–1920 II. německá měšťanská chlapecká škola, IV. okres (<i>II. deutschen Knaben-Bürgerschule, IV. Bezirk</i>)	1911–1920 Josefa Taschka (dnes Dukelská)
1898–1930 Soukromá německá obecná škola U sv. Karla Boromejského (<i>Privat Volksschule der barmherzigen Schwestern vom hl. Carl Borromäus</i>)	1905–1930 Doudlebská (dnes Jirsíkova)
1898–1920 Německá měšťanská dívčí škola, II. okres (<i>Deutsche Mädchen-Bürgerschule, II. Bezirk, Kaiser Franz Josef Mädchenbürgerschule</i>)	1899–1815 Nová 1915 Kněžská 1915–1920 Josefa Taschka (dnes Dukelská)
1920–1924 Německá obecná chlapecká škola (<i>Deutsche Knaben-Volksschule</i>) a Německá měšťanská chlapecká škola (<i>Deutsche Knaben-Bürgerschule</i>) 1925–1940 Německá měšťanská chlapecká škola (<i>Deutsche Knabenbürgerschule</i>)	Obecná škola: 1920–1921 Hardtmuthova (dnes Mánesova) 1921–1925 Kanovnická (dnes Kněžská) Měšťanská škola: 1920–1921 Doudlebská (dnes Dukelská) 1922–1924 Jirsíkovo náměstí (dnes Riegrova) 1924–1939 Kanovnická (dnes Kněžská)
1920–1924 Německá obecná dívčí škola (<i>Deutsche Mädchen-Volksschule</i>) a Německá měšťanská dívčí škola (<i>Deutsche Mädchen-Bürgerschule</i>) 1925–1940 Německá měšťanská dívčí škola (<i>Deutsche Mädchenbürgerschule</i>)	1920–1939 Kanovnická (dnes Kněžská)
1925–1939 Německá obecná smíšená škola (<i>Deutsche gemischte Volksschule</i>)	1920–1939 Kanovnická (dnes Kněžská)

Tabulka č. 3: **Zjednodušený přehled obsahů fondů českých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích uložených ve SOKA České Budějovice.**

Údaje uvedené v tabulce č. 3 a 4 vycházejí ze zápisů školních kronik jednotlivých škol a informací z řádně vypracovaných archivních pomůcek fondů těchto škol, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích.

Název školy (název archivního souboru)	Úřední knihy						Spisový materiál		Účetní písemnosti
	Knihy vlastní školní činnosti			Knihy evidence žáků	Knihy všeobecných nařízení	Knihy materiálních záležitostí	Registraturní pomůcky	Spisy	Knihy
	Školní kroniky	Konferenční protokoly	Výkaz prospěchu a docházky						
I. obecná chlapecká škola (I. národní škola České Budějovice)	4 knihy (1873–1914; 1914–1938; 1940–1945; 1938–1953 (1976))	16 knih (1920–1945)	308 knih (1900–1952)	4 školní matriky (1873–1882; 1882–1883; 1883–1884; 1885–1886)	-	-	-	1 karton všeobecné agendy týkající se správy a provozu školy (1938)	-
II. obecná chlapecká škola (III. národní škola České Budějovice)	3 knihy (1911–1919; 1919–1940; 1940–1945)	6 knih (1911–1950)	269 knih (1911–1953)	-	-	-	-	-	-
III. obecná chlapecká škola (V. národní škola České Budějovice)	3 knihy (1899–1927; 1927–1953; 1940–1953 (1971))	3 knihy (1950–1953)	66 knih (1899–1951)	-	-	-	-	2 kartony Korespondence (1946–1949) a úřední spisy (1949–1952); Platební výkazy (1951–1953)	1 kniha Pokladní deník (1937–1950)
I. obecná dívčí škola (II. národní škola České Budějovice)	4 knihy (1885–1899; 1899–1937; 1937–1953; 1940–1946)	1 kniha (1937–1940)	243 knih (1906–1953)	-	2 knihy normálií (1897–1941; 1922–1944)	6 knih Inventář pořádkový (1888–1946); Inventář šk. nářadí (1888–1948); Inventář učit. knihovny (1888–1944); Inventář žák. knihovny (1895–1944); Seznam zapůjčených knih (1932–1944); Inventární deník (1937–1946)	Podací protokoly (1933–1937; 1938–1941; 1942–1945; 1944–1946)	4 kartony provozních záležitostí školy a korespondence (1888–1934); Služební výkazy (1940)	3 knihy Služební příjmy učitelů (1937–1950); Pokladní deník (1937–1950); Příruční kniha účtů (1934–1950)

II. obecná dívčí škola (<i>IV. národní škola České Budějovice</i>)	1 kniha (1920–1953)	6 knih (1944–1952)	194 knih (1920–1953)	-	-	-	-	-	-
III. obecná dívčí škola (<i>VI. národní škola České Budějovice</i>)	1 kniha ((1885) 1903–1939)	1 kniha (1939–1945)	42 knih (1903–1944)	-	1 kniha Index normálií (1920–1948)	-	-	-	-
IV. česká obecná smíšená škola (<i>VII. národní škola České Budějovice</i>)	7 knih ((1265) 1897–1911; (1897) 1911–1918; 1918–1925; 1925–1930; 1929–1948; 1940–1945; 1948–1953 (1958))	-	78 knih (1898–1953)	-	-	Zápisy stavebního výboru včetně nákladů na výstavbu nové školní budovy (1900–1901)	-	-	-
Dívčí školy U sv. Josefa (<i>Národní a střední škola U sv. Josefa České Budějovice</i>)	1 kniha (1871–1949 (1953))	1 kniha (1940–1949 (1953))	192 knih (1898–1949)	-	-	-	-	1 karton Přehled vých. práce a docházka dětí mateřské školy (1925–1941); Výkazy a evid. karty dětí mateř. školy (1925–1947)	-
Dívčí školy Sester Nejsvětější Svátosti (<i>Soukromá národní a střední škola Kongregace sester Nejsv. Svátosti České Budějovice</i>)	-	-	77 knih (1923–1949)	-	-	-	-	-	-
Soukromé školy Kongr. Milosrdných sester sv. K. Boromejského (<i>Soukromá národní a střední škola smíšená U sv. Karla Boromejského České Budějovice</i>)	-	-	73 knih (1908–1946)	-	-	1 kniha Hlavní inventář školy (1913–1946)	-	-	-

I. měšťanská chlapecká škola (I. střední škola Jirovcova ulice České Budějovice)	5 knih (1893–1910; 1910–1925; 1925–1940; 1940–1945; 1945–1953)	6 knih (1900–1912)	65 knih (1898–1953)	-	-	-	-	2 kartony provozních záležitostí školy a korespondence (1941–1944; 1945–1949)	-
II. měšťanská chlapecká škola (III. střední škola Nová ulice České Budějovice)	3 knihy (1919–1933; 1933–1940; 1945–1953)	-	74 knih (1919–1953) + 4 knihy výkazů o závěrečných zkouškách (1950–1952)	-	-	-	-	1 fascikl o zařízení, vývoji a zápis o převzetí školní budovy (1942–1947)	Pokladní deník (1937–1951)
III. měšťanská chlapecká škola (V. střední škola dukelských hrdinů Dukelská ulice České Budějovice)	2 knihy (1921–1940; 1945–1952)	-	32 knih (1921–1953) + 1 kniha výkazů o závěrečných zkouškách (1952–1953)	-	-	-	-	-	-
I. měšťanská dívčí škola (II. střední škola Jirovcova ulice České Budějovice)	4 knihy ((1884) 1912–1936; 1936–1940; 1940–1944; 1945–1953)	37 knih (1912–1951)	41 knih (1912–1953)	-	-	-	11 knih podacích protokolů (1912–1946; 1950–1951)	4 kartony provozních záležitostí školy a korespondence (1942–1951; 1951; 1952; 1952–1953)	-
II. měšťanská dívčí škola (IV. Střední škola Nová ulice České Budějovice)	3 knihy (1921–1950; 1940–1946; 1950–1953 (1963))	-	191 knih (1921–1953) + 6 knih výkazů o závěrečných zkouškách (1950–1953)	-	2 knihy Index normálií (1922–1942); Index výnosů okresního šk. výboru (1941–1949)	-	-	-	Pokladní deník (1937–1949)
III. měšťanská dívčí škola (VI. Střední škola Nová ulice České Budějovice)	3 knihy ((1918) 1919–1936; 1940–1946; 1936–1953)	25 knih (1919–1945)	34 knih (1919–1953) + 1 kniha výkazů o závěrečných zkouškách (1921–1948)	-	-	-	-	-	-

Tabulka č. 4: **Zjednodušený přehled obsahů fondů českých obecných a měšťanských škol v Českých Budějovicích uložených ve SOkA České Budějovice.**

Název školy (název archivního souboru)	Úřední knihy					Spisový materiál		Účetní písemnosti
	Knihy vlastní školní činnosti			Knihy evidence žáků	Knihy materiálních záležitostí	Registraturní pomůcky	Spisy	Knihy
	Školní kroniky	Konferenční protokoly	Výkaz prospěchu a docházky					
Německá obecná chlapecká škola, I. okres (I. obecná škola chlapecká (německá), České Budějovice)	1 kniha (1899–1920)	1 kniha (1914–1919)	74 knih (1899–1920)	-	-	-	-	-
Německá obecná chlapecká škola, II. okres (II. obecná škola chlapecká (německá), České Budějovice)	-	-	82 knih (1899–1929)	-	-	-	-	-
Německá obecná chlapecká škola, III. okres	1 kniha (1882–1920)	-	84 knih (1881–1919)	2 školní matriky (1886–1891)	-	-	-	-
Německá obecná a měšťanská dívčí škola, I. okres (I. obecná a měšťanská škola dívčí (německá), České Budějovice)	5 knih (1872–1892; 1892–1903; 1912–1915; 1915–1916; 1916–1920 (33))	1 kniha (1915–1921)	Obecná škola – 51 knih (1873–1919); Měšťanská škola – 46 knih (1873–1920)	2 školní matriky (1886–1887; 1919–1920)	-	-	-	Pokladní deník (1874–1920 (1934))
Německá obecná dívčí škola, II. okres (II. obecná škola dívčí (německá), České Budějovice)	3 knihy (1859–1898; 1898–1916; 1916–1920)	2 knihy (1888–1901; 1901–1911)	86 knih (1880–1919)	-	-	-	-	-
Německá obecná dívčí škola, III. okres (III. obecná škola dívčí (německá), České Budějovice)	1 kniha (1898–1917)	-	206 knih (1884–1919)	1 školní matrika (1885–1886)	-	-	-	-
Německá obecná škola smíšená, IV. okres (IV. obecná škola smíšená (německá), České Budějovice)	5 knih (1883–1890; 1884–1890; 1891–1900; 1900–1917; 1917–1920 (1924))	-	21 knih (1898–1920)	-	-	-	-	-

Německá měšťanská chlapecká škola, II. okres (<i>I. měšťanská škola chlapecká císaře Františka Josefa (německá), České Budějovice</i>)	1 kniha (1874)1899–1918)	-	59 knih (1899–1920)	-	-	-	-	-
II. německá měšťanská chlapecká škola, IV. okres (<i>II. měšťanská škola chlapecká (německá), České Budějovice</i>)	1 kniha (1906–1920)	-	21 knih (1906–1919)	-	-	-	-	-
Soukromá německá obecná škola U sv. Karla Boromejského (<i>Soukromá obecná škola U sv. Karla Boromejského (německá), České Budějovice</i>)	-	-	143 knih (1878–1930)	1 školní matrika (1891–1892)	-	-	-	-
Německá měšťanská dívčí škola, II. okres (<i>II. měšťanská škola dívčí (německá), České Budějovice</i>)	1 kniha (1874)1899–1920)	1 kniha (1904–1920)	44 knih (1898–1919)	-	-	-	-	-
Německá měšťanská chlapecká škola (<i>Hlavní škola chlapecká (německá), České Budějovice</i>)	1 kniha (1918)1920–1938)	1 kniha (1936–1942)	72 knih (1920–1945)	1 školní matrika (1935–1936)	Hlavní inventář (1933)			1 pokladní kniha (1937–1945)
Německá měšťanská dívčí škola (<i>Hlavní škola dívčí (německá), České Budějovice</i>)	1 kniha (1917)1920–1934)	3 knihy (1924–1929; 1929–1937; 1937–1945)	Obecná škola – 7 knih (1920–1925); Měšťanská škola – 52 knih (1920–1944)	-	-	-	-	-
Německá obecná smíšená škola (<i>Obecná škola chlapecká a dívčí (německá), České Budějovice</i>)	2 knihy (1934–1945; 1939–1944)	3 knihy (1934–1940 1939–1944; 1934–1940)	87 knih (1925–1945)	1 školní matrika (1939–1941)	-	-	-	2 pokladní knihy (1937–1945; 1939–1945)

Tabulka č. 5: **Počty žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.**

Údaje uvedené v tabulkách č. 5, 7, 8 a 9 vycházejí z třídních výkazů docházky a prospěchu žáků českobudějovické I. české obecné chlapecké školy. Přestože se jedná o školu pětitřídní, ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích jsou kjednotlivým letem uloženy pouze knihy třídních výkazů docházky a prospěchu pro I., IV. a V. třídy.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 152–157, knihy č. 152–157;
SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 204–210, knihy č. 204–210;
SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídní výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 268–273, knihy č. 268–273.

Školní rok	Třída	Počet žáků celkem	Nastoupilo	Přistoupilo během roku	Vystoupilo během roku	Dokončilo
1919/1920	I. A	51	49	2	1	50
	I. B	51	49	2	1	50
	IV. A	74	71	3	4	70
	IV. B	77	74	3	2	75
	V. A	57	55	2	4	51
	V. B	54	52	2	4	50
1928/1929	I. A	52	49	3	1	50
	I. B	51	48	3	7	44
	I. C	50	49	1	1	49
	IV. A	40	38	2	0	40
	IV. B	41	41	0	1	40
	V. A	35	35	0	4	31
	V. B	39	37	2	0	39
1938/1939	I. A	40	36	5	5	36
	I. B	43	37	6	8	35
	IV. A	42	36	6	3	39
	IV. B	47	38	9	3	44
	V. A	39	32	7	3	36
	V. B	38	33	5	3	35

Tabulka č. 6: **Řídící učitelé I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.**

SOA Třeboň – SOKA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Pamětní kniha*, inv. č. 2, kniha č. 2.

Období	Jméno a příjmení
1895–1925	Karel Říha
1925–1927	Jan Blažek
1927–1928	Rudolf Klee (správce)
1928–1934	Alois Sarauer
1934–1935	Gustav Kůs (zatímní řídící učitel)
1935–1939	Alois Sklenička

Tabulka č. 7: **Povolání rodičů žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích.**

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 152–157, knihy č. 152–157;
 SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 204–210, knihy č. 204–210;
 SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 268–273, knihy č. 268–273.

		1919/1920		1928/1929		1938/1939	
		Počet žáků	Procenta	Počet žáků	Procenta	Počet žáků	Procenta
Průmysl, řemesla	potraviny, nápoje	31	8,5	25	8,1	19	7,6
	textil, obuv	29	8	12	3,9	12	4,8
	oděvy	11	3	8	2,6	6	2,4
	kůže	12	3,3	7	2,3	3	1,2
	sklo	4	1,1	2	0,6	2	0,8
	dřevo	19	5,2	19	6,2	16	6,4
	kámen	4	1,1	0	0	0	0
	kov	37	10,2	35	11,4	27	10,8
	stavebnictví	18	4,9	11	3,6	6	2,4
	ostatní	47	12,9	34	11	32	12,9
	<i>celkem</i>	<i>212</i>	<i>58,2</i>	<i>153</i>	<i>49,7</i>	<i>123</i>	<i>49,4</i>
Obchod, služby	obchod	14	3,8	17	5,5	14	5,6
	služby	31	8,5	17	5,5	7	2,8
	finance	5	1,4	6	1,9	4	1,6
	<i>celkem</i>	<i>50</i>	<i>13,7</i>	<i>40</i>	<i>13</i>	<i>25</i>	<i>10</i>
Zemědělství	zemědělství	1	0,3	5	1,6	0	0
	lesnictví	0	0	0	0	0	0
	<i>celkem</i>	<i>1</i>	<i>0,3</i>	<i>5</i>	<i>1,6</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Školství		6	1,6	9	2,9	10	4
Úředníci		13	3,6	23	7,5	30	12
Doprava		10	2,7	11	3,6	10	4
Policie, vojsko		9	2,5	35	11,4	16	6,4
Vlastníci a správci		5	1,4	3	1	5	2
Dozorci, hlídači		5	1,4	4	1,3	2	0,8
Svobodná povolání		7	1,9	10	3,2	10	4
Vdovy, svobodné matky		37	10,2	7	2,3	11	4,4
Nezjistitelné, nezařaditelné		9	2,5	8	2,6	7	2,8
<i>Celkem</i>		<i>364</i>	<i>100</i>	<i>308</i>	<i>100</i>	<i>249</i>	<i>100</i>

Tabulka č. 8: **Počty žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích hlásících se k jednotlivým náboženským vyznáním.**

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 152–157, knihy č. 152–157;
 SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 204–210, knihy č. 204–210;
 SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 268–273, knihy č. 268–273.

Školní rok	Náboženské vyznání						
	Římsko-katolické	Židovské	Československé	Československé	Českobratrské	Bez vyznání	Jiné
1919/1920	257	1	0	0	0	2	4
1928/1929	203	1	88	88	4	10	2
1938/1939	178	5	53	53	7	5	1
<i>Celkem</i>	<i>638</i>	<i>7</i>	<i>141</i>	<i>141</i>	<i>11</i>	<i>17</i>	<i>7</i>

Tabulka č. 9: **Složení žáků I. české obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích podle rodného kraje.**

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 152–157, knihy č. 152–157;
 SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 204–210, knihy č. 204–210;
 SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, *Třídni výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 268–273, knihy č. 268–273.

Kraj		Školní rok			Celkem
		1919/1920	1928/1929	1938/1939	
Jihočeský kraj	českobudějovický okres	308	242	189	739
	táborský okres	0	2	0	2
	písecký okres	2	0	1	
	českokrumlovský okres	1	3	13	17
	prachatický okres	1	2	2	5
	jindřichohradecký okres	0	4	1	5
	strakonický okres	0	2	0	2
<i>Celkem</i>		<i>312</i>	<i>255</i>	<i>206</i>	<i>773</i>
Hlavní město Praha		9	6	7	22
Jihomoravský kraj		1	3	1	5
Karlovarský kraj		0	0	4	4
Kraj Vysočina		1	5	6	12
Královehradecký kraj		1	2	4	7
Liberecký kraj		0	1	1	2
Moravskoslezský kraj		1	0	0	1
Olomoucký kraj		0	3	1	4
Pardubický kraj		0	3	0	3
Plzeňský kraj		3	6	5	14
Středočeský kraj		5	11	7	23
Ústecký kraj		2	1	2	5
Zlínský kraj		0	0	0	0
Zahraničí		29	12	5	46
<i>Celkem</i>		<i>364</i>	<i>308</i>	<i>249</i>	<i>921</i>

Tabulka č. 10: **Počty žáků I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.**

Údaje uvedené v tabulkách č. 10, 12, 13 a 14 vycházejí z třídních výkazů docházky a prospěchu žákůň českobudějovické I. české obecné dívčí školy. Státní okresní archiv v Českých Budějovicích má uloženy pouze třídní knihy I., IV. a V. tříd této pětitřídní dívčí školy, stejně jako tomu bylo u předešlých dvou obecných škol. Pouze v případě školního roku 1919/1920 se jedná o jedinou knihu, ve které byly záznamy i ke II. a III. třídám.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 84, kniha č. 84; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 127–130, knihy č. 127–130; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 175–178, knihy č. 175–178.

Školní rok	Třída	Počet žáků celkem	Nastoupilo	Přistoupilo během roku	Vystoupilo během roku	Dokončilo
1919/1920	I. A	67	61	6	1	66
	I. B	69	65	4	1	68
	II. A	54	51	3	3	51
	II. B	54	51	3	2	52
	III. A	52	49	3	3	49
	III. B	53	49	4	4	49
	IV. A	53	50	3	3	50
	IV. B	54	50	4	3	51
	V. A	55	52	3	5	50
	V. B	53	51	2	5	48
1928/1929	I. A	41	41	0	2	39
	I. B	44	40	4	5	39
	IV. třída	40	36	4	2	38
	V. třída	29	27	2	2	27
1938/1939	I. třída	54	44	10	3	51
	IV. třída	48	42	2	46	6
	V. A	34	31	4	1	34
	V. B	36	31	5	2	34

Tabulka č. 11: **Řídící učitelé I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích v letech 1918–1938.**

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 4, kniha č. 4; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Školní kronika*, inv. č. 7, kniha č. 7.

Období	Jméno a příjmení
1899-1923	Karel Bartuška
1923-1924	Anna Šohajová (zatímní řídící učitelka)
1924-1935	Albína Vondrušková
1936-1937	Jan Hotovec (zatímní řídící učitel)
1937-1940	Marie Pizingerová

Tabulka č. 12: **Povolání rodičů žákyň I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích.**

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 84, kniha č. 84; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 127–130, knihy č. 127–130; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 175–178, knihy č. 175–178.

		1919/1920		1928/1929		1938/1939	
		Počet žáků	Procenta	Počet žáků	Procenta	Počet žáků	Procenta
Průmysl, řemesla	potraviny, nápoje	46	8,2	10	6,5	5	2,9
	textil, obuv	25	4,4	3	1,9	4	2,3
	oděvy	49	8,7	5	3,2	8	4,7
	kůže	12	2,1	1	0,6	0	0
	sklo	9	1,6	0	0	0	0
	dřevo	42	7,4	11	7,1	7	4,1
	kámen	8	1,4	0	0	2	1,2
	kov	68	12,1	20	13	16	9,3
	stavebnictví	24	4,3	7	4,5	12	7
	ostatní	83	14,7	23	14,9	15	8,7
	<i>celkem</i>	<i>366</i>	<i>64,9</i>	<i>80</i>	<i>51,9</i>	<i>69</i>	<i>40,1</i>
Obchod, služby	obchod	15	2,7	10	6,5	10	5,8
	služby	15	2,7	7	4,5	12	7
	finance	6	1,1	2	1,3	0	0
	<i>celkem</i>	<i>36</i>	<i>6,4</i>	<i>19</i>	<i>12,3</i>	<i>22</i>	<i>12,8</i>
Zemědělství	zemědělství	2	0,4	0	0	0	0
	lesnictví	0	0	0	0	0	0
	<i>celkem</i>	<i>2</i>	<i>0,4</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Školství		12	2,1	5	3,2	6	3,5
Úředníci		24	4,3	11	7,1	22	12,8
Doprava		17	3	7	4,5	13	7,6
Policie, vojsko		19	3,4	6	3,9	11	6,4
Vlastníci a správci		5	0,9	9	5,8	5	2,9
Dozorci, hlídači		2	0,4	0	0	0	0
Svobodná povolání		16	2,8	7	4,5	3	1,7
Vdovy, svobodné matky		44	7,8	5	3,2	13	7,6
Nezjistitelné, nezařaditelné		21	3,7	5	3,2	8	4,7
<i>Celkem</i>		<i>564</i>	<i>100</i>	<i>154</i>	<i>100</i>	<i>172</i>	<i>100</i>

Tabulka č. 13: Počty žáků I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích hlásících se k jednotlivým náboženským vyznáním.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 84, kniha č. 84; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 127–130, knihy č. 127–130; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 175–178, knihy č. 175–178.

Školní rok	Vyznání					
	Římsko-katolické	Židovské	Československé	Českobratrské	Bez vyznání	Jiné
1919/1920	557	3	0	3	0	1
1928/1929	106	2	42	0	3	1
1938/1939	120	4	31	13	3	1
<i>Celkem</i>	783	9	73	16	6	3

Tabulka č. 14: **Složení žákyň I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích podle rodného kraje.**

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1919/1920*, inv. č. 84, kniha č. 84; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1928/1929*, inv. č. 127–130, knihy č. 127–130; SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond II. národní škola České Budějovice, *Výkaz docházky a prospěchu 1938/1939*, inv. č. 175–178, knihy č. 175–178.

Kraj		Školní rok			Celkem
		1919/20	1928/29	1938/39	
Jihočeský kraj	českobudějovický okres	461	124	120	705
	táborský okres	5	1	0	6
	písecký okres	4	1	2	7
	českokrumlovský okres	2	1	11	14
	prachatický okres	7	2	0	9
	jindřichohradecký okres	4	1	5	10
	strakonický okres	1	1	0	2
<i>Celkem</i>		<i>484</i>	<i>131</i>	<i>138</i>	<i>753</i>
Hlavní město Praha		9	6	3	18
Jihomoravský kraj		1	0	0	1
Karlovarský kraj		1	0	2	3
Kraj Vysočina		2	0	1	3
Královehradecký kraj		1	2	0	3
Liberecký kraj		1	0	1	2
Moravskoslezský kraj		1	1	1	3
Olomoucký kraj		1	0	0	1
Pardubický kraj		0	1	0	1
Plzeňský kraj		5	1	3	9
Středočeský kraj		9	4	6	19
Ústecký kraj		3	2	3	8
Zlínský kraj		0	0	0	0
Zahraničí		38	6	12	56
Neurčeno		8	0	2	10
<i>Celkem</i>		<i>564</i>	<i>154</i>	<i>172</i>	<i>890</i>

2. Obrazová příloha

Obrázek č. 1: *Plán národních škol v Českých Budějovicích v roce 1919.*

Plán města vytvořen autorem práce.

České národní školy v roce 1919

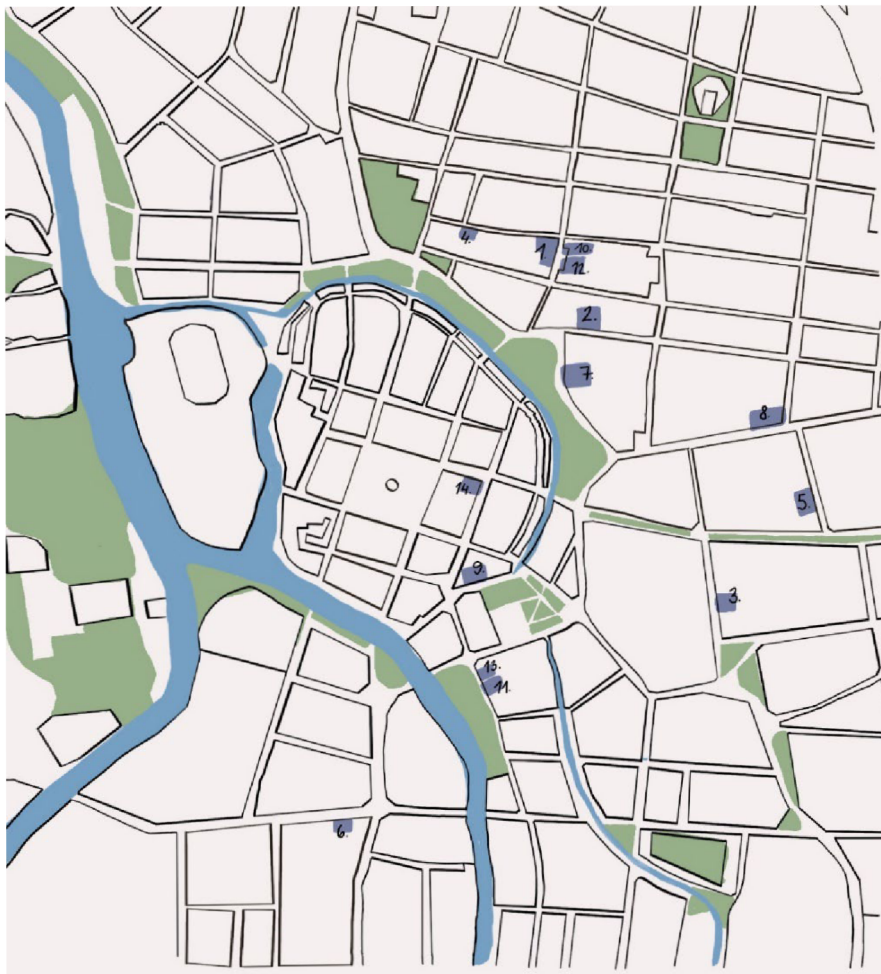
1. I. obecná chlapecká škola; I. obecná dívčí škola
2. II. obecná smíšená škola
3. III. obecná chlapecká škola; III. obecná dívčí škola
4. IV. obecná smíšená škola
5. Soukromá dívčí obecná a měšťanská škola U sv. Josefa
6. Soukromá dívčí obecná a měšťanská škola Sester Nejsvětější Svátosti
7. Soukromá obecná a měšťanská smíšená škola U sv. Karla Boromejského
8. I. měšťanská chlapecká škola
9. II. měšťanská chlapecká škola
10. I. měšťanská dívčí škola
11. II. měšťanská dívčí škola

Německé národní školy v roce 1936

12. Německá obecná chlapecká škola, I. okres; Německá obecná a měšťanská dívčí škola, I. okres
13. Německá obecná chlapecká škola, II. okres; Německá měšťanská chlapecká škola, II. okres;
II. německá měšťanská chlapecká škola, IV. okres; Německá měšťanská dívčí škola, II. okres
14. Německá obecná chlapecká škola, III. okres; Německá obecná dívčí škola, II. okres;
Německá obecná škola smíšená, IV. okres
15. Německá obecná dívčí škola, III. okres

Obrázek č. 2: **Plán národních škol v Českých Budějovicích v roce 1936.**

Plán města vytvořen autorem práce.

České národní školy v roce 1936

1. I. obecná chlapecká škola; I. obecná dívčí škola
2. II. obecná chlapecká škola; II. měšťanská chlapecká škola; II. měšťanská dívčí škola
3. III. obecná chlapecká škola
4. II. obecná dívčí škola
5. III. obecná dívčí škola
6. IV. obecná smíšená škola (Dnes již původní budova nestojí, nachází se zde Administrativní centrum Piano.)
7. Soukromá dívčí obecná a měšťanská škola U sv. Josefa
8. Soukromá dívčí obecná a měšťanská škola Sester Nejsvětější Svátosti
9. Soukromá obecná a měšťanská smíšená škola U sv. Karla Boromejského
10. I. měšťanská chlapecká škola
11. III. měšťanská chlapecká škola
12. I. měšťanská dívčí škola
13. Masarykova jubilejní III. měšťanská dívčí škola

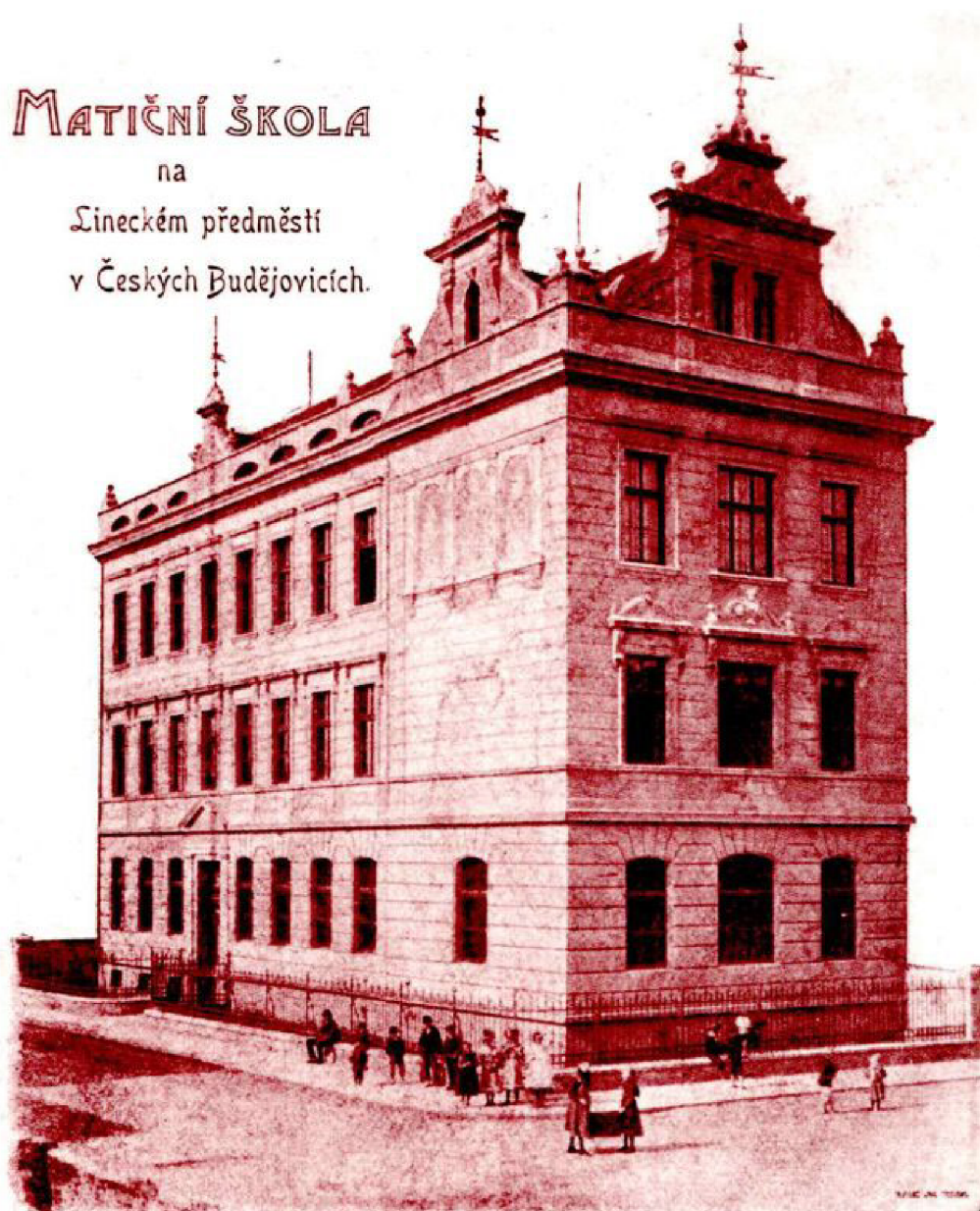
Německé národní školy v roce 1936

14. Obecná smíšená škola, Měšťanská chlapecká škola; Měšťanská dívčí škola

Obrázek č. 3: *Budova Maticní školy na Lineckém předměstí v Českých Budějovicích.*

Fotografie byla převzata z webové stránky Základní školy Matice školské 3 v Českých Budějovicích.

Historie školy. In: *Základní škola Matice školské 3, České Budějovice* [online]. [cit. 2022-8-2]. Dostupné z: <https://www.zsmatice.cz/skola/historie-skoly/>.

Obrázek č. 4: Školní budovy v dnešní Dukelské ulici.

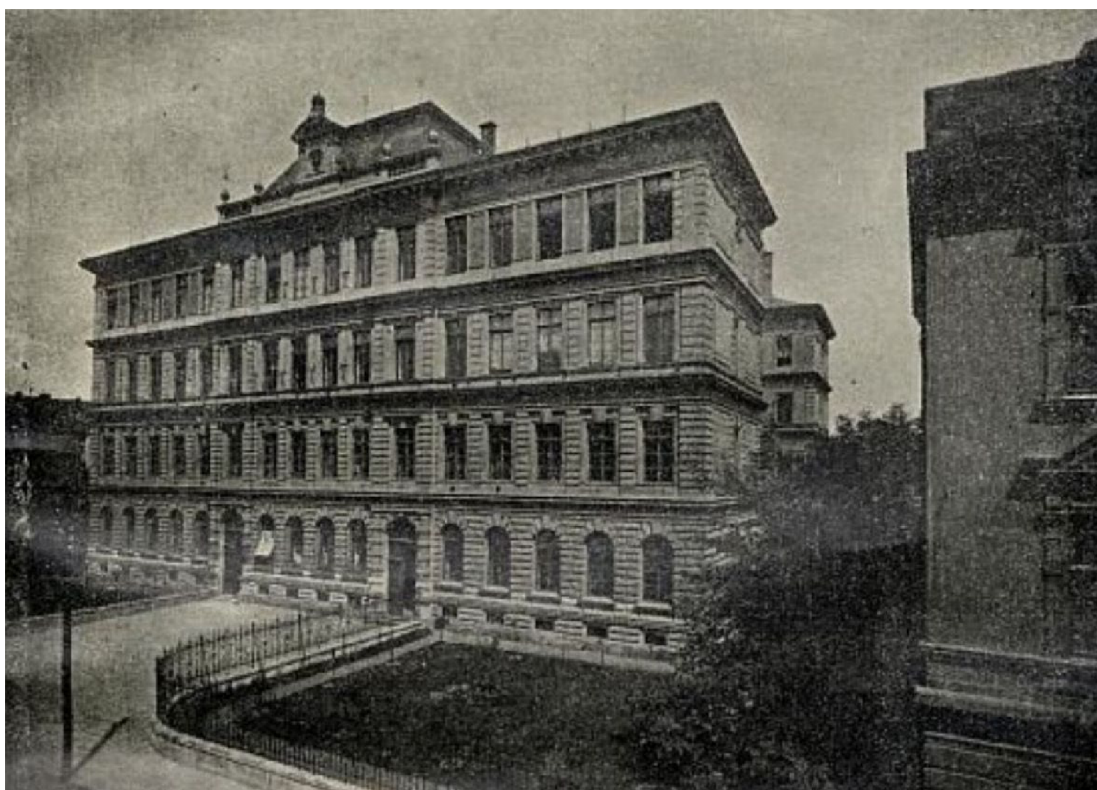
Kopie pohlednice ze sbírky autora práce.

Obrázek č. 5: Školní budova v Nové ulici, která v letech 1899–1914 sloužila Německé měšťanské chlapecké škole, II. okres a následně II. české obecné chlapecké škole a II. české měšťanské škole dívčí i chlapecké.

Fotografie byla převzata z internetové stránky projektu Národního pedagogického muzea – Historie školních budov.

Základní škola a mateřská škola Nová. In: *Historie školních budov* [online]. [cit. 2022-8-2]. Dostupné z: <https://www.skolnibudovy.cz/budova/293>.

Obrázek č. 6: **Budova dívčí školy U sv. Josefa Na Sadech.**

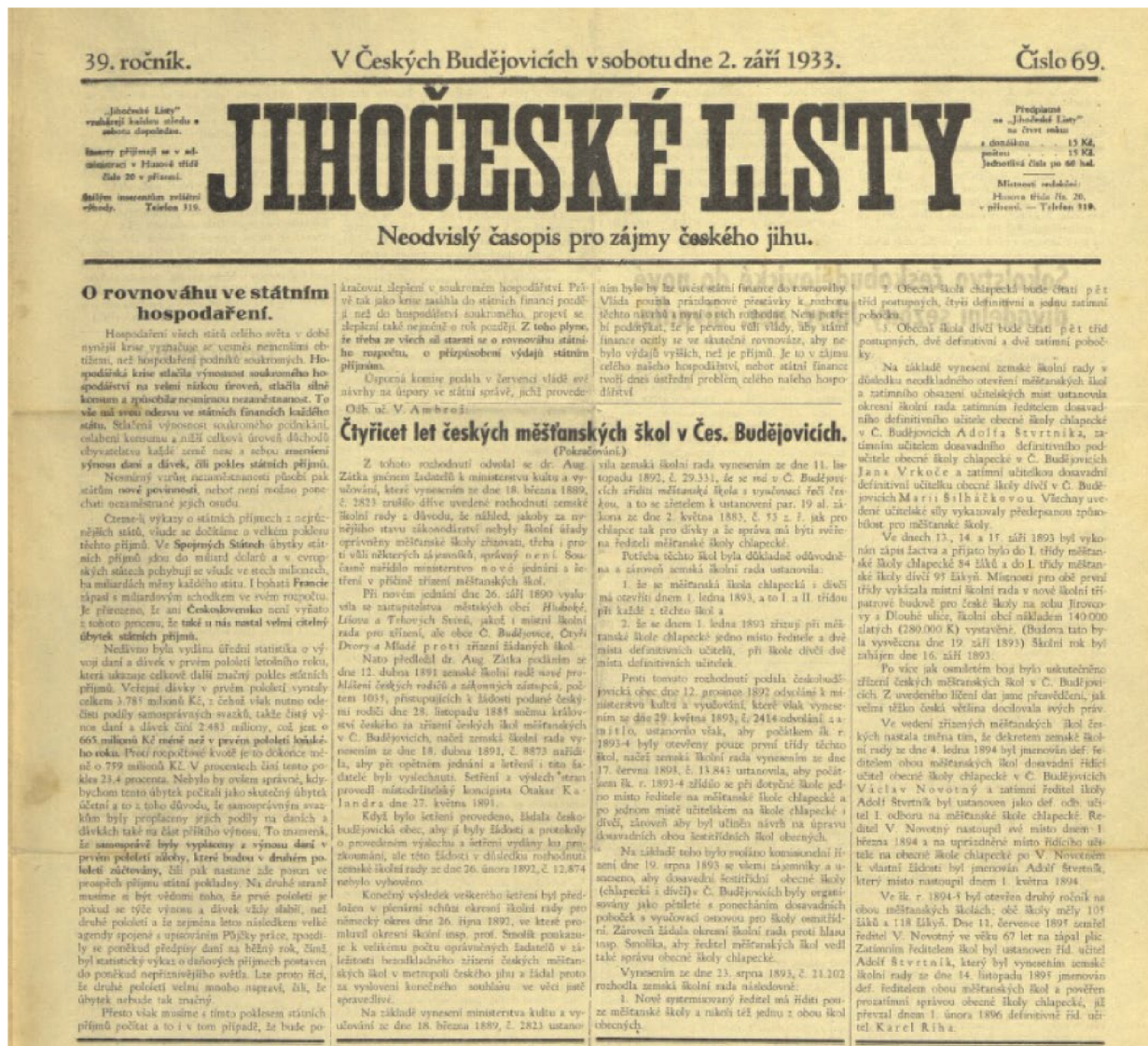
Fotografie byla převzata z internetové stránky Encyklopedie Českých Budějovic.

Kongregace Školských sester de Notre Dame. In: *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2022-8-2]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/kongregace-skolskych-sester-de-notre-dame>.

Obrázek č. 7: Úryvek článku o českých měšťanských školách z novin Jihočeské listy z 2. září 1933.

AMBROŽ V., Čtyřicet let měšťanských škol v Českých Budějovicích, Jihočeské listy 39, 1933, 2. 9.

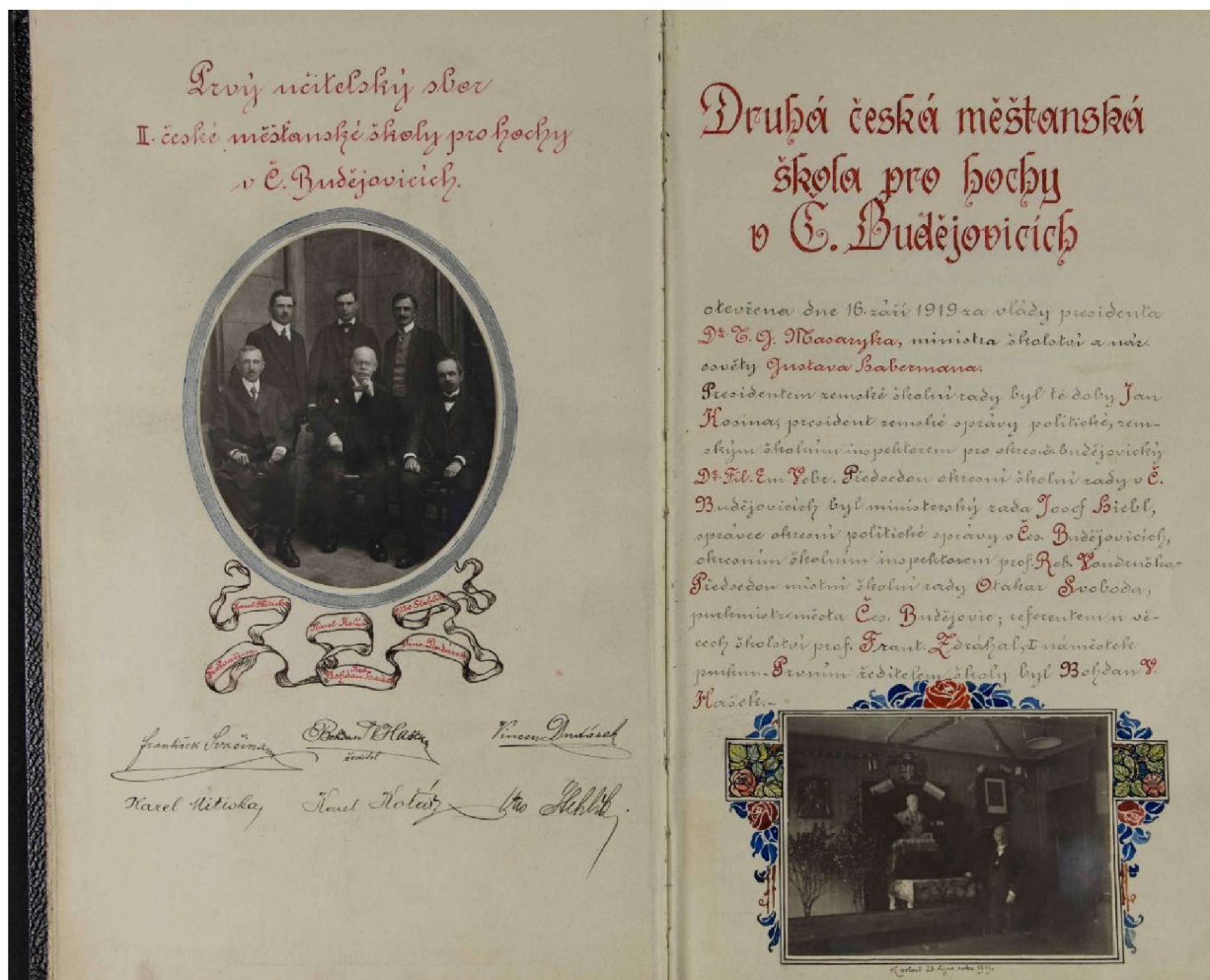

Obrázek č. 9: Ukázka ze školní kroniky II. měšťanské chlapecké školy v Českých Budějovicích uložené v SOkA České Budějovice.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond III. střední škola Nová ulice České Budějovice, Školní kronika, inv. č. 1, kniha č. 1.

Obrázek č. 10: Úvodní list protokolu z porad učitelského sboru I. obecné chlapecké školy v Českých Budějovicích.

SOA Třeboň – SOkA České Budějovice, fond I. národní škola České Budějovice, Protokoly z porad učitelského sboru, inv. č. 8, kniha č. 8.

